

İNSAN&İNSAN

BİLİM KÜLTÜR SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

SAYI/ISSUE: 6 GÜZ/FALL 2015 ISSN: 2148-7537

MAKALELER / ARTICLES

ÇAĞDAŞ EMRAH ÇAĞLIYAN

Varoluşa Ait Bir Gerçekliğin Betimleyicisi Olarak “Saçma” ve Amerikan Sinemasında İfade Biçimleri

“Absurd” as a Descriptor of a Reality Belonging to Existence and Its Expression in American Cinema

TÜRKAN ERBAY DALKILIÇ / TUĞBA KARAN

Bağımsız Değişkenin Pareto Dağılımına Sahip Olması Durumunda Üyelik Fonksiyonunun Dayalı Parametre Tahmini

Parameter Estimation Based on Membership Function When an Independent Variable Has Pareto Distribution

BORA ERDEM

Türkiye’de Yeni Medya Düzeninin Oluşumunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun Rolü

The Role of Savings Deposit Insurance Fund in the Formation of New Media Order in Turkey

A. ZİYA SANDIKCIOĞLU

Yazılı Basında Köşe Yazarı Egemenliğinin Muhabirlik Pratiğine Etkileri

The Effects of Dominancy of Columnist on the Practice of Correspondent in Printed Media

İNSAN HAKLARI KİTAPLIĞI / HUMAN RIGHTS LIBRARY

*Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme
Convention Relating to the Status of Refugees*

İNSAN&İNSAN

BİLİM KÜLTÜR SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

JOURNAL OF SCIENCE, CULTURE, ART AND THOUGHT

Hakkında

İNSAN&İNSAN Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi üç ayda bir elektronik olarak yayımlanan akademik hakemli bir dergidir. Bahar, Yaz, Güz ve Kış sayıları Nisan, Temmuz, Ekim ve Ocak aylarında yayımlanır.

İNSAN&İNSAN Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi çok alanlı bir dergidir. Çevre, edebiyat, eğitim, etik, felsefe, hukuk, iktisat, ilahiyat, iletişim, işletme, mimari, müzik, psikoloji, sağlık, sanat, siyaset, şehir, tarım, tarih, teknoloji, toplum, turizm, uluslararası ilişkiler, yönetim ve yöntem bilim alanlarında insana dair, özgün bakış açısına sahip akademik araştırma, inceleme ve çalışmalara yer verir. Dergiye gönderilen yazılar yayın kurulunun ön değerlendirmesinden sonra, anonim en az iki hakem tarafından incelenir.

İNSAN&İNSAN Dergisi Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır.

About

İNSAN&İNSAN Journal of Science, Culture, Art and Thought is an academic refereed journal which is published quarterly. The spring, summer, fall and winter issues are published in April, July, October and January respectively.

İNSAN&İNSAN Journal of Science, Culture, Art and Thought is a multidisciplinary journal. It includes academic researches, investigations and studies with a unique, human-related viewpoint on environment, literature, education, ethics, philosophy, law, economics, theology, management, communications, architecture, music, psychology, health, art, politics, city, agriculture, history, technology, society, tourism, international relations, administration and methodology.

The papers sent to the journal are viewed by two anonymous referees minimum after the preliminary evaluation of the editorial board.

İNSAN&İNSAN is indexed by Turkish Education Index.

İNSAN&İNSAN, Sayı/Issue: 6 Güz/Fall 2015

ISSN : 2148-7537

Elektronik Yayın Adresi : www.insanveinsan.org

Sahibi / Publisher:

Okur Yazar Derneği, Ayvansaray m. Yeni Usul s. no: 2. 34085 Fatih İstanbul Türkiye

İletişim / Contact: bilgi@insanveinsan.org

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. H. Emre Bağce

Prof. Dr. Yüksel Dede

Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal

Doç. Dr. Ebubekir Ayan

Doç. Dr. Fatih Demir

Doç. Dr. Abdullah Özkan

Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay

Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. Ebubekir Ayan

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Arş. Gör. Ali Minarlı

Arş. Gör. Buşra Erimli

E-posta: editor@insanveinsan.org

Danışma & Hakem Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Hakan Altıntaş <i>Gaziantep Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Fatih Demir <i>Celal Bayar Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Yıldırım Torun <i>Yalova Üniversitesi</i>
Prof. Dr. H. Emre Bağçe <i>Marmara Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Adem Doğan <i>Cumhuriyet Üniversitesi</i>	Doç. Dr. İnci Yakut <i>Kocaeli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Hakan Çetintaş <i>Balıkesir Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Filiz Erdemir Göze <i>Gazi Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Salih Akkanat <i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Yüksel Dede <i>Gazi Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Gülcan Işık <i>Gazi Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Ednan Ayvaz <i>Kocaeli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Vedat Demir <i>İstanbul Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Kutay Karaca <i>İstanbul Gelişim Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Yusuf Budak <i>Kocaeli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Esra Hatipoğlu <i>Marmara Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Hikmet Kırık <i>İstanbul Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Anıl Ertok Atmaca <i>Karabük Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Metin Işık <i>Sakarya Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Selçuk Koç <i>Kocaeli Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Erdinç Gülbaş <i>Fatih Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Özer Kanburoğlu <i>İstanbul Aydın Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Ülkü Ayşe Oğuzhan Börekci <i>Gazi Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. İhsan Karlı <i>Kocaeli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Aşkın Keser <i>Uludağ Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Sadık Öncül <i>Bartın Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Nazım Kartal <i>Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Mustafa Ökmen <i>Celal Bayar Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan <i>Marmara Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz <i>Sakarya Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Fuat Sekmen <i>Sakarya Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Barış Özdal <i>Uludağ Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Otrar <i>Marmara Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Kemalettin Şahin <i>Ondokuz Mayıs Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Abdullah Özkan <i>İstanbul Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Seçil Özay <i>Marmara Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal <i>Kocaeli Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Hakan Samur <i>Mardin Artuklu Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Lütü Sunar <i>İstanbul Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Gökhan Kürşat Yerlikaya <i>Yalova Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Şükrü Sim <i>İstanbul Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Mert Sunar <i>İstanbul Medeniyet Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Banu Akdenizli <i>Yeditepe Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Rıdvan Şentürk <i>İstanbul Ticaret Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay <i>Yalova Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Ebubekir Ayan <i>Marmara Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Ahmet Şimşek <i>Sakarya Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Coşkun Taştan <i>Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Güven Bakırezzer <i>Kocaeli Üniversitesi</i>	Doç. Dr. İbrahim Şirin <i>Kocaeli Üniversitesi</i>	Yrd. Doç. Dr. Fatma Yurttaş Özcan <i>Sakarya Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Cemal Baltacı <i>Süleyman Demirel Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Soyalp Tamçelik <i>Gazi Üniversitesi</i>	Öğr. Gör. Dr. Yalçın Lüleci <i>Marmara Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Kaya Bayraktar <i>Yalova Üniversitesi</i>	Doç. Dr. Abdullah Taşkesen <i>Sakarya Üniversitesi</i>	Dr. Hakkı Cenk Erkin <i>Kocaeli Üniversitesi</i>
		Dr. Ahmet Tetik

İÇİNDEKİLER CONTENTS

MAKALELER ARTICLES

ÇAĞDAŞ EMRAH ÇAĞLIYAN <i>Varoluşa Ait Bir Gerçekliğin Betimleyicisi Olarak “Saçma” ve Amerikan Sinemasında İfade Biçimleri</i> <i>“Absurd” as a Descriptor of a Reality Belonging to Existence and Its Expression in American Cinema</i>	5
TÜRKAN ERBAY DALKILIÇ / TUĞBA KARAN <i>Bağımsız Değişkenin Pareto Dağılımına Sahip Olması Durumunda Üyelik Fonksiyonunun Dayalı Parametre Tahmini</i> <i>Parameter Estimation Based on Membership Function When an Independent Variable Has Pareto Distribution</i>	27
BORA ERDEM <i>Türkiye’de Yeni Medya Düzeninin Oluşumunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun Rolü</i> <i>The Role of Savings Deposit Insurance Fund in the Formation of New Media Order in Turkey</i>	37
A. ZİYA SANDIKCIOĞLU <i>Yazılı Basında Köşe Yazarı Egemenliğinin Muhabirlik Pratiğine Etkileri</i> <i>The Effects of Dominancy of Columnist on the Practice of Correspondent in Printed Media</i>	55
İNSAN HAKLARI KİTAPLIĞI HUMAN RIGHTS LIBRARY	
<i>Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme</i>	80
<i>Convention Relating to the Status of Refugees</i>	96

Varoluşa Ait Bir Gerçekliğin Betimleyicisi Olarak “Saçma” ve Amerikan Sinemasında İfade Biçimleri

ÇAĞDAŞ EMRAH ÇAĞLIYAN*
c_e_cagliyan@hotmail.com

Özet: İnsan varoluşunun tüm dönemlerindeki başlıca sorunlardan biri yaşamın anlamlı bir eylem olup olmadığıdır. Bir yandan, günlük yaşamda sürekli karşılaşılan olguların sağlam bir temelden yoksunluğu ve her gün yinelenen rutin eylemler, öte yandan ölümün, insan varlığını kendi geçici mahiyetiyle yüzleştiren katı gerçekliği, kişileri kendi varoluşlarına ilişkin sorgulamaya itmektedir. Bireyin, oluş dünyasına haklı bir gerekçe arama çabasının, olguların olumsuz yanıtıyla karşılaşması, Albert Camus'nün “saçma” kavramının temelini oluşturmaktadır. Saçma kavramı, öncelikle yeryüzünün nedensiz doğasını, insanın anlamsızlıklar evreninde usa uygun bir anlam arama çabasını vurgulamaktadır. Bu anlam arayışı, ölümün dışındaki her türlü gerçekliğin yavan bulunuşunu getirmekte, böylece genel bir insanlık durumu betimlemektedir. Dolayısıyla, eski çağlardan beri, ortaya çıkmış her türlü anlatıda, saçma kavramı, temel motiflerden biri olarak yer almaktadır. Bu çalışmada Albert Camus ve Friedrich Nietzsche gibi düşünürlerin, saçma bağlamındaki görüşleri merkeze alınarak, Amerikan sinemasına ait, amaca yönelik örneklem yöntemiyle seçilmiş, beş film örneği, niteliksel analize tabi tutulmuştur. Anlamsızlığın neden olduğu bunalımı aşma biçimleri ve saçmanın bilincinin yol açtığı nihai yazgı söz konusu filmler aracılığıyla irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saçma, Rastlantı, Yazgı, Albert Camus, Friedrich Nietzsche, Amerikan Sineması.

Giriş

Bilinçli bir varlık haline geldiği andan itibaren, insanın karşılaşılabileceği en önemli soru; sürdürdüğü yaşamın belirgin bir anlamının olup olmadığıdır. İnsanın, bir yandan ölümün katı gerçekliğine tanık olup kendi varlığının geçiciliğiyle yüzleşmesi, diğer yandan günlük deneyimlerinin rutin bir şekilde yinelenen eylemlerden ibaret olması bu anlam gereksinimi arttırır. Ancak insan zihninin anlam arayışı, sıklıkla olgular dünyasının mantık dışı yanıtlarıyla karşılaşır. Albert Camus'nün saçma (uyumsuz, absürd) kavramı, içinde bulunduğu sınırlı yaşam koşullarının bilincine varmış kişilerin, daha derin bir anlam arayışını dile getiren çağrılarına, her gün karşılarında buldukları olguların tümüyle sessiz kalışını ifade etmektedir. Bu noktada, insanlar, gözlemediği yaşantıların ve olayların hiçbir haklı nedene dayanmayan şekilde süregeldiğine, yeryüzünün adil ve mantıksal her türlü temelden yoksun olduğuna tanık olmaktadır. Bu nedenle, saçmayı algılayan, saçma duygusuna sahip bu kişiler, kendilerini kuşatan yeryüzünde, harekete geçerken güvenilecekleri sağlam

* Arş. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi, Radyo Televizyon Sinema Bölümü.

bir zeminin olmadığına, yalnızca kaos, kargaşa ve rastlantılarla örülü bir uzamda tutsak kılındıklarına kanaat getirmektedir.

Saçma kavramına edebi ve düşünsel yazınında merkezi bir konum veren Camus, bu kavramı açıklamak için mitolojik bir figürden, Sisifos'tan yararlanmışır. Sisifos, yaşamaya duyduğu güçlü arzu nedeniyle Hades'i alt edip tanrıları aşağıladığı için sırtındaki kayayı Olympos Dağı'nın tepesine çıkarma cezasına çarptırılır. Sisifos'un yazgısı, hiçbir sonuca ulaştıramadığı bu eylemi sonsuza dek yinelemek haline döner. Dolayısıyla, Sisifos'un yazgısı, amacına erişmek üzereyken sürekli düş kırıklığına uğramaktır (Homeros 2000: 200).

Sisifos'un yazgısına trajik bir özellik kazandıran ve onu saçma kavramında bir dayanak noktası haline getiren özelliği ise, yalnızca sonsuz acıya göğüs germekle yetinmeyip eylemlerinin bir sonuca varmaksızın yineleneneğinin farkında olması, içinde bulunduğu durumun "saçma"lığının bilincine varmasıdır. Camus'nün yorumuyla Sisifos; "Tutkularıyla olduğu kadar sıkıntısıyla da uyumsuzdur. Tanrıları hor görmesi, ölüme kin duyması, yaşam tutkusu, tüm varlığı hiçbir şeyi bitirmemeye yönelttiği bu anlatılmaz işkenceye malolur. Yeryüzünün tutkuları için ödenmesi gereken ücrettir bu" (Camus 2011: 138). Ancak her ne kadar, içinde bulunduğu durumun umutsuzluğunu kavramış olsa da, Camus'ye göre, Sisifos "bu korkunç işkenceden" haz duymakta, "bilincinin verdiği sevinçle bir çeşit mutluluğa, umutsuzluğun mutluluğuna" erişmektedir (Akt. Erhat 2006: 272).

Dolayısıyla, insan varoluşuna ait ağır bir yükü sırtlayıp sonsuza dek taşımaktan yılmayan Sisifos'un açığa vurduğu durum, meydan okuyup saçmalığın bilincine varmakla gerçekleştirilen yazgının, kişiye pişmanlık vermemesi gerektiğidir. Çünkü somut hiçbir kazanım elde edemeyeceği eylemlerini, "Sisifos'un kayası" gibi kendi nesnesi kılan uyumsuz insan, çekmekle yükümlü olduğu ebedi sıkıntıya ilişkin düşündüğü zaman, kendisi üzerinde egemenlik kuran tüm "putlar"ın üstesinden gelmektedir. İnsan, kendi yaşamının amaçsız ve anlamsız doğasıyla kuşatılmış olsa da, onurunun ve kişiliğinin önüne koyduğu tek yolun, kendisini çevreleyen katı gerçekliğin dayattığı zorunlu yükü taşımak olduğunun bilgisine erişmektedir¹.

Söz konusu sorun, tüm insan varoluşuna genellenebilir olduğu için, insan varlığının içinde bulunduğu çağa özgü olarak, ortaya koyduğu yaratımlara önemli ölçüde yön verebilmektedir. Dolayısıyla, Antik Yunan tragedyasından, 19. yüzyıl romanına ve günümüz sinemasına kadar, varoluşun nedensizliğinin yarattığı krizden kaynaklanan saçma duygusunun izlerine rastlamak olanaklıdır. İnsan varoluşuna ait zaman ve uzamla sınırlanamayan bu olgu, Dünya sinemasına yön verme gayesiyle hareket

1 *Başkaldıran İnsan* kitabında Camus, Tanrı'yı ve ahlaksal putları yadsımanın ardından insanın "yalnız ve efendisiz" kaldığını belirtmektedir (1975: 83). Buna göre, Tanrı'ya ve öte dünyaya inancını yitirdikten sonra ise, insan, tanıklık ettiği her şeyden sorumlu olacaktır. Bu doğrultuda, Sisifos'un sırtladığı kayayı, aşkın gerçekliği yadsıyan "başkaldıran insan"ın taşıdığı sorumluluğun yüküyle bir tutmak olanaklıdır. Dolayısıyla, nedensiz ve anlamsız bulunan yeryüzünde anlamı yaratabilecek tek güç tekil varlık olarak insandır. Ancak, gerek Camus'nün gerekse Nietzsche'nin görüşleriyle uyumlu olarak, bu anlamın belirlenmesinde keyfi bir nitelik yoktur; bireysel bilinç uyarınca benimsenen bir yasanın varlığı söz konusudur. İnsan, kendisini varoluşunun mahiyetine yönelik sorgulamadan, tasalardan uzak tutan, çevresiyle uyumlu yaşamasını kolaylaştıran aşkın varlığı yadsıyarak tümel bir sorumlulukla yüzleştigine göre; bu yasanın sorumluluktan, tekil olanın tümel olandan ayrılamayacağı açıktır.

eden ve bu nedenle olabildiğince evrensel konulara yer veren Amerikan sinemasının önemli örneklerinde de ele alınmış ve saçmanın bilincini taşıyan kişiler genellikle zihinsel farklılıkları öne çıkarılacak biçimde işlenmiştir. Film örneklerinde saçma düşüncesinin ortaya koyulma biçimlerini çözümleyebilmek için öncelikle bu kavramın art alanındaki düşünsel temelleri irdelemek gerekmektedir.

1. Saçma Kavramı ve Düşünsel Tamamlayıcıları

Çağımızın insanının yaşamından duyduğu rahatsızlığın belki de en büyük nedeni, günlük deneyimlerin düşünsel çabadan yoksun, bilinçsiz sayılabilecek rutinlikte ilerlemesi, içinden çıkılmaz bir döngü niteliğine bürünmesidir. Theodor Adorno ve Max Horkheimer, bu durumu, günlük yaşamın her katmanında ideolojik olarak kendini dayatan makineleşmeye, “seri üretim odaklı” düşünsel yapıya dikkat çekerek açıklar: “Seri üretimin kültürü ve sayısız faili aracılığıyla norm haline getirilen davranış biçimleri bireye yegâne doğal, saygıdeğer, mantıklı davranış biçimi olarak dayatılır. O kendini bundan böyle şey olarak, istatistiksel bir öge, başarı ya da başarısızlık olarak tanımlayabilir” (2010: 49-50). Buna göre, bir anlamda, insanın kendi kurduğu işleym düzeninde, gittikçe düzeneğe ait bir parça, bir dişli konumuna indirgenmesi söz konusudur.

İnsanın kendi doğasıyla arasına mesafe koyan, onu diğerleriyle aynı kalıba sokan “nesneleşme” ve “otomatlığa indirgenme” durumu, yeryüzünde anlam arayışıyla ilgili çabaların boşa çıkacağı düşüncesini doğurmuştur. Albert Camus, anlamsızlık duygusunun en büyük tetikleyicilerinin, kişilerin “şeyleşme”si, edimlerin mekanikleşmesi olgusu olduğunu vurgulamıştır. Camus’ye göre: “Anlamsızlığın neredeyse her zaman olguların ve varlıkların makineleşen yüzüyle –sıklıkla da alışkanlıkla- özdeşleştiği saptanır. Her şey alışkanlığa dönüşüyorsa, önemli düşüncelerin ve önemli eylemlerin anlamsıza dönüşeceği kesin demektir” (2003b: 77).

Koşulların kendisine dayattığı yinelemeye mahkûm olan ve gittikçe kendi doğasına yabancılaşan insan, yeryüzünün derin bilgisine erişmeye, onu kendince içselleştirmeye çalışırken, genellikle olguların usdışı yanıtlarıyla karşılaşmaktadır. Duyarlı bir bilincin olgusallığa özgü bu anlamsızlıkla uyumsuzluk sergilemesi, saçma duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu uyumsuzluk, saçma duygusunu taşıyan kişi tarafından, hayıflanma şeklinde hissedilmez ve örtbas edilmeye çalışılmaz. Tersine, Frederick Copleston’un belirttiği üzere, “saçmanın bilincine varmış insan”, evrene ilişkin algısını çarpıtabilecek, gerçekliği örten her türlü “perde”yi yadsımaktadır: “Açık görüşlü insana dünya herhangi bir belirli amaç ya da anlamdan yoksun görünür. Dünyaya ussal değildir. Saçmanın duygusu bu nedenle doğar. (...) Dünya kendinden saçma değildir: Yalnızca vardır. Saçma, insanın yakarışı ve dünyanın usdışı sessizliği arasındaki bu karşılaşmadan doğar” (2010: 62). Dolayısıyla, “saçmanın insanı”, dünyayı daha yaşanılır kılmak için ona sahip olmadığı anlamlar yüklemeye kalkışmaksızın, öncelikle onu olduğu gibi kabul etmektedir. Yani, saçma düşüncesi, tüm usdışılığına ve rastlantısallığına karşın yeryüzünü olumlamaktadır. Bu rastlantısal dünyayı daha anlaşılır kılmak için “mutlak gerçeklikler”e gereksinim duymamakta, önündeki olgusallıkla yetinmektedir.

Dolayısıyla, saçma duygusunu taşıyan kişi gerçekliği uzlaşım sal perdelerle kapatmaz; Albert Camus'nün *Tersi ve Yüzü* kitabında verdiği örnekten hareketle, idam edilecek bir mahkûmda, "topluma ödenen borcu" değil, yalnızca "kesilecek olan kafayı" görür (2010: 48). Dolayısıyla saçmanın bilincini taşımaya başladıktan sonra kişi, tanıklık ettiği olay ve olguların çoğunluk tarafından kabul edilen anlamını yok saymakta, bu olay ve olguların tüm somutluğuyla kendini dışavuran "anlamsızlığı"yla ilgilenir².

Bu noktada, deneyimlenen olguların değerini düşüren ve anlamsızlığı egemen kılan çoğunluğa ait uzlaşım saların, genellikle doğal olanı dışladığı görülmektedir. Tarihsel süreçte insan, bir yandan görece özgürlüğe kavuşmuş, öte yandan çevresel koşulların belirleyiciliğine dayanamayıp bilincinin gittikçe tutsaklaşmasına kayıtsız kalmıştır. Uygarlık geliştikçe, insan, doğadan kopmaya başlamış, kendi doğasını kontrol altında tutmaya çalışmış, kendisine çizilen sınırların dışına çıkmamaya özen göstermiştir. Nietzsche'nin vurguladığı gibi, insan doğasının kontrol altına alınması, uzlaşım sal ahlak yasalarının işleyişe sokulmasıyla mümkün olmaktadır. Topluca kabul edilmiş olan buyurgan ahlak yasalarının işlevi ise, insanın doğal yetilerini, tutkularını ve her türlü gizilgücünü kazıyıp sıradanlaştırmak, bireysel yaşam deneyimini iğdiş etmektir. Nietzsche'nin ifadesiyle; "Ahlaktaki her doğalcılık, (...) yaşamın herhangi bir buyruğu belirli bir 'yapmalı' ve 'yapmamalı' yasasıyla gerekçelenir, böylelikle yaşamın yolunun önündeki herhangi bir engel ve düşmanlık bertaraf edilir. Doğa karşıtı ahlak, yani şimdiye dek öğretilmiş ahlak, tam tersine, tam da yaşam içgüdülerine karşı yönelir" (Nietzsche, 2005: 36). Böylece, "doğal olan", kutsal olana karşıt biçimde konumlandırılmış, cezalandırılmaya layık bulunmaya başlanmış ve sonunda insanın gerçek dünyadan kopuşuna zemin hazırlanmıştır. Dünyanın nedensizliğinin, "adaletsiz"liğinin yarattığı bunalım, insanı sonunda "gerçek dünya"yı, yani içsel ve dışsal tüm yönleriyle doğayı reddetmeye, lanetlemeye götürmüştür: "Doğa kavramı 'tanrı'nın karşıt kavramı olarak ikame edilince, 'doğal' sözcüğü 'günahkâr' anlamına gelmek zorundaydı, bütün bu uydurmalar dünyası (...) gerçek karşısında derin bir hoşnutsuzluğun dile geliyordu" (Nietzsche, 2008: 22). Bir anlamda, kişiler, her an karşı karşıya oldukları olguların anlamsızlığıyla yüzleşmeye dayanamadığı için, bu olgulara uzlaşım sal bir anlam yüklemiş, sonunda işi, bu anlam uğruna gerçeğin kendisini, doğayı yadsımaya götürmüştür.

İnsan, "lanetlediği" doğayı yadsıyıp benimsediği aşkın "değerler" ile kendisini avutmaya çalışsa da, sonunda anlamsızlık duygusunun içine düşmekten kurtulamaz. Horkheimer'e göre, anlamsızlığa neden olan yabancılaşma sürecinin başlangıcında yer alan en belirgin etkenlerden biri, doğanın insan tarafından denetim altına alınmış olmasıdır (2010: 120). Doğa üzerinde egemenlik kurmayı, insan üzerinde egemenlik kurma izlemiştir; bireyler dışlarındaki doğanın "köleleştirilmesi"ne katkıda bulunmalarının yanında, bu "boyunduruk süreci"nin üstesinden gelebilmek için kendi içsel doğalarını da denetim altına almak zorunda kalmıştır. Herbert Marcuse'nin dikkat çektiği üzere; "Savaşım insan gereksinimlerine boyun eğmesi için sürekli olarak saldırılması, denetlenmesi ve sömürülmesi gereken bir doğa üzerindeki

² Bu bakımdan, saçma terimi, yalnızca olguların özündeki anlamsızlığı değil, bu anlamsızlığı kavrayan kişinin bilincini de ifade eder; kısaca hem yeryüzünü hem de bilinçli varlık olan insanı dile getirir (Sartre 1984: 82).

yengide doruklanır” (1998: 90). Buna göre, üzerinde egemenlik kurulmak istenen doğa, yalnızca dışsal olanı değil, insanın içsel doğasını da kapsar: “(...) Dünyaya karşı saldırgan tavır, doğa üzerindeki egemenlik böylece sonunda insanın insana egemenliğini amaçlar.” (Marcuse 1998: 93).

Doğanın sadece insana yararlı olmak için yaratılmış olduğu ve insana sunduklarıyla anlam kazandığı sanısını, insanın topluma sunduğu çalışma işlevselliğiyle değer kazandığı düşüncesi izlemiştir. Buna bağlı olarak, toplumca dayatılan, insanın nihai hedefi olarak gösterilip yüceltilen mutluluk, sağlık, gönence gibi idealler de yalnızca “işlevsel potansiyelleri”yle değer kazanmakta, başarılı sayılmakta ve özvarlığı bastırılmış bulunan birey tarafından içselleştirilmektedir. Yani, insan yaşamı büyük ölçüde rasyonalize edilerek planlanmaktadır. Varlığını sürdürmek isteyen kişinin ise, kuşatıldığı toplumsal dizgeyle uyumlu olması beklenmektedir. Birey, bu gizil tutsaklığın dışına çıkabileceği bir varolma alanından yoksundur (Horkheimer 2010: 121).

Kendini tek somut gerçeklikmiş gibi dayatan “rasyonalize edilmiş” toplumsallık, kişiyi hazır bulduğu çevreye uyum sağlamaya yönlendirirken, onun kendi benliğiyle olan uyumunun yitirilmesine neden olmaktadır. Kendi benliğinden uzaklaşıp kurulu düzenin işleyişine katkıda bulunan bir makine konumuna indirgenmek ise, Fromm’un dikkat çektiği gibi, kişiyi derinden sarsan etkenlerin başında gelmektedir. Buna göre; “Günümüzde insana en çok acı veren, yoksulluk değil, büyük bir çarkın küçük bir dişlisi, bir robot haline gelmiş olmak ve yaşamının boş ve anlamsız olmasıdır” (1996: 217). Her anlamıyla doğadan uzaklaşmış, kendi özlerini oluşturan içeriklerden “arındırılmış” kişilerin oluşturduğu toplumda, bu acıdan kaçmak mümkün değildir³.

Doğa üzerinde egemenlik kurulduktan ve yeryüzü “ussal”laştırıldıktan sonra, bireyin kendine yetebilme potansiyeli zarar görmüş, kendini tanımlayabilmek için, bir “dişli”si olduğu kurumlara gereksinim duymaya başlamıştır. Horkheimer’in belirttiği gibi; “Becerilerini koruduğu ve şirketine, derneğine ya da sendikasına sıkı sıkıya sarıldığı sürece büsbütün yokolmayacağını hissetmektedir. Böylece aklın bireysel öznesi giderek sönen (...) bir ego haline gelir.” (2010: 153). Buna göre, kişinin, yukarıdan belirlenmiş eylemlerini yinelemekten başka çaresi yok gibidir; yaptıkları kendi kişiliğinden bir iz taşımamaktadır. Horkheimer’in ifadesiyle; “Bireye, doğduğu günden başlayarak, bu dünyada bir tek varolma yolu olduğu hissettirilir: Bir gün kendini gerçekleştirme umudundan vazgeçmek” (2010: 154).

Ancak bizzat kazandığı ya da başkalarına atfettiği değeri, toplumsal düzene sağlanan yarardan çıkarsayan çağımızın insanı, sahip olduğu değer özvarlığından kaynaklanmadığı, kendisine bahşedildiği için, doğrudan bağımlılığa koşullanmaktadır. Bu bağlamda, günlük yaşamda egemen olan doğrular, sıradan insanın uzlaştığı çıkarlar çerçevesinde oluşturulmakta, ortalama olandan yetkin her türlü değer ölçütü ise ya-

3 Bir bakıma, Jung’un düşünceleriyle koşut olarak, ussallığın öne çıktığı, her olayın ardında, olgusal yaşamla uyumlu mantıksal bir nedenin arandığı ölçüde, gerçek yaşam deneyimi sığlaşmaktadır. Jung’un tanımıyla; “Mantığa aşırı değer verme siyasal mutlakiyete benzer. Her ikisinin egemenliğinde de birey kısırlaşır” (2013: 277).

dsınmaktadır. Dolayısıyla, bu değer düzeneği içinde, insanların ideallerini gerçekleştirme amaçları, genellikle, pratik bir nitelik taşımadığı, maddi bir getirisi olmadığı ölçüde aşığılanmaktadır. Kişiler, genelin çıkarını koruduğu ve uyumlu olduğu ölçüde tekil yaşamlarında yükselme şansına sahip olmakta, yükselme olanaklarına göre de kendi içsel yasalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, en tinsel görünen değerlerin bile ardında uzlaşımalsal bir yön bulunabilir ve bu değerın doğası nihai olarak anlamsız sayılabilir.

Algılanan evreni doğal görünümünden kazıyıp tutsaklaştırıcı bir çehreye bürüyen uzlaşımlar, kişilerde ortak korku ya da amaçların gelişmesine ön ayak olmakta, bireyleri farklı biçimde yönlendirebilecek olan içsel yasalarını, doğalarını törpülemekte ve böylece kişiliklerinin tektipleşerek uyumlanmasına hizmet etmektedir. İnsanları uyum içine sokmanın en yaygın yolu ise, onlarda “gelecek kaygısı” yaratmaktır. İnsan, saçmanın bilincine kavuşmadan önce, günlük deneyimini sürdürürken, ilk nedenini bilmediği amaçlarını, geleceğe ilişkin beklentilerini haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Örneğini sıradan kişi, emeklilik ve çocuklarını iş sahibi yapmak gibi hedefleri anlamlı bulurken, yaşamına yön veren kendisi olmadığı halde, özgür olduğunu varsaymaktadır. Ancak Camus’nün dikkat çektiği gibi, “bir gün uyumsuzun bilinci belirdiğinde”, değer atfedilen amaçların anlamlılığına yönelik düşünceler sarsılacaktır (2011: 70). Saçmanın bilincinde kalan insan için söz konusu olan durum, ‘şimdiki zaman’ların sürekli olarak birbirini izlemesidir. Uyumsuz kişi için, önündeki tek gerçek, içinde bulunduğu “oluş anı”dır, dolayısıyla yalnızca “bu an”da gerçekleşebilecek olan eylemlerinin tek hâkimi olmak istemektedir.

Gelecekle ilgili tasarımlara benzer şekilde, geçmişe ilişkin düşüncelerin de insan varlığını güçten düşürerek ortalama olanla eşitleme işlevi gördüğü söylenebilir. Bu konuda Nietzsche’nin varsayımı, kalıcı bir belleği olmayan hayvanın tersine, insanın, “kendi belini büken geçmişin yükü” altında ezildiği ve üzerindeki “ağırlık”tan dolayı yaratıcı bir yaşam sürmesinin büyük ölçüde olanaksızlaştığıdır. Geçmiş, tekil kişilerde yarattığı pişmanlık ve doyumsuzlukla insana ait potansiyel gücü yoğun biçimde soğurur ve bunun karşılığında kazandırdığı hiçbir şey yoktur: “Geçmiş yalnızca kurtarılmamış kalmaz, ama kurtarılmamış olarak, tüm kurtuluşa zarar vermeyi sürdürür (Akt. Marcuse, 1998: 96). Bundan dolayı, zamanın, yaşam üzerindeki egemenliği sona erdirilmedikçe, özgürlüğe ulaşmanın olanağı da kalmamaktadır. Bu düşüncenin vardığı nokta, değiştirilebilmesi söz konusu olamayacağına göre, geçmişin, süregelen yaşamı zayıf düşürmesine izin vermemek gerektiğidir.

Öyleyse, kendi doğasına uygun bir yaşam sürmek isteyen kişinin, Nietzscheci anlamda “anın eşiginde batmayı başarması” zorunludur. Bu kişi, “oluşun masumiyetini geri verecek bir öğretiyeye” ihtiyaç duyar ve “yaşamın anlamı”nı, geçmişte ya da gelecekte değil yalnızca deneyimlemekte olduğu yaşamın kendisinde arar (Akt. Pearson 2011: 141)⁴. “Geçmiş” ve “gelecek”, her zaman insanın kendi varoluşuyla arasına sınırın

4 Dürüst bir eğilimle bağdaşmayan her türlü aşkın anlam gereksinimini yadsıyan ve görünür olguları dayanak noktası kabul eden Camus’nün de yaşamı değerli kılan her türlü arayışı, “içinde bulunulan an”dan devşirmeyi önerdiğini savunmak olanaklıdır. *Tersi ve Yüzü* kitabındaki şu ifadeleri, huzurlu bir gelecek vaadiyle şimdiki zamanda tutsaklığa koşullandırılan insanlık durumunu eleştirmek bakımından Nietzsche’nin görüşleriyle uyum

girmesine, varoluşun gerçek doğasının yok sayılmasına neden olmaktadır. İnsanın yaşamını sürdürürken anlamlı bulduğu değerler, geçmişte ya da gelecekte, artık geride kalan bir anda ya da şu anda ulaşılamayacak bir erekte olduğu sürece, kendi özyle arasındaki uzaklığın giderilmesi mümkün olmayacaktır.

Doğayı dışlayan ve üzerini örten her türlü kurgusal düşünceyi yadsıyan saçmanın bilinci, insanı görünür olan gerçeklikten uzaklaştıran tüm gizleyici unsurları reddetmektedir. Dayatılan uzlaşımsal prangalardan kurtulmanın yolu ise, öncelikle gerçekliği tam anlamıyla kabul etmektir. Camus'ye göre, kendini her anlamda görünür kılan en büyük gerçeklik ölümdür, insan özgürlüğünü ancak ölümün karşısında elde edebilmektedir: "Gerçekten özgür olan insan, ölümü olduğu gibi kabul ederken, ölümün sonuçlarını da kabul eden kişidir" (2003a: 93).

Saçmanın insanının uyumsuz düştüğü çoğunluğun moral değerleri ise, ölümün doğal mahiyetinin üstünü "sonsuz yaşam" ve "tanrısal adalet" gibi yeryüzünde deneyimlenme olanağı bulunmayan soyut düşüncelerle örter; en büyük gerçekliği doğadışı kılar. Bu bağlamda, Nietzsche, insan doğasına aykırı olan uzlaşımsal moral yasaların, kişilerin eylemlerini biçimlendirmekte kullanıldığını vurgulamaktadır: "Doğa karşıtı ahlak, yani şimdiye dek öğretilmiş, saygı duyulmuş ve vaaz edilmiş olan hemen her ahlak, tam da yaşamın içgüdülerine karşı yönelir. (...) Tanrının krallığının başladığı yerde, yaşam sona erer" (Nietzsche 2005: 36).

Bu noktada, bir tarafta öte dünya, ölümsüzlük, tanrısalılık gibi insanı sıradan yaşamına katlanmaya, toplumsallığa boyun eğmeye yönelten varsayımlar dururken, öbür tarafta da "olumsal dünyanın ve ölümün katı gerçekliği" bulunmaktadır. Buna göre, saçma duygusunun etkisine girdikten sonra kişi, vaaz edilen ölümsüz yaşama değil, kendi denetimindeki ölüme yönelecektir. Nietzsche'nin ifade ettiği gibi, tam anlamıyla yaşama duyulan arzu, aslında tek gerçeklik olan ölümle yüzleşmeyi gerektirmektedir: "Yaşam sevgisinden ötürü istemeli ölümü, özgürce, bilinçli, rastlantıya yer bırakmadan, bir baskın gibi ani değil. (...) Kişi kendini lağvederse, en saygıdeğer işi yapmış olur: bununla, adeta yaşamayı hakeder" (2005: 87). Öyleyse, bu düşünce, yaşamın gerçek anlamda değer biçiminin, onun hiçe sayılmasıyla edimselleşebileceğini savlamaktadır. Bununla birlikte, Nietzsche'nin "ölümü istemek"le önerdiği şey, intihar ya da asketik (çileci) yaşam değildir; ölümü onaylamaya ilişkin, Camus'nün Tolstoy'dan alıntılacağı düşünceler, Nietzsche'nin görüşüne tümüyle koşuttur: "Ölümün varlığı bizi ya gönüllü olarak yaşamdan vazgeçmeye ya da yaşamımızı ölümün kapıp kaçıramayacağı bir anlam verecek tarzda değiştirmeye zorunlu kılar" (2003a: 186). Saçmanın bilinci uyarınca, yeryüzünün anlamsızlıkla yüklü ve aşkın bir değerden yoksun olduğu kabul edildiğinde, sonlu yaşamı aşan bir anlam yaratma görevi yalnızca insana ait olur. Copleston'un ifade ettiği gibi; "Dünyanın Tanrı tarafından bir amaç için yaratıldığı ya da saltık İdea ya da Tinin öz-belirşi olduğu düşüncesinin reddedilişi insanı yaşama kendi istediği anlamı vermede özgür bırakır. Ve yaşamın bundan başka anlamı yoktur" (1998: 178).

İçindedir: "İnsanlar her şeyi ilerideki yaşlılık üzerine kurarlar. Düzelmezlerle kuşatılmış bu yaşlılığa kendilerini savunmasız bırakan başıboşluğu vermek isterler. Küçük bir köşke çekilmek için ırgatbaşı olmak isterler. Ama bir kez yaşlılığa gömüldüler mi anlarlar bunun yanlış olduğunu (2010: 35).

Varoluşu değerli kılmak, kişinin kendisinden beklenenler uyarınca davranmasıyla değil, insanın kendisini tanımlayan tutkularının çizdiği yönde eylemde bulunmasıyla gerçekleşir, kişi bu yolda gerekirse tek başına kalmayı, yok olmayı göze almalı, hatta kabullenmelidir. Burada söz konusu olan içsel tutkular uyarınca kendini alt etme edimi, “trajik bir varoluş” a aittir; bunun karşısında ise Nietzsche’nin betimlediği “son insan”ın kendini koruma merkezli tavrı yer almaktadır: “Son insan, mutluluğu keşfetmiş olan ve kendini korumaktan hoşnut bir insanlığı ifade eder; bundan böyle riske atılmaya veya denemelere girmeye inanmaz. Tutku veya bağlanımdan yoksundur” (Akt. Pearson 2011: 138). Bir anlamda son insan, maddi açıdan doyuma ulaşmış, kendi halinden memnun bir “hayvan” ile eşdeğerdir.⁵ Son insanın karşıtı olan trajik ya da Nietzscheci ifadeyle Dionysosça insanın, saçmanın bilincini taşıdığını söylemek mümkündür. Çünkü Dionysosça insan; “Şeylerin ebedi doğası hakkında bilgi edinmiş, korkutucu hakikat hakkında gerçek bilgiye sahip, artık tanrılarda bile huzur bulamayan, baktığı her yerde varoluşun anlamsızlığının yarattığı dehşeti gören kişi”dir (Akt. Berkowitz, 2003: 95). Nietzsche’nin “kast”ın en üstünde gördüğü Dionysosça insan, gerçekliği olduğu gibi görüp kavrayan insandır, gerçekliğin tüm “korkunç” ve kuşku verici yönlerini içinde taşımaktadır (Akt. Kuçuradi, 1999: 70). Ancak gerçekliği kavramakla kalmaz, onu “trajik” biçimde onaylar, “Dionysos’un hayata dediği ‘evet’, trajik kişinin onayıyla, ‘evet’iyle aynıdır (Kuçuradi, 1999: 74)⁶.

Korkutucu tüm yönleriyle onayladığı yeryüzünden kaçma eğiliminde olmadığı için, trajik insanın tüm edimleri kendi benliğini yansıtmaktadır. Nietzsche’nin *Ecce Homo*’da belirttiği gibi Dionysosça olan, “en yabancı, en amansız sorunlarıyla bile yaşama evet deyiş”i, “en yüksek örneklerini kurban ederken kendi bereketinin mutluluğuna varan yaşama istemi”ni dile getirmektedir (2011: 56). Mutluluğun ve acının ebedi dönüşünü idrak eden Dionysosça insan, gerçekliği olumlayışının ardından, kendisini çoğunluktan ayırıp tek başına zor bir yolu benimsemektedir. Gerçekliğin karanlık ve sarsıcı niteliği, trajik kişiye, yaşamını geri dönüşü olmayan zor bir yola sokan kendini alt etme tutkusunu vermektedir.

Bununla birlikte, algıların ötesinde bir varlığa, bir değere duyulan gereksinim ortadan kalkmadığında ve zihinde beliren sorular düş kırıklığıyla yanıtlandığında, kendini doğruluğa adamak ile kendini ortadan kaldırmak bir olur. Albert Camus, *Tersi ve Yüzü* kitabında, dünyadaki anlamsızlığın, usdışılığın, yaşamın gerçek mahiyetinin bilincine varmanın sonunda, insanın kendisini hiçliğe bırakması için önemsiz bir rastlantının yeterli olabileceğini bir örnekle açıklamaktadır. Camus’nün örneğinde, bir insan, acı çeker, sonu gelmeyen mutsuzluklara katlanır. Anlamsız bulduğu yaşamına ait sıkıntıları önemsiz görür ve yazgısını içselleştirir. Ancak bir gün sevdiği bir dostuna rastlar, dostunun konuşurken takındığı kayıtsız tavır dikkatini çeker. Bunun sonunda kendi evine varınca, dostunun umursamaz davranışlarına içerlediği için kendini öldürür (2010: 45). Böylece Camus, saçmanın bilincini taşımanın etkisiyle,

⁵ Bu açıdan, son insan, Jung’un ifadelerindeki “güvenli sandığı yolu seçen ölümler”e benzemektedir (2013: 272). Bir bakıma, mümkün olduğunca engellerden muaf tutulmuş, sıradan çoğunluk tarafından onaylanan etkinliklerle örülür bir evrende yaşayanlar, hiçbir şekilde benliklerini geliştirme şansı bulamaz ve tinsel yetilerinin gittikçe körelmesi sonucunda her türlü canlılık emaresinden mahrum kalırlar.

⁶ Bu bakımdan “Trajik” ve “Dionysosça” terimlerinin birbirlerinin yerine kullanılması rastlantı değildir.

dünyanın derin anlamına ilişkin beklentilerin, onun basitliği karşısında yıkıma uğramaya mahkûm olduğunu ifade etmektedir. Camus'nün örneği, yeryüzündeki anlamsızlığa ilişkin Arthur Schopenhauer'in betimlemeleriyle uyum içindedir: "İnsanların çoğunun hayatına dışarıdan bakıldığında, bu hayatın nasıl hiçbir şey söylemediğine, nasıl anlamdan yoksun olduğuna gerçekten inanılmaz; içten uyulduğunda da onun nasıl boş ve farkına varılmadan akıp gittiğine inanılmaz." (Akt. Kuçuradi 2006: 55). Yaşanılan zaman, farkına varmaksızın geçerken, bu zamanın yani yaşamın sonunu getirmek de kolaylaşmaktadır.

Eğer dünya anlam verilecek bir derinlikten yoksunsa ve kişi de bulunduğu konum itibarıyla ne kendisinde ne de yeryüzünde bir derinlik bulabilecek olanağa sahipse, kendi varoluşunu haklı çıkarması güçleşecektir. Camus'nün ifade ettiği gibi, yaşamın sağlığının neden olduğu umutsuzluk, yaşamın sonunu getirmeyi gerektirecektir. Bu durumda, anlamın yokluğu kişinin dışındaki olay ve olgularla sınırlı değildir, yaşantısını ve acılarını da kapsamaktadır. "An"lar birbirinin aynı biçimde yinelenmeyi sürdürürken, bir anlığına bu döngüsellüğün sonunu getirmek, gittikçe daha ussal görünmeye başlayacaktır. Böylece saçma duygusu, kötümser, edilgin bir evredeyken kişiyi yaşamdan koparması "an"lık bir durumdur. Aniden tüm işleyişin sonu gelebilir, varlık bir anda yokluğa karışabilecek kadar değersiz görünür ve onu ortadan kaldırmak da oldukça sıradan hale gelir.

Tersi durumda, yani intihara yönelmediğinde, absürdün bilincine ulaşmış kişinin yapacağı şey, kendi varlığını duyumsayabilmek için "sonuna kadar gitmek"tir (Camus 2003a: 47). Sonuna kadar gitmek ise, hem direnmeyi hem de eylemlerini "oluruna bırakma"yı kapsamaktadır. Yeryüzünde yaşamını sürdürmeye degecek bir işaret bulamadığı için, "uyumsuz kişi" kendisi de dahil olmak üzere hiçbir şeyi tüketmekten, harcamaktan çekinmemektedir (Camus 2011: 69).

Yeryüzünün, insan varlığının nedensizliğinin, ereksizliğinin bilincine varılmasıyla güdümüne girilen saçma duygusu, kişiyi yaratımlarının bir toz parçacığından daha değerli ve kalıcı olmadığı konusunda aydınlatmaktadır. "Saçmanın insanı" ya da "uyumsuz kişi", bir gün tüm eylemlerinin, ortaya koyduğu her şeyin yıkıma uğrayacağını, harcanacağını öngörecektir bir bilgeliğe sahiptir (Camus 2011: 130). Saçma duygusuna sahip birey, bir yandan yüce anlamlar yüklenen eylem ya da olayların zamanla yokluğa karışacağını önceden sezerken, öte yandan süreklilik gösteren, ebedi gibi görülen olayların başlangıcında önemsiz etkenlerin bulunduğunu bilmektedir. Bu açıdan, ne ise o olmak, nasıl davranıyorsa öyle davranmaktan başka yapacak bir şeyi yoktur. Dolayısıyla saçma duygusu, düşünsel alanda kalmaya mahkûm görünen değerleri⁷ yadsırken, yalnızca kişinin kendi benliğiyle tutarlılığını bir değer olarak dayatmaktadır.

Uyumsuz kişi, gerçekte ve kendi benliğiyle tutarlılığını koruyabilmek için, her zaman gerçeği olumlama eğilimindedir. Kendi benliğini eylemlerinin belirleyicisi haline getirmiştir. Eylemleri rastlantısal başlangıca sahip olsa da, yazgısallığın zorunlu izini

⁷ Camus, bu konuyla ilişkili olarak bir mezar taşının üzerindeki "Tükenmez ümitler" yazısına dikkat çekerek, "Bereket versin, idealistler var da, her şeyi yoluna koyuyorlar" yorumunu yapmaktadır (2010: 60).

taşımaktadır. Bu açıdan, Camus'nün vurguladığı gibi, "saçmanın insanı" çoğunluk tarafından suçlu bulunduğu durumda bile kendini masum görmektedir; tek istediği yalnızca bildiği uyarınca yaşamak, sahip olduklarıyla idare etmek, kesinlik taşımayan hiçbir şeyin yaşamına girmesine izin vermemektir (2011: 67). Böylece kendinden başka hiçbir şeye yaslanmaksızın yaşama olanağını deneyimleme tutkusuyla hareket etmektedir.

Yukarıda irdelenen yaklaşımlar doğrultusunda, saçma düşüncesi, salt kendi başına ele alındığında, cinayet dâhil her türlü yok etme eylemini aklamak üzere kullanılabilmeye elverişlidir. Bu tehlikenin ilk farkına varan, yine Albert Camus olmuştur. Camus, bu tehlikeyi önlemenin yolunu "başkaldırı"da görmüştür: "İnsan gururunun ve büyüklüğünün kendini gösterdiği yer ne teslim oluş ne de (...) kaçış değil, ama saçmanın bilincinde yaşamak ve gene de insanın üstünimde bulunması ve olanaklı en dolu biçimde yaşaması yoluyla ona başkaldırmaktır" (2011: 63). Başkaldırı, "absürd" gibi "anlamsızlık"tan yola çıkmamakta, başlıcaları özgürlük ve adalet olmak üzere, birtakım değerler ileri sürmeyi gerektirmektedir. Saçmanın bilincine varıp başkaldırmış olan kişi, hınç duygusundan uzaktır, amacı egemenlik kurmak değil, yalnızca kendi benliğini olduğu haliyle kabul ettirmektir (Camus 1975: 28). Böylece kendi sonlu varlığını kabul ettirerek iz bırakma istemi, "uyumsuz" düşüncenin vardığı son nokta olarak öne çıkmaktadır.

Başkaldırı, insanın kendiyile savaşımında yıkıcı yanının üstesinden gelmesini gerekli kılar. Bu doğrultuda, yaşamın her yanına sinmiş olan nihilist eğilimi çözmeye yolunda insana en büyük gücü veren yine başkaldırı olmaktadır. Bu durumda, varoluşun anlamsız ve dehşet verici yanının derin bilgisine erişmek, kişinin yaşamını sonlandırmasını gerektirmemektedir. Sartre'in belirttiği gibi, saçma duygusu, kişiyi intihara yönlendirmediği durumda "başkaldırı" olarak dışsallaşacaktır: "Saçma insan kendi canına kıymaz: açık seçik doğrularının birinden bile vazgeçmeksizin, yarınsız, umutsuz, yanılsamasız, ayrıca yazgısına boyun eğmeksizin yaşamak ister. Saçma insan başkaldırıda doğrular kendini" (1984: 85). Saçma duygusundan doğabilecek umutsuzluğun getirebileceği eylemsizlik halinden kurtulmak ve kendi başına ele alındığında anlamdan yoksun görünen varoluşa haklılık kazandırmak, ancak başkaldırı aracılığıyla gerçekleşecektir.

2. Saçma Kavramının Amerikan Sinemasından Örneklerle⁸ İrdelenmesi

Kendi doğasına uyduğu için, toplumsal düzeni benimseyen ve koruyan kişiler tarafından dışlanan, suçlanan ve sonunda yok edilen bireyi merkeze alan önemli bir örnek, Milos Forman'ın *Guguk Kuşu* (*One Flew over The Cuckoo's Nest*, 1975) filmidir. Filmin başkarakteri McMurphy, büyük bir suç işlediği için değil, herkesin kişiliğinden vazgeçerek kendisini koşulsuzca teslim ettiği düzeni sorguladığı ve bunun dışında kalmayı yeğlediği için tutsaklaştırılır. Örneğin, McMurphy ile ilgili yazılmış

⁸ Bu çalışmada, saçma kavramını incelemek için seçilmiş olan örnekler, *Guguk Kuşu* (*One Flew Over The Cuckoo's Nest*, Yön. Milos Forman, 1975), *Bir Yerde* (*Being There*, Yön. Hal Ashby, 1979), *Siyam Balığı* (*Rumble Fish*, Yön. Francis Ford Coppola, 1983), *Uyanışlar* (*Awakenings*, Yön. Penny Marshall, 1990) ve *Forrest Gump* (Yön. Robert Zemeckis, 1994) filmleridir.

raporda, onun hakkındaki suçlamalardan çok, “yerli yersiz konuşmak”, “çalışmaya yanaşmamak” gibi özelliklerine yer verilir. Burada açığa çıkarılan düşünce, toplumun çoğunlukla kişilere çalıştıkları iş ve kazandıkları para ölçüsünde değer verdiği, McMurphy gibi genel kabulleri reddeden kişileri değerlendirebilecek ölçütü ise akıl hastanesinde bulmaya çalıştığıdır. McMurphy’nin ifadeleri, “bir bitki gibi yerinde durmadığı”, kendi doğasına uygun hareket ettiği için cezalandırıldığı yönündedir. Buna bağlı olarak, filmde McMurphy’nin sağır ve dilsiz Şef Bromden’la konuşma çabasının bile engelleniyor oluşu, bir insana ruh kazandırabilecek her türlü girişimin önlenmesine işaret eder. Bir bakıma, hastanenin dışındaki, normal sayılan dünyada olduğu gibi, herkes otomatlığa koşullandırılmakta, sistemde sorun oluşturabilecek kendilerine özgü yanlarından arındırılmaya çalışılmaktadır.

Bu düşünceye uygun olarak, filmde insanları tek biçimliliğe yöneltmek ve eyleme geçmekten alıkoymak için her türlü yolun denendiği görülmektedir. Örneğin, bu yöntemlerden biri olarak gerçekleştirilen, terapi seanslarının amacı, hastaların iyice geçmişe gömülmesini sağlamak, onları içinde buldukları anın gerçekliğinden uzaklaştırmaktır. Hemşire Ratchet, hastaların geçmiş eylemlerini, toplumsal kuralları gözeterek yargılar, sıradan olanla uyuşmayan her noktayı eleştirir. Terapideki konuşmalar hiçbir yere varmaz, yalnızca hastaların sonuçsuz tartışmalarla zaman yitirmelerine neden olur. Bu sahnelerde, “normal” toplumu oluşturan kişilerin, bir yandan geçmişin yükü, öte yandan gelecek kaygısıyla oyalanmaya yönlendirilmesine ve yaşamakta oldukları andan koparılmasına gönderimde bulunmaktadır. Konuyla ilişkili olarak, hastanenin dışındaki insanların düzene yarar sağlamayan her türlü eylemi anlamsız bulunarak küçümsenir ve kişiler dışlanmaktansa önlerine koyulan seçeneğe uyum sağlar. Filmdeki terapi seanslarında, McMurphy, geçmiş ve gelecek ile ilgili tüm konuşmaların yalnızca kişileri boyunduruk altına almaya yarayan boş sözlerden ibaret olduğunun bilinciyle sıkılırken, düzenin bekçisi Ratchet gülümser.

Filmde, çoğu insanın gönüllü şekilde dışsal bir buyruk altına girmeyi kabullendiğine ilişkin bir görüyü açığa vuran önemli bir gösterge, Harding başta olmak üzere, hastanedekilerin çoğunun, hasta olmadıkları halde orada tutulması ve beyinlerinin uyuşturulmasına izin vermesidir. Bu noktada, filmde hastaneden bahsederken kullanılan *institution* sözcüğünün hem *tımarhane* hem de *kurum* anlamına geldiğini belirtmekte yarar görülmektedir. Böylece, hastaların akıl hastanesine olan bağımlılığı ile insanların benliklerini gönüllü olarak, sorgulamaksızın egemen kurumlara teslim etmeleri arasında bir bağ kurmak olanaklı hale gelmektedir. Dolayısıyla McMurphy’nin yönelttiği; “hepiniz buranın dayanılmazlığından yakındığınız halde dışarı çıkacak kadar yüreğiniz yok” suçlaması, yalnızca hastanenin içiyle sınırlı olmayıp insanların tümünü kapsamaktadır.

Özgürlük düşkünlüğü nedeniyle, McMurphy, sonunda hiçbir başarıya ulaşamayacak da olsa, kısırıldığı kapandan, kapatıldığı kurumdan dışarı çıkma dürtüsünü dizginlemez ve kaçma girişimlerini örgütler⁹. McMurphy benzeri karakterler, kaza-

9 *Guguk Kuşu* filminin başkarakterinin türdeşlerine Amerikan Sinemasında sıkça rastlamak mümkündür. Bu karakterler, benzer bir yazgıyı edimselleştirirler. Örneğin, gerek McMurphy, gerekse *Parmaklıklar Ardında* (*Cool Hand Luke*, yön. Stuart Rosenberg, 1967) ya da *Kanlı Toprak* (*Badlands*, yön. Terrence Malick, 1973) gibi filmlerde

namayacaklarını bildikleri bir atılımda bulunmaktan, kendilerini bağımsızlıklarına adamaktan vazgeçmez ve bir bakıma modern Sisifos'lar olarak, başarısızlığa uğradıkları her defasında yeniden denemekten, sonuna kadar karşı koymaktan alıkonulamazlar.

Örneğin, *Guguk Kuşu* filminde, Billy'nin ölümünün ardından hemşirenin yalnızca "yapılabilecek en iyi şeyin gündelik rutini sürdürmek olduğu"nu öğütlemesi ve hastaları ruhsuz makinelere indirgemesine tek karşı çıkan McMurphy olur. Bir anlamda, modern insanın, birçok yıkıma, ölüme, haksızlığa tanık olmasına karşın rutin yaşamını sürdürmekten, "bir bitki gibi" yaşamaktan geri durmadığı; ancak duyarlılık düzeyi yüksek kişinin, karşılaştığı haksızlıkların sonunu getirmeye, bireysel varoluşunu gerçekleştirilmeye kendini adadığı ortaya koyulur. McMurphy ile aynı türden olan bu tutkulu kişiler, sonlarının yıkım olacağını bilseler de, çabalarından vazgeçmezler. Ama filmde görüldüğü üzere, çevrelerine değer katan, kendine özgü bireysel varlıklar yitip gittikten sonra, geride kalanlar gündelik eylemlerine devam eder.

Filmin sonlarında, en zor koşullar altında dahi benliğinin damgasını vurmaktan çekinmeyen McMurphy'ye lobotomi uygulanır ve çoğu kişi gibi uyumlu bir bitkiye indirgenir. Bir bakıma, otorite için tehlike teşkil ettiği düşünülen varlıklara ruhlarını veren bireysellikleri, ortalamaya uyumlu kılınmak uğruna, onlardan kazınarak alınır. Ancak McMurphy, bir otomata dönüştürüldükten sonra, gerçek niteliğiyle yaşayabilmek, fani varlığına ait kalıcı bir iz bırakabilmek için, Şef Bromden tarafından öldürülür.

Ardından Bromden, McMurphy'nin planına uygun olarak, terapi odasındaki musluğu söker ve onu pencereye fırlatıp kaçır. Şef'in kaçış sekansında öncelikle, ona özgürlüğü getirecek olan musluk söküldükten sonra fışkıran su, uzun süre gösterilir. Bir anlamda, özgürlüğe doğru yol alınca yaşam kaynağının açığa çıktığı ve insanın yaşayan bir ölü olmaktan kurtulduğu vurgulanır. Şef, uzun süre bağımlı kaldığı kurumun dışına çıkıp doğaya kavuştuğunda ise, onu düzene en çok uyum sağlamış olan Harding'in, teller ardından, bir esir gibi, izlediği görülür. Filmin başlarındaki terapiden hatırlanacağı üzere, Harding birtakım hayat dersleri verdiğini düşünerek bolca konuşmakta ve sözleriyle kendi edilgenliğini haklı çıkarmaktadır. Buradan yola çıkarak, filmde, kendi başına düşüncelerin ve sözlerin aslında yalnızca içi boş kavramlardan ibaret olduğu ve insanı eylemden alıkoymaktan başka işe yaramadığı şeklinde bir savın sergilendiğini düşünmek mümkündür. Dolayısıyla, kaçma işini yalnızca hiç konuşmayan Şef'in becermesi, en çok konuşan Harding'in ise tellerin arkasından gösterilmesi filmde sergilenen bu tutumu daha açık kılmaktadır.

Hal Ashby'nin yönettiği *Bir Yerde (Being There, 1979)* filminde ise, saçma kavramıyla ilişkilendirilecek biçimde, yaşamın özündeki yalınlık dile getirilmekte, değer verilen ve ciddiye alınan olguların altındaki basit ve rastlantısal dayanak noktaları ortaya

odaklanılan karakterlerin, toplumsal ve kurumsal her türlü boyunduruğu yadsıyıp özvarlıklarını dışsallaştırarak gerçek anlamda yaşamayı seçtikleri için, otomatlar sisteminin dışına itildiğini söylemek olanaklıdır. Bu dışlama bazen hapse atarak, bazen akıl hastanesine yollayarak, bazen de idam ederek gerçekleştirilir ve onların yazgısı, yeryüzünde dürüst ve dolayısıyla da gerçek hiçbir varlığa şans verilmediğini gösterir.

koyulmaktadır. Filmin başkarakteri Chance, yaşamı boyunca bahçıvanlık yaptığı evin dışına çıkmamış, evrene ilişkin algısını yalnızca bu sınırlı alan ve televizyon aracılığıyla oluşturmuştur. Chance, yaşı ilerleyene kadar, deneyim dünyasından uzak kaldığı, kendisine ilişkin hiçbir kayıt olmadığı için, doğallığını korur ve onun bazen “aptallık” gibi algılanan doğallığı¹⁰, rastlantısal biçimde yüksek konumlara gelmesini sağlar.

Chance, olayları, onların özünde bulunmayan anlamlar yüklemeyen, oldukları şekilde algılar ve onun kavrayışı uygar dünyanın insanıninkiyle uyuzmaz. Örneğin, bahçıvanlık yaptığı ev sahibi öldüğünde ya da sonradan evine yerleştiği Benjamin Rend ölüm döşegindeyken, en ufak bir gösterişli bir tavırda bulunmaz ve normal kabul edilen bir tepki göstermez. Belki de insan için en önemli olgu olan ölüm, Chance için, yaşamın doğal bir görüngüsünden başka bir şey değildir. Chance’in kavrayışındaki basitlik, onun tüm konuşmalarına ve davranışlarına yansır. Ancak, doğallığını yitirmiş ve bu şekilde normalleşmiş kişiler, onun tüm sözlerinde ve tutumlarında karmaşık bir yön bulmaya çalışır. Chance’in konuşmaları yalınlıklarından soyulup, yan anlamlar yüklenerek algılanır; onun yalnızca kendi dünyasının sınırlarıyla dile getirdiği düşünceler, sıradan kişilerce yüce anlamlar atfedilen birer metafora dönüşür. Örneğin, Devlet Başkanı bile onun “kesin görüşlerine hayran kaldığını ve senatoda asıl eksikliği çekilenin bu olduğunu” belirterek, topluma hitaben yaptığı konuşmada Chance’ten alıntılara yer verir. Böylece filmde, hem insanların her türlü doğallığı yadsıyıp onu muğlak bir hale getirdiği vurgulanır, hem de derin anlamlar yüklenen ifadelerin özündeki aleladelik açığa çıkarılır.

Bununla birlikte, filmdeki sıradan kişiler, gündelik yaşamlarında doğallığını koruyan herhangi bir varlıkla karşılaşma şansı bulamaz; bu şansa kavuştuklarında da, bu doğallıktan, Chance’ten kuşku duymaya, onun kökenlerini araştırmaya başlar. Ancak Chance’e ilişkin, uygar dünyaya ait, kredi kartı, kimlik belgesi, ehliyet gibi, hiçbir ize rastlayamayınca, böyle bir adamın gerçekten var olabileceğine inanmakta güçlük çekerler. Bir bakıma, kendi yapay kurumlarının yarattığı tanımlama biçimlerine, tanımlanan varlığın kendisinden daha büyük gerçeklik yüklerler. Konuyla bağlantılı olarak, çeşitli yayın kuruluşları, Chance’in adına bir kitap yazdırmayı teklif eder ve Chance’in kendisini salt bir simgeye indirger. Böylece bir bakıma, hem önem atfedilen kavramların yalnızca yüzeysellikten, görünüşten ibaret olduğu vurgulanır hem de gerçekliğin insanlar tarafından büyük ölçüde çarpıtıldığı gösterilir. Böylece, toplumsal tabakanın en küçük katmanındaki kişilerin bile bilgilerinin saklandığı ve yaşam koşullarının katı biçimde belirlendiği modern çağdaki ussallığın salt görünümünden ibaret olduğu ve temelinde bir usdışılık, saçmalık barındırdığı ortaya koyulur.

Filmin doğasıyla özdeş başkarakterini en yalın biçimde kavrayabilen kişi, sonradan yerleştiği evin ölmek üzere olan sahibi Ben’dir. Yalnızca Ben “doğal olma meziyeti”ni,

¹⁰ Bu yönden Chance ile *Budala* romanının kahramanı Mişkin arasında bir bağ kurmak olanaklıdır. Romanın dürüst ve saf iyi niyete sahip yegâne kişisi olan Mişkin, uzun süre yalıtıldığı sanatoryumdan çıkıp “gerçek” yaşamın içine karıştıktan bir süre sonra, kendine özgü niteliği ve doğal yapısı nedeniyle bu dünyayla uyumsuz hale gelir (Dostoyevski., 2013). Romanın sonunda ise olguların her yönden usdışı niteliği (Chance’ten farklı olarak) onun yeniden sanatoryuma kapatılmasını getirecektir.

“büyük bir yetenek” olarak değerlendirir ve Chance geldiğinden beri “ölüm düşüncesinin kendisini daha az rahatsız ettiği”ni söyler. Bir bakıma, Chance’le karşılaşmasının ardından, geçici ve yüzeysel bir evrende yeniden doğayla bütünleştiğini hisseder ve ölümü doğal bir görüngü olarak benimsemeye başlar.

Ben’in cenazesi gerçekleşirken, kendisine ait sözler okunur ve geçmişte kalmış bu sözler, ölümün ardından anlamsız ses yığınlarından ibaretmiş gibi duyumsanır. Törenden sonra Ben’in tabutunu taşıyanlar, Başkan’ın kendisinin ve konuşmasının sıkıcılığından bahsederler. Bu sahnede, insan için en kati gerçek olarak ölümün kaçınılmazlığı, ölü bedeninin en yakınında bulunanların bile umrunda değilmiş gibi görünür. Bu şekilde, en kesin gerçeklik bir kez daha en sıradan gündelik yaşam sorunları uğruna görmezden gelinir.

Yitirilen kişi, tabutunun başındakilerin bile aklında değildir. Ben’in cenazesinde tartışılan konu, bir sonraki Başkan’ın taşınması gereken niteliklerdir ve konuşmalarda başkanlık için Chance’in adı öne çıkarılır. Adayı belirleyen kişilere göre, Chance’in geçmişe ait bir kaydının olmaması, onu bir “ayak bağı”ndan özgür kılmaktadır. Böylece bu kısımda öncelikle, kişinin doğal bir varoluş sürdürebilmesinin ilk koşulu olarak, yalnızca içinde bulunulan ana değer vermenin önemi ortaya koyulur ve kişiyi tutsaklaştıran geçmiş ve geleceğe ilişkin her türlü zaman tasarımı yadsınır. Bunun yanında, sahnede asıl vurgulanan düşünce ise, her ne kadar doğaya aykırı ussallaştırma girişimleriyle düzene sokulmaya çalışılsa da, yaşamda asıl egemenlik süren olgunun rastlantı¹¹ olduğudur. Filmin sonunda, yeni başkan olarak ismi üzerinde uzlaşılan Chance, törendeki kalabalıktan ayrılır ve göl kıyısına gelir, eğilmiş bir fidanı düzeltir. Ardından batmadan suyun üzerinde yürümeye başlar; bu sırada Başkan’ın ağzından Ben’e ait; “Yaşam, zihnin bir durumudur.” şeklindeki sözler yinelenir. Böylece sıradan olanın bilincine göre yapılandırılmış bir yaşam kavrayışı sorgulamaya açılır ve Chance’inki gibi doğal bir algı biçiminin, tüm düşsel niteliğine karşın, olgusallaşma olanağı bulabileceği gösterilir. Bunun yanında, aynı sahnede vurgulanan önemli bir konu, Chance’in isminden hareketle, rastlantının her türlü “batma” tehlikesine karşın, yüzeyde var olmaya devam edeceğidir.

Francis Ford Coppola’nın *Siyam Balığı* (*Rumble Fish*, 1983) filminde, yine algı ve kavrayış yönünden normal sayılan kesime dâhil olmayan bir karaktere odaklanılır ama buradaki karakter kendisini kuşatan sınırları aşma şansı bulamaz ve sonunda sıradanlığı dayatan baskı unsurları tarafından yok edilir. Filmde, insanın rastlantısal biçimde içine fırlatıldığı çevresel koşulların bireysel yaşam üzerindeki kısıtlayıcılığı vurgulanır. Örneğin, gökyüzünde sürekli hareket halinde olan bulut imgelerinin, yerden devamlı yükselen toz kümeleri ve dumanlarla birleşmesi, yaşanan muhite bir çeşit akvaryum görünümü kazandırarak bu kısıtlanmışlık duygusunun pekiştirilmesini sağlar. Benzer şekilde, polislin, çevresiyle uyumsuz The Motorcycle Boy’a gözdağı verdiği sahne başta olmak üzere, birçok bölümde belirgin bir şekilde saat imgelerinin ön plana çıkarılması, zamanın kişiyi tutsaklaştırmacı etkisini ortaya koyar.

Filmin ilerleyen bölümünde, The Motorcycle Boy’un, kendisine öykünen ve sürekli

¹¹ Bu noktada, karakterin adının Chance olması, söz konusu düşünceyi büyük ölçüde pekiştirmektedir.

çete kavgalarına karışan kardeşi Rusty James, gasp edilir ve başından yaralanıp yere düşer. Ardından, ruhu bir anlığına bedeninden ayrılır, bir balığın akvaryumunda dolanması gibi, kendi muhitinde süzölmeye başlar ve gezintisi bitince bedenine geri döner. Bir bakıma sahnede, her türlü kuşatıcı etkenle donatılmış bir ortamda ruhların bile dizginlerinden kurtulamayacağı gösterilir ve böylece insan varoluşunun ezeli-ebedi görünen tutsaklığı vurgulanır.

Konuyla ilişkili olarak, filmde tüm yazgılarının yaşadıkları ortamın kısıtlayıcı koşulları tarafından şekillendirilmesine dayanamayan insanlar ile akvaryuma hapsedilmiş siyam balıkları arasında koşutluk bulunur. Filmin uyumsuz karakteri *The Motorcycle Boy*, siyam balıklarının birbirlerini öldürmemeleri için ayrı olarak akvaryuma koyulduklarını belirtir, çünkü siyam balıkları kendilerini çevreleyen cam fanusa katlanamayan bir türdür. Dolayısıyla, *The Motorcycle Boy*'un renk körlüğünün bir yansıması olarak, tümü siyah-beyaz çekilmiş filmde yalnızca siyam balıklarının renkli olarak gösterilmesinin anlamı, onlarla *The Motorcycle Boy* türündeki insanlar arasında bir bağ kurulmuş olmasıdır. Buna göre, *The Motorcycle Boy* ve onunla türdeş olan azınlık, kendilerini kuşatan yeryüzünün tekdüzeliğinden kaynaklanan kasvetin tümüyle ayırdındadır ve canlı renklere sahip bireysel varlıkları her gün aynı soluk görüntüyle karşılaşmaktan sıkıntı duyar¹².

Normal kişiler tarafından deli damgası vurulan *The Motorcycle Boy*, babasına göre, yalnızca “başka bir alemedir, yanlış zamanda ve yanlış yerde doğmuştur”. Bir bakıma, rastlantısal olarak içine düştüğü evren, yazgısını biçimlendirmiştir. Çünkü başka şartlar altında bir ‘deha’ olarak saygı görebilecek iken, kendi seçmediği akvaryum koşullarında yalnızca ‘tekinsiz bir serseri’ olarak saygı uyandırabilir ve özgür varlığı sürekli dizginlenmeye çalışılır. Bunun yanında, yine babasının tanımıyla, *The Motorcycle Boy* “istediği her şeyi yapma yeteneğine sahip olmasına karşın, yapacak hiçbir şey bulamaz”.¹³ Her iki karakter de, kuşatılmış oldukları tüm olgu ve olayların altındaki nihai anlamsızlığın ayırdındadır ve bundan dolayı kendilerini her türden ani eyleme bırakabilecek bir kayıtsızlığa sahiptir. Bunun sonucunda, kendilerini her türlü doyumdan mahrum biçimde sıkıştırılmış hissettikleri fanustan kurtulabilmek için Stavrogin intihar eder; *The Motorcycle Boy* ise kendisi ve kardeşi gibi kişileri özdeşleştirdiği siyam balıklarını nehre ulaştırmak, özgür kılmak için kendini feda eder. *The Motorcycle Boy*'un yarı yolda ölmesiyle, siyam balıklarının renkleri, soluk dünyanın gri tonlarına dönüşür; Rusty James onları nehre ulaştırınca yeniden eski renklerine kavuşurlar ve özgürce ilerlemeye başlarlar. Burada, bir anlamda, kişinin gerçek varoluşuyla bütünleşmesinin ancak doğal ortamda ulaşılan özgürlükle olanaklı hale geldiği vurgulanmaktadır.

12 John Carpenter'ın *Yaşıyorlar (They Live, 1989)* filminde, ideolojiden yalıtılmış şekilde, en yalın haliyle gerçekleri göstermeye yarayan gözlüklerin de yeryüzünü siyah-beyaz göstermesi, yine benzer bir düşünceyi dışavurur.

13 Bu sözler, Dostoyevski'nin *Cinler* romanının başkahramanı Stavrogin'e yönelik söylenir ve *The Motorcycle Boy*, etkileyiciliğiyle çevresi için bir tapınç unsuru olmak ama kendi eylemlerinde hiçbir şekilde yoğun bir haz duygusuna ulaşamamak bakımından Stavrogin'le benzeşmektedir. Konuya ilişkin olarak, Stavrogin şu sözleri örnek gösterilebilir: “Eskiden her zaman olduğu gibi, gene iyilik yapabilir, bundan haz duyabilirim. Ama aynı anda kötülük yapar, ondan da haz duyabilirim. Ne var ki, her iki haz duygusu da eskiden olduğu gibi, aşırı derecede küçüktürler. Hiçbir zaman güçlü olmuyorlar” (Dostoyevski 2006: 660).

Filmin sonlarında, *The Motorcycle Boy*, siyam balıklarının ve kardeşinin özgürlüğe kavuşmasını sağlarken vurulduğunda, eskiden büyük saygı gördüğü mahalle sakinleri için yalnızca bir gösteri nesnesine dönüşür. Tanıdıkları, *The Motorcycle Boy*'un cansız gövdesine bakıp kendi aralarında konuşur ve sonra giderler; eski tanrıları artık yalnızca ölü bir bedenden ibarettir. Böylece sahnede, hem ölüm anında en kendine özgü kişilerin bile en hızlı şekilde yokluğa karışacakları gösterilir, hem de bu kişiler aracılığıyla “ete kemiğe bürünmüş”, değer atfedilen kavramların geçici doğası açığa çıkarılır.

Önündeki en açık gerçekleri dahi hiçleştiren sıradan insanın yaşamındaki boşluk ve anlamsızlığa dikkat çeken bir başka yapım, *Uyanışlar (Awakenings)*, Yön. Penny Marshall, 1990) filmidir. *Uyanışlar*'da, *Guguk Kuşu* filminde olduğu gibi, zihinsel ve sinirsel yönden hastalık ya da farklılık taşıyan karakterler merkeze alınıp rahatsızlık ve düşkünlükle ilgili tanımların, yalnızca çoğunluğun içinde bulunduğu durumu normal kılmak için konulduğuna dikkat çekilir. Bu filmlerde ötekileştirilen başkarakterlerin en belirgin özelliği, doğal davranmaları, yaşamlarında çoğu kişinin benimsediği çıkarıcı ve riyakâr bir tutumdan uzak olmalarıdır. Dolayısıyla, bu filmlerde, olgusal dünyada kişisel çıkar için başkalarına zarar vermek ya da ikiyüzlü bir tutumla toplumsal itibarını arttırmak gibi normal sayılan davranışları hor görenlerin hasta sayıldığına gönderimde bulunulur. Bir bakıma, bu karakterler aracılığıyla, insanların kendi doğalarına uygun davrandıkça toplumla olan uyumsuzluklarının arttığını ve bir çeşit hasta yerine koyulduklarını düşünmek olanaklıdır.

Bu bakımdan, ancak yanılısamaları içselleştiren toplumdaki yalıtılmış durumdaki kişiler, insan varlığına ait gerçekleri dile getirmekte ancak haykırışlarına hiçbir karşılık verilmemektedir. Örneğin, filmin başkarakteri, ansefalit iltihabı hastası Leonard, büyük bir coşkuyla; “İnsanlar yaşıyor olmanın anlamını unutmuş, ellerindeki ve kaybedebileceklerinin ne olduğunu onlara hatırlatmalıyız” dediğinde, en yakınındaki insanlar bile bu sözleri, hastalığın etkisine yorar ve anlamsız bulur. Ancak olgusal dünyanın etkilerinden yalıtılmış bir kişi, bir ‘hasta’, insanların gerçek anlamda sahip olabileceği en değerli şeyin, özvarlıklarının önlerine koyduğu bir yaşam biçimi, kendi benlikleriyle özdeşleşmiş bir yazgı olduğunu fark edebilir. Onların bilincine vardığı bu gerçekler, zihinlerini olgusal teslim etmiş çoğunluğun dünyasında hiçbir şey ifade etmez. Bu doğrultuda, olgusal yaşam tutsaklığının kişileri asıl amaçlarından saptırdığını ve yalnızca bir sürelik yükselme ve maddi çıkar elde etme hırsıyla kendilerini hiçliğin içine atmalarına olanak verdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, Leonard’ın “Asıl krizde olan biz değiliz, onlar” şeklindeki haykırışı, duyarlılık düzeyini yükselten bir hastalığa sahip olmayan kişilerin yaşamının bir hiç uğruna harcandığını ifade eder. Ancak çoğunluk, bu filmde de, kendi tutsaklıklarıyla yüzleşmektense, asıl sorunun ötekileştirdikleri bu farkındalık düzeyi yüksek kişiden kaynaklandığını düşünür ve onu özgürlüğünden alıkoyar.

Leonard, benzer eğilimle, Doktor Sayer’ı “yalnız ve korkak” olmakla, gerçek bir hayattan mahrum olmakla, “asıl uyuyan” kişinin kendisi olduğunu fark etmemekle itham eder. Filmde yer verilen bu suçlamaların, aslında insanların geneline yöneltilmiş olduğunu düşünmek olanaklıdır. Çünkü filmde de görüldüğü üzere, çok büyük bir

çoğunluğun, yalnızca maddi arzular uyarınca davranırken, vardığı hiçbir hedeften tam bir hoşnutluk duymadığına ve ulaşılan her arzunun yenisini doğurduğuna tanık olunmaktadır. Buna bağlı olarak, normal kişilerin evreninde değer verilen yaşam biçimi, yalnızca hiçbir amaca varmayan bir sürüklenişten ibaret görünmektedir.

Bu noktadan hareketle, filme adını veren asıl uyanışın, Doktor Sayer ve Leonard'ın annesi tarafından yaşandığını düşünmek mümkündür. Örneğin, Leonard'ın hastalığı yeniden güç kazandığında, annesinin; "Oğlum sağlıklı doğduğunda nedenini sormadım, bu mükemmel çocuğu hak etmiş miydim? Ancak hastalandığında nedenini sordum" şeklindeki sözleri, insanların genelinin yazgısının, yaşamlarını bitmek bilmeyen arzular peşinde tüketmekten, daimi bir mutsuzluğa saplanmaktan ve sahip olduklarının değerini ancak kaybedince anlamaktan ibaret olduğunu vurgular. Bununla birlikte, günlük yaşamda sıklıkla yinelendiği gibi, insanın ulaştığı bu farkındalık durumu ve gerçek anlamda uyanış, genellikle yaşamın bütününe kuşatmaz. Dolayısıyla filmde, ölü gibi yaşadığı ve yaşamlarında yalnızca bir anlığına uyanış, ayıklık ya da açık bilinçlilik durumuna geçtiği belirtilen kişilerin, hastalardan ziyade sıradan çoğunluk olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Forrest Gump (Yön. Robert Zemeckis, 1994) filminde, yine zihinsel farklılığıyla öne çıkan bir başkaraktere yer verilir¹⁴. Filmin başkarakteri Forrest'in zeka düzeyi ortalamanın altındadır ve bundan dolayı duyduğu her sözü ya da gördüğü her şeyi yalnızca oldukları gibi algılar. Forrest'in dolaysız algılama biçimi aracılığıyla, filmde, normal kişilerin deneyimledikleri olgu ve olayların altında, genellikle bunların barındırmadığı zorunlu bir neden ya da yüce bir anlam aradığına dikkat çekilir. Örneğin, filmde insanların beğenisini kazanmış bir dans figürü, bir slogan ya da bir şarkının kaynağında aslında normal kişiler tarafından aşağılanan düşük zekâ düzeyine sahip birinin payı olduğu görülür. Bir anlamda, bu şekilde, değer atfedilen olgu ve olayların, aslında oldukça bayağı ve rastlantısal bir nedenden kaynaklandığı vurgulanır.

Benzer şekilde, filmde insanların geçmişte kalmış, atalarına ya da kendilerine ait edimlerden yola çıkarak, kendi yaşamlarına ilişkin uslamalara giriştiğine, ancak yaşantılarının bu usallıkla uyuşmadığına dikkat çekilir. Bununla birlikte, Forrest, yaşamı hiçbir akıl yürütmeye uyumlu kılmaya, ona sahip olmadığı anlamlar yüklemeye girişmez ve her deneyimi oldukları biçimiyle kabullenir. Örneğin, yakın arkadaşı Bubba, yaralı bir şekilde ölmek üzereyken, bunun "neden" gerçekleştiğini sorar; çünkü karides gemisi kaptanı olma hayali vardır ve bu hayale ulaşmadan ölmesi saçma görünmektedir. Bunun karşılığında Forrest, Bubba'ya, yalnızca, vurulduğunu söyler. Bu yanıt, yaşamın hiçbir hayale aldırmandan ilerlediğini gösterir; bir anlamda, insan, geleceğine ilişkin birçok plan yapsa da, aniden vücuda saplanan bir kurşun tüm planları ve düşleri anlamsız kılar. Benzer şekilde, Forrest, Teğmen'i kurtarıp, ba-

14 *Forrest Gump* ile *Bir Yerde* filmlerinin başkarakteri toplumda kabul gören değerlerin farkında olmamaları, bu konulara tümüyle ilgisiz olmaları yönünden benzeşmektedir. Karakterlerin bu durumu, onların yalnızca kendi zihinlerine dayanmalarının yolunu açar ve rastlantıya kolaylıkla uyum sağlayarak kendilerini gerçekleştirmelerine ön ayak olur. Böylece, saçma duygusunu taşıyor olsalar bile yeryüzünde hüküm süren "saçma"lığı betimlemenin bir aracı haline gelirler.

cakları kesilecek de olsa, yaşamasını sağladığında Teğmen buna sinirlenir. Teğmen'e göre: "Herkesin bir kaderi vardır, hiçbir şey öylesine olmaz. Hepsi planın parçasıdır"; atalarından miras aldığı yazgısı, onun savaş alanında ölmesini gerektirirken şimdi "bacakları olmayan, sakat bir ucube"ye dönmüştür. Teğmen'in sözleri, bir kez daha, yeryüzü yaşamına bir nedensellik atfederek onu ussallaştırma çabasını yansıtır; ancak karşılaşılan yanıtlar hiçbir zaman hiçbir zaman usa uygun nitelikte değildir. Dolayısıyla, filmde bunu kavrayabilme yetisi yalnızca ussal yönden gelişmemiş kabul edilen birine aittir. Bu doğrultuda, Forrest, yaşamın önüne çıkardığı mantıksal ya da mantık dışı olarak yorumlanabilecek, her rastlantıyı oldukları biçimiyle kabullendiği ve bu rastlantısallığa kolaylıkla uyum sağlayabildiği için, gittikçe daha yüksek konumlara gelir; yaşam, gelişigüzel biçimde gerçekleşen yazgısallığa "boyun eğen" bu kişiyi ödüllendirir.

Bunun yanında, rastlantıların yardımıyla, Forrest her ne kadar iyi bir yaşam sürmeye başlamış olsa da, kazandığı itibara değer vermez; çevresindeki kişiler, onun elde ettiklerini, eylemlerini daha çok önemser. Örneğin, Forrest, televizyona çıktığında, konuşma yaptığı ya da birtakım başarılar kazandığında kendi eylemlerinin sıradanlığının, gelip geçiciliğinin farkındadır; bundan dolayı kendine ait görüntüleri bile izlemez. Bu edimlere, taşımadığı anlamları yükleyen çoğunluk, Forrest'in eylemleriyle daha ilgili görünür ve eskiden küçümsedikleri bu kişinin en büyük destekçisi olmaya başlar. Böylece bir bakıma, yeryüzünde değer kazanmış olguların tümüyle olumsuzluk ve rastlantısallık taşıyan niteliği açığa çıkarılır.

Konuyla bağlantılı olarak, sevgilisi gittiğinde, Forrest, nedensiz yere koşmaya başlar, önce kasabayı, sonra eyalet sınırını aşar ve okyanusu koşarak geçmeye karar verir. İnsanlar, Forrest'in koşusunun altında bir neden arar, bunun amaçsız yapılabileceğine inanmazlar ve böylece onun arkasındaki kalabalık her geçen gün çoğalır. Yaklaşık üç yıl koşuttuktan sonra bir gün durur ve "canı istediği için" başladığı koşu, "yorulduğu için" biter. Nedensiz başlayıp aynı nedensizlikle son bulan bir eylemin peşine takılmış kalabalık ise bu noktadan sonra "ne yapacaklarını" bilemez. Böylece bir anlamda, filmde, evrendeki olayların nedensizliğini kabullenmek ve bilinçsizce de olsa, özvarlığı bu kendiliğindenliğe adayabilmek yüceltilir. Buna bağlı olarak, filmin başlangıcında Forrest'in ayakucuna savrulmuş düşen tüyü, kitabının arasına koyması ve filmin sonunda aynı tüyün rüzgâra kapılarak havada süzülmesine izin vermesi, yine varoluşun rastlantısal yazgısının onaylandığını ve her varlığın bu kendiliğindenlik deneyimine atılmasının olumlandığını gösterir.

Sonuç

Saçma kavramının ortaya çıkmasının, insanın en büyük gereksinimlerinden biriyle, üzerinde yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabasıyla ilişkili olduğu görülmektedir. İçinde bulunulan koşullarda, kişilerin genellikle nedensizliğin hüküm sürdüğü olgularla ve anlamsızlıkla damgalanmış alışkanlıklarla örülü bir evrene yazgılı olması, saçma duygusunun temel nedeni olarak öne çıkmaktadır. Bir anlamda, insanın yeryüzünün derin bilgisine ulaşmaya çalışırken, olguların sığ ve bayağı yanıtlarıyla karşılaşması, varoluşun saçma niteliğinin bilincine erişmesini hazırlamaktadır.

Saçma kavramı yörüngesinde gelişen düşünceler, anlamsızlık algısından kaynaklanan boşluğun genişlemesini, yaşamı katlanılır kılacak bir değer çıkarılabileceği doğanın araçsallaştırılması, denetim altına alınması ile ilişkilendirmektedir. Buna göre, bir bakıma, insanı çevreleyen dışsal doğanın araçsallaştırılması, sonunda insanın içsel doğasının, özvarlığının tutsaklaştırılmasını getirmiştir. Buna bağlı olarak, çoğunluğu oluşturanlar, kendilerine ait gizilgücü açığa çıkarmaktan caydırılmakta, dışsal olarak belirlenen gereksinimler uyarınca, yalnızca kendilerine izin verilen eylemleri gerçekleştirmeye koşullandırılmaktadır. Dolayısıyla, yaşamda yol gösterici sayılan “kutsal”lar bile, yalnızca genele ait çıkarı yansıttığı ölçüde benimsenmektedir. Öyleyse, benimsenmiş en tinsel değerlerin ardında genellikle uzlaşımaya dayalı ve nihai olarak anlamsız bir temel bulmak mümkündür.

Buna bağlı olarak, evrenin özüne işlemiş saçmalığa odaklanan düşüncelerde, her zaman için, yalnızca şimdi ve burada olana, en yalın anlamıyla gerçekliğe önem verilmekte; gerçekliğin en katı biçimine ise ölüm olgusunda rastlanabileceği savlanmaktadır. Bu doğrultuda, saçmanın bilinci, ölüm nedeniyle tümüyle hiçliğe gömülme kurtulmak, geçici yaşama kalıcılık kazandırmak için, kişiyi ölüm tehlikesini göze almaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla, saçmanın idrak edilmesi, aniden can sıkıntısına dönüşebilen, onaylanmış, yanılmalı bir mutluluktansa, her türlü acının göğüslenmesini gerektiren bireysel adanış durumunu daha yeğlenir kılmaktadır. Bu noktada, gerçekliği tüm karanlık yönleriyle benimsemiş, saçma duygusuna sahip kişiyi karamsar bir edilgenliğe gömülme kurtaran, bireysel varlığına haklılık kazandıran adanış eylemi başkaldırı olmaktadır.

Saçma kavramının merkezi bir konum teşkil ettiği Amerikan sinemasına ait film örneklerinde, başkarakterler, rutin bir yaşam sürdüren otomatlar olmaktan sıkıntı duymakta ve uzun bir süre bir köle gibi yaşayıp yokluğa karışmaktansa, zamanın yıpratamayacağı, kendilerine ait bir iz bırakma tutkusuyla ölüme meydan okumaktadır. Böylece, özellikle, her türlü anlamlandırma çabasını boşa çıkaracak, insan yapıtısı bir düzeneğin dışlisi olarak, ortalama ve uysal bir yaşam sürdürmek yerine, özvarlıklarından kaynaklanan bir içtepiyle kendilerini ortaya koymaya ve genellikle başkaldırmaya yönelmektedir. Söz konusu karakterler, kendilerini kuşatan zorunluluklar ağının dışına çıkmak amacıyla, kolaylıkla alelade olayların boyunduruğuna girmekte ve içine savruldukları rastlantısal olaylar dizisi onların zorunlu yazgısını oluşturmaktadır.

Dolayısıyla yaşamlarını nasıl sürdüreceklerini şekillendiren düzeneğin her türlü ussal dayanaktan yoksun olduğunu fark etmeleri, bu karakterlerin, Nietzsche'nin görüşleriyle uyumlu olarak, yaşamlarını dayandıracakları yasayı kendilerinden devşirmelerine zemin hazırlamaktadır. Bu yasa ise, karakterlerin doğalarını, zorunlu yanlarını ortaya koymalarıyla dışsallaşır. Bir bakıma, Camus'nün Nietzsche üzerine değerlendirmelerinde rastlanacağı gibi, gerçek anlamda zorunlu olanı onaylamak, özgürlüğe yönelmiş başkaldırının birincil şartı haline gelmektedir. Bu açıdan, söz konusu filmlerde, rastlantısallık ve yazgısallık, özgürlük ve zorunluluk gibi karşıt görünen kavramların taşıdığı birlik, dışsal belirlenimlerden uzak duran bireysel varlıkların kişiliğinde somutlaştırılmaktadır.

İncelenen filmlerde yoğunlaşan karakterler, kurmaca bir işleyişe tüm varlıklarını teslim etmiş olan çoğunluğun onayladığı, itaatkâr yaşam biçimini sürdürmekten- se, yalnızca doğal olandan, kendi doğalarından kaynaklanan güdülerle karşı koy- mayı seçmektedir. Bunun sonucunda ise, öngörülebilir işleyişten sıkılmış olan bu karakterler, eylemleriyle genellikle rastlantısal olayların güdümüne girmekte ve bu ilineksel varoluş biçimi, zorunlu bir yazgıyı hazırlamaktadır. Onların, salt kendi ça- balarıyla oluşturduğu bu yazgı uyarınca, kaybetmenin kaçınılmaz olduğu bir savaşı- ma, özvarlığın harcandığı bir başkaldırı edimine yöneldiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, bu filmlerde, dışsal belirlenime kendini teslim etmeyi reddetme ve kendine yalnızca niceliksel bakımdan bir değer biçilmesine karşı koyma dürtüsü- nün, genellikle zihinsel bakımdan ayırma tabi tutulan özelliklerle ilişkilendirildiği göze çarpmaktadır.

Bir bakıma, gerçek anlamıyla yaşayabilmek için, rahatlık sağlayan kontrollü ve maki- nemi bir eylem dizgesine hapsolmayı reddetmek gerekirken ve beraberinde sürekli huzursuzluğu getirecek bu yadsıma yetisi, ancak zihinsel yönden farklı kişilere bah- şedilmektedir. Zihinsel uyumsuzluk, *Bir Yerde* ve *Forrest Gump* gibi, başkarakterin yalnızca kendini rastlantıya bırakmakla yetindiği örneklerde ödüllendirilmekteyken, *Guguk Kuşu*, *Siyam Balığı*, *Uyanışlar* örneklerinde, kınanmakta, kovuşturulmaya uğramakta ve en ağır biçimde mahkûm edilmektedir. Bu karakterlerin, kendilerine özgü niteliklerini ortaya koyma istençleri katılaştığı ölçüde, onlara uygulanan yap- tırım ve verilen ceza daha şiddetli hale gelmektedir. Uyumsuz kişilerin cezasının şiddetlenmesine neden olan etken, onların kendi doğalarından kaynaklanan eylem- leri ortaya koyma isteklerini dizginleyememesidir. Bununla birlikte, onların bu “gü- nah”ı en ağır biçimde karşılığını bulup her şeylerini yitirmelerine neden olsa dahi, bu karakterler saltık anlamda yenilmiş biçimde betimlenmemektedir. Onlar, içsel doğalarıyla uyum sağladıklarında, zorunlu bir şekilde başkaldırıya yönelmekte ve dışsal dünya ile uyumsuzlukları artmaktadır. Ancak, bu kişiler, uyumsuzluklarından dolayı ağır biçimde cezalandırıldıklarında, hatta yok edildiklerinde dahi, nihai bir yenilgiye uğramamakta, sonlu evrende kalıcı bir iz bırakma ayrıcalığına erişen türün tek yuveleri olmaktadır.

Kaynakça

- Adorno T. ve Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Berkovitz, P. (2003). *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, Çev. Ertürk Demirel, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Camus, A. (1975). *Başkaldıran İnsan*, Çev. Tahsin Yücel, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Camus, A. (2003a). *Defterler 1*, Çev. Ümit Moran Altan, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Camus, A. (2003b). *Defterler 2*, Çev. Ümit Moran Altan, İstanbul, İthaki Yayınları.
- Camus, A. (2010). *Tersi ve Yüzü*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları.
- Camus, A. (2011). *Sisifos Söyleni*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları.
- Dostoyevski F. (2006). *Cinler*, Çev. Ergin Altay, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Dostoyevski F. (2013). *Budala*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fromm, E. (1996). *Özgürlükten Kaçış*, Çev. Şemsa Yeğın, İstanbul: Payel Yayınları.
- Homeros (2000). *Odysseia*, Çev. Azra Erhat, A. Kadir, İstanbul: Can Yayınları.
- Horkheimer, M. (2010). *Akıl Tutulması*, Çev. Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınevi.
- Jung, C. (2013). *Anılar, Düşler, Düşünceler*, Çev. İris Kantemir, İstanbul: Can Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1999). *Nietzsche ve İnsan*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Schopenhauer ve İnsan*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Marcuse, H. (1998). *Eros ve Uygarlık*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2005). *Putların Batışı*, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (2008). *Deccal*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (2011). *Ecce Homo*, Çev. Can Alkor, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pearson, K. A. (2011). *Kusursuz Nihilist*, Çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sartre, J. P. (1984). *Yazınsal Denemeler*, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları.

“Absurd” as a Descriptor of a Reality Belonging to Existence and Its Expression in American Cinema

ÇAĞDAŞ EMRAH ÇAĞLIYAN

Abstract: *One of the leading problems in human existence is whether living is a meaningful act or not. On one hand, the lack of a sound basis of the phenomena encountered in daily life and routine actions which are repeated every day, and on the other hand, the solid reality of death which confronts human existence with their temporary content, urges people to question their existence. The intersection of the effort of individual for finding a just ground for the world of existence with the negative answer of phenomena is the basis of the concept “nonsense” of Albert Camus. The concept of “nonsense” first emphasises the reasonless nature of the world, and the effort for seeking a meaning in compliance with reason in the world of nonsenses of man. This quest for meaning brings about the prosiness of all reality other than death; thus, describes a general condition of humanity. Therefore, since ancient ages, in all kinds of narrations so far, the concept of nonsense took its place as one of the basic motives. In this paper is centred on the opinions of such philosophers as Albert Camus and Friedrich Nietzsche in terms of the concept of “nonsense” and five movies chosen from American cinema with purposeful sampling method were subjected to qualitative analysis. Their means for overcoming the depression caused by meaningless and the final destiny caused by the conscious of nonsense have been examined by means of these movies.*

Keywords: *Absurd, Coincidence, Destiny, Albert Camus, Friedrich Nietzsche, American cinema.*

Bağımsız Değişkenin Pareto Dağılımına Sahip Olması Durumunda Üyelik Fonksiyonunun Dayalı Parametre Tahmini

TÜRKAN ERBAY DALKILIÇ*
tedalkilic@gmail.com

TUĞBA KARAN**
tugba.karan@tuik.gov.tr

Özet: Basit ve çoklu doğrusal regresyon çözümlemesinde klasik metotlardan yararlanılıyorsa, modele ilişkin parametrelerin tahmini bazı varsayımlara dayanır. Doğrusal regresyon modellerinin bilinmeyen parametrelerinin tahmininde verilerin normal dağılım dışında bir dağılıma sahip olması durumu tahmin sürecinde klasik çözümlemelerin dışına çıkılmasını gerektirir. Böyle durumlarda bulanık mantığa dayalı çözümleme yöntemleri alternatif yöntemler olarak kendini göstermektedir. Bu çalışmada, bağımsız değişkenlerden herhangi birinin Pareto dağılımına sahip olması ve veri setinde aykırı gözlemlerin mevcut olması durumunda, kurulacak çoklu doğrusal regresyon modelinin bilinmeyen parametrelerini tahmin etmek için bir algoritma önerilerek, algoritmadan elde edilen tahminler literatürde yer alan mevcut yöntemlerden elde edilen tahminler ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Parametre Tahmini, Bulanık Üyelik Fonksiyonu, Pareto Dağılımı.

Giriş

Regresyon çözümlemesi yöntemlerinin her biri için veri analizi oldukça önemlidir. Çünkü veri setinde yer alan değişkenlerin hangi dağılımdan geldikleri regresyon modelindeki parametre tahminleri için belirleyici rol oynamaktadır (Zadeh, 1965). Ayrıca veri setinde aykırı gözlemlerin varlığı da kullanılacak yöntemin önemini artırmaktadır. Çünkü aykırı gözlemler yapılacak parametre tahminlerini ana veri setinden uzaklaştıracak önemde olabilir. Basit ve çoklu doğrusal regresyon modellerinin bu varsayım bozulmalarından etkilenme düzeyini en aza indirmek üzere literatürde Huber, Hampel, Andrews ve Tukey gibi güçlü (robust), model tahmin yöntemleri mevcuttur.

Pareto analizi, değişik sayıdaki önemli nedenleri daha az önemde olan nedenlerden ayırmak için kullanılan bir yöntemdir. Willfredo Pareto isimli İtalyan ekonomist Pareto Prensibi de denilen 80/20 kuralını ortaya çıkarmış ve bu kural Pareto analizi yönteminin temelini oluşturmuştur. Willfredo Pareto ilk olarak İtalya topraklarının % 80' ine nüfusun %20'sinin sahip olduğunu fark ederek bu prensibi kurmuştur.

Bu çalışmada, bağımsız değişkenlerden en az birinin Pareto dağılımına sahip olması durumunda, kurulacak çoklu doğrusal regresyon modelinin bilinmeyen paramet-

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Fakültesi İstatistik ve Bilgisayar Bilimleri Bölümü.

** İstatistikçi, TÜİK İstanbul Bölge Müdürlüğü.

relerini tahmin etmede normal dağılıma uymama sorunlarından mümkün olduğu kadar az etkilenen bir tahmin yöntemi önerilmiştir. Bağımsız değişkenlerden Pareto dağılımına sahip olan değişkenin modele katkısı, Pareto dağılımına uygun elde edilen üyelik fonksiyonu ile derecelendirilmiştir. Bu anlamda kullanılan yöntem güçlü (robast) yöntemler sınıfında değerlendirilebilir.

Zadeh, (1965) Bulanık yaklaşım konusundaki ilk ciddi adımı 1965 yılında yayınlanan “Bulanık Kümeler” adlı makale ile atmıştır. Zadeh bulanık mantığın matematik ve bilgisayar bilimleri alanlarındaki uyarlanabilirliği üzerinde durmuştur.

Civanlar ve Trussel (1986) “İstatistiksel veriler kullanılarak üyelik fonksiyonlarının oluşturulması” başlıklı çalışmalarında üyelik fonksiyonunun belirlenmesinin, bulanık küme teorisinin pratik uygulamalarında önemli olduğu belirtilmiş ve elemanları bilinen bir olasılık yoğunluk fonksiyonu ile belirleyici niteliklere sahip, bulanık kümelere dair üyelik fonksiyonunun belirlenmesi için bir yöntem sunmuşlardır. Çalışmada üyelik fonksiyonunun sağlaması gereken koşullar da verilmiştir.

Dombi (1990) üyelik fonksiyonları üzerine yaptığı çalışmada kullanılan farklı üyelik fonksiyonlarını tanımlamış, üyelik fonksiyonlarının kurulması için gerekli özellikler ve üyelik fonksiyonlarının matematiksel formları ile ilgili bilgi vermiştir.

Erbay Dalkılıç (2005) bağımsız değişkenlerin üstel dağılımdan gelmesi durumunda switching regresyonda bulanık sinir ağları yaklaşımı ile parametre tahmini yapmış ve mevcut tahmin yöntemlerinden elde edilen sonuçlar ile karşılaştırmıştır.

Çalışmanın uygulama kısmında önerilen yöntemin geçerliliğinin irdelenebilmesi için sayısal örneklere yer verilmiş ve ele alınan veri setleri için elde edilen sonuçlar literatürde var olan klasik yöntemlerden elde edilen sonuçlar ile karşılaştırılmıştır.

1. Üyelik Fonksiyonu

Ele alınan problemlerin yapılarına göre üyelik fonksiyonları farklılıklar gösterebilmektedir. Bununla birlikte üyelik fonksiyonlarının ortak birtakım özellikleri bulunmaktadır; üyelik fonksiyonları sürekli fonksiyonlardır ve bir $[a,b]$ aralığını $\mu(x)$ fonksiyonu yardımı ile $[0,1]$ aralığına dönüştürürler. Üyelik fonksiyonunun doğrusal biçimde ya da doğrusallaşabilen bir yapıda olması büyük önem taşımaktadır. Optimal üyelik fonksiyonunun bulunabilmesi için;

$$1. E\{\mu(x) \mid x \text{ bir olasılık yoğunluk fonksiyonuna göre dağılsın}\} \geq 0$$

$$2. 0 \leq \mu(x) \leq 1$$

$$3. \int \mu^2(x) d(x) \text{ en küçüklenmelidir.}$$

biçiminde verilen koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar altında optimal üyelik fonksiyonu;

$$\mu(x) = \begin{cases} \lambda p(x) & \text{eğer } \lambda p(x) < 1 \\ 1 & \text{eğer } \lambda p(x) \geq 1 \end{cases} \quad (1)$$

biçimindedir. Burada,

$$\begin{aligned} p(x) &: \text{olasılık yoğunluk fonksiyonu} \\ \lambda &: \text{sabit} \end{aligned}$$

tir (Civanlar ve Trussel, 1986). Verilen üyelik fonksiyonunda $p(x)$, ilgilenilen dağılıma ilişkin olasılık yoğunluk fonksiyonu olduğundan formu belirlidir. Ancak λ sabiti,

$$\begin{aligned} P: \min_{\mu} f(\mu) &= \frac{1}{2} \int_{-\infty}^{+\infty} \mu^2(x) d(x) \\ G(\mu) &= c - E\{\mu\} = c - \int_{-\infty}^{+\infty} \mu(x)p(x) d(x) \leq 0 \quad (2) \\ \mu &\in \Omega = \{\mu(x) \mid 0 \leq \mu(x) \leq 1\} \end{aligned}$$

ile tanımlanan problemin çözümü ile elde edilebilir. P ile verilen problem, optimal üyelik fonksiyonu için tanımlanan koşullardan oluşturulmaktadır. λ sabitinin elde edilmesi için, Eşitlik (2)' de P ile ifade edilen problem, Langrange yöntemi ile çözümlenebilir.

$$L(\mu, \lambda) = \frac{1}{2} \int_{-\infty}^{+\infty} \mu^2(x)d(x) + \lambda \left\{ c - \int_{-\infty}^{+\infty} \mu(x)p(x)d(x) \right\} \quad (3)$$

biçimindedir. Burada, $\lambda \geq 0$ langrange çarpanı ve $c < 1$ olacak biçimde bir sabittir.

Eşitlik (1)' de verilen üyelik fonksiyonunun değerleri Eşitlik (3)' te yerine konularak λ sabitinin değerini verebilecek fonksiyona ulaşılmaya çalışılır. Bunun için $(\lambda p(x)) \leq 1$ ve $(\lambda p(x)) > 1$ biçimindeki iki durum için çözümlenebilir:

$$i) \quad (\lambda p(x)) \leq 1 \Rightarrow \mu(x) = \lambda p(x)$$

olur. Bu durumda,

$$L = \frac{1}{2} \int_{-\infty}^{+\infty} \lambda^2 p^2(x)d(x) - \lambda \int_{-\infty}^{+\infty} \lambda p^2(x)d(x) + \lambda c$$

$$L = - \frac{1}{2} \int_{-\infty}^{+\infty} \lambda^2 p^2(x)d(x) + \lambda c$$

elde edilir. Bu fonksiyonun λ sabitine göre türevi alındığında,

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = - \lambda \int_{-\infty}^{+\infty} p^2(x)d(x) + c \quad (4)$$

eşitliğine ulaşılır.

$$\text{ii) } (\lambda p(x)) > 1 \Rightarrow \mu(x) = 1$$

olur. Bu durumda,

$$L = \frac{1}{2} \int_{-\infty}^{+\infty} d(x) - \int_{-\infty}^{+\infty} \lambda p(x) d(x) + \lambda c$$

elde edilir. Bu fonksiyonun λ sabitine göre türevi alındığında;

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = 0 - \int_{-\infty}^{+\infty} p(x) d(x) + c \quad (5)$$

eşitliğine ulaşılır. İkinci aşamada elde edilen (5) eşitliği λ 'dan bağımsız olduğu için, birinci aşamada elde edilen (4) eşitliği kullanarak λ parametresi,

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = -\lambda \int_{-\infty}^{+\infty} p^2(x) d(x) + c \quad (6)$$

eşitliğinden,

$$\lambda = \frac{c}{\int_{-\infty}^{+\infty} p^2(x) d(x)} \quad (7)$$

biçiminde elde edilir (Klir, Yuan, 1995; Baykal, Beyan, 2004; Chen, Wang, 1999).

2. Pareto Dağılımı için Optimal Üyelik Fonksiyonunun Belirlenmesi

Bu çalışmada veri setinde yer alan değişkenlerden herhangi birinin Pareto dağılımına sahip olması ve aykırı değerlerin varlığı durumunda doğrusal regresyon modelinin parametrelerinin tahmini ile ilgilenildiğinden, Pareto dağılımına ilişkin üyelik fonksiyonu Civanlar ve Trussel (1986) tarafından önerilen bu yöntem kullanılarak aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

Eğer X Pareto dağılımına sahip rastgele bir değişken ise olasılık yoğunluk fonksiyonu,

$$f(x; k, x_m) = k \frac{x_m^k}{x^{k+1}} \quad x \geq x_m \quad (8)$$

biçimindedir. Pareto dağılımı için optimal üyelik fonksiyonunun elde edilmesi için öncelikle dağılıma uygun λ parametresi belirlenmelidir. Pareto dağılımına ilişkin eşitlik ile verilen olasılık yoğunluk fonksiyonu eşitliğinde yerine konulduğunda λ sabiti,

$$\lambda = \frac{c}{\int_{x_m}^{+\infty} p^2(x) d(x)} = \frac{c}{\int_{x_m}^{+\infty} k \left[\frac{x_m^k}{x^{k+1}} \right]^2 d(x)}$$

$$\lambda = \frac{c}{k^2 x_m^{2k} \int_{x_m}^{+\infty} \frac{1}{x^{2(k+1)}} d(x)}$$

$$\lambda = c \frac{2(k+1)x_m}{k^2} \quad (9)$$

biçiminde elde edilir. Üyelik fonksiyonu, (9) eşitliği ile elde edilen λ parametresini kullanarak,

$$\mu(x) = \lambda p(x) = c \frac{2(k+1)x_m}{k^2} k \frac{x_m^k}{x^{k+1}}$$

$$\mu(x) = \frac{2(k+1)}{k} \left(\frac{x_m}{x} \right)^{k+1} \quad (10)$$

biçiminde elde edilir.

3. Uygulama

Önerilen algoritmanın geçerliliğinin sınanması için bu bölümde ele alınan veri seti 149 gözlemden oluşmakta ve verilerin bir kısmı Tablo 1'de yer almaktadır. Veri setinde bir bağımlı ve üç bağımsız değişken bulunmaktadır. Bağımlı değişken Y, bağımsız değişkenler X_1 , X_2 , ve X_3 ile ifade edilmiştir. Tablo 1 ayrıca önerilen algoritmadan ve EKK yönteminden elde edilen tahminleri ve tahminlere ilişkin hataları da içermektedir (Gamgam, Altunkaynak, 2012; Köseoğlu, Yamak, 2004).

$H_0 : O_i = e_i$ (gözlenen frekans beklenen frekanslara uygundur.)

$H_1 : O_i \neq e_i$ (gözlenen frekans beklenen frekanslara uygun değildir.)

Bağımsız değişkenlerden X_3 'e ilişkin Kolmogrov-Smirnov (K-S) uyum iyiliği testine göre ($k = 2,8$, $x_m = 5,2$) parametreleri ile Pareto dağılımına sahip olduğu hesaplanmıştır.

$$K - S_{\text{Hesaplanan Değer}} = (0,0472) < K - S_{\text{Tablo Değeri}} = (0,1335)$$

olduğundan X_3 rasgele değişkeninin dağılımının Pareto dağılımından farkı yoktur biçiminde kurulan yokluk hipotezi, H_0 kabul edilir.

Tablo 1. Veri Setine İlişkin Tahminler ve Hatalar

Gözlem No	X ₁	X ₂	X ₃	Y	$\hat{Y}_{(\hat{O}A)i}$	$e_{(\hat{O}A)i}$	$\hat{Y}_{(EKK)i}$	$e_{(EKK)i}$
1	69.5800	1.6133	6.0000	31.7880	39.6349	-7.8469	45.6409	-13.8529
2	76.6400		6.2000	27.9600	39.4771	-11.5171	45.0669	-17.1069
3	81.9200	1.5900	7.5000	43.0870	39.3869	3.7001	43.8577	-0.7707
4	80.9200		7.6000	41.1750	39.4268	1.7482	43.7737	-2.5987
5	85.2200	2.1600	6.6000	44.9820	39.8287	5.1533	45.2810	-0.2990
6	88.6000		7.8000	43.0630	40.1280	2.9350	43.6270	-0.5640
7	89.8800	2.1900	6.2000	42.1820	41.1277	1.0543	46.3927	-4.2107
8	86.8000		8.5000	40.9500	40.6731	0.2769	44.0117	-3.0617
9	91.8200	2.1467	7.5000	45.2670	40.2464	5.0206	44.0345	1.2325
10	94.7200		8.7000	41.5210	41.0775	0.4435	43.2670	-1.7460
11	93.2400	2.3867	6.2000	40.5280	40.6164	-0.0884	46.0086	-5.4806
12	95.1800		5.4000	40.8660	43.1497	-2.2837	48.7825	-7.9165
13	98.4400	2.4200	7.5000	39.2390	40.3473	-1.1083	43.8335	-4.5945
14	97.3600		5.8000	32.9150	40.2679	-7.3529	45.8507	-12.9357
15	101.3400	3.1467	7.9000	39.5440	39.5991	-0.0551	42.6576	-3.1136
16	100.5000		6.0000	26.9140	40.1354	-13.2214	45.3526	-18.4386
17	97.6800	2.3767	8.6000	38.4840	41.1938	-2.7098	43.3464	-4.8624
18	97.4200		17.9000	44.1730	40.8017	3.3713	27.1834	16.9896
19	105.4000	3.0500	6.6000	29.4420	42.2717	-12.8297	45.8328	-16.3908
.
.	.	2.2733
.
142	188.1800	2.9967	5.2000	41.5530	40.9170	0.6360	48.8308	-7.2778
143	194.5600		11.6000	52.6630	40.8762	11.7868	35.1598	17.5032
144	194.1800	2.3633	9.3000	45.3860	40.9183	4.4677	38.8686	6.5174
145	195.6800		14.7000	42.6410	38.0316	4.6094	27.8065	14.8345
146	196.0200	1.9100	13.3000	44.7110	40.6469	4.0641	32.6420	12.0690
147	199.9400		6.2000	41.6830	41.8662	-0.1832	44.8849	-3.2019
148	200.6000	2.1567	9.9000	41.1220	40.2164	0.9056	37.3797	3.7423
149	201.1400		11.3000	24.3580	38.1484	-13.7904	33.5026	-9.1446
		1.8733						
		3.0433						
		2.9000						
		2.6833						
		.						
		.						
		4.0633						
		2.7867						
		2.6733						
		1.7800						
		2.9967						
		3.1067						
		2.5267						
		1.7967						
	HATA				$\epsilon_{\hat{O}A} = 119.0887$		$\epsilon_{EKK} = 201.1761$	

Verilere ilişkin çoklu doğrusal regresyon modelini elde etmeden önce Pareto dağılımı gösterdiği belirlenen X_3 değişkenine ilişkin üyelik dereceleri,

$$\mu(X_{3i}) = \frac{2(k+1)}{k} \left(\frac{X_{3m}}{X_{3i}} \right)^{k+1}$$

ile belirlenir, burada $k = 2,8$ ve $X_{3m} = 5,2$ dir. Ayrıca, $[0,1]$ aralığında değerler alabilen c sabiti 0.4 olarak belirlenmiştir. Bu sabit, üyelik fonksiyonunun olasılık yoğunluk fonksiyonuna uyumunun kontrolü ile elde edilmiştir. Önerilen algoritma için çoklu doğrusal regresyon modeline ilişkin parametre değerleri, X matrisinde X_3 rasgele değişkeni üyelik fonksiyonundan elde edilen üyelik dereceleri ile ağırlıklandırılmış olmak üzere;

$$B = (X^T X)^{-1} X^T Y$$

eşitliğinden ve MATLAB da yazılan ve önerilen algoritmanın işleyişini sağlayan program ile;

$$\hat{Y}_{\text{ÖA}} = 37.6244 + 0.01785X_1 + 0.9888X_2 + 100.9175X_3 \quad (11)$$

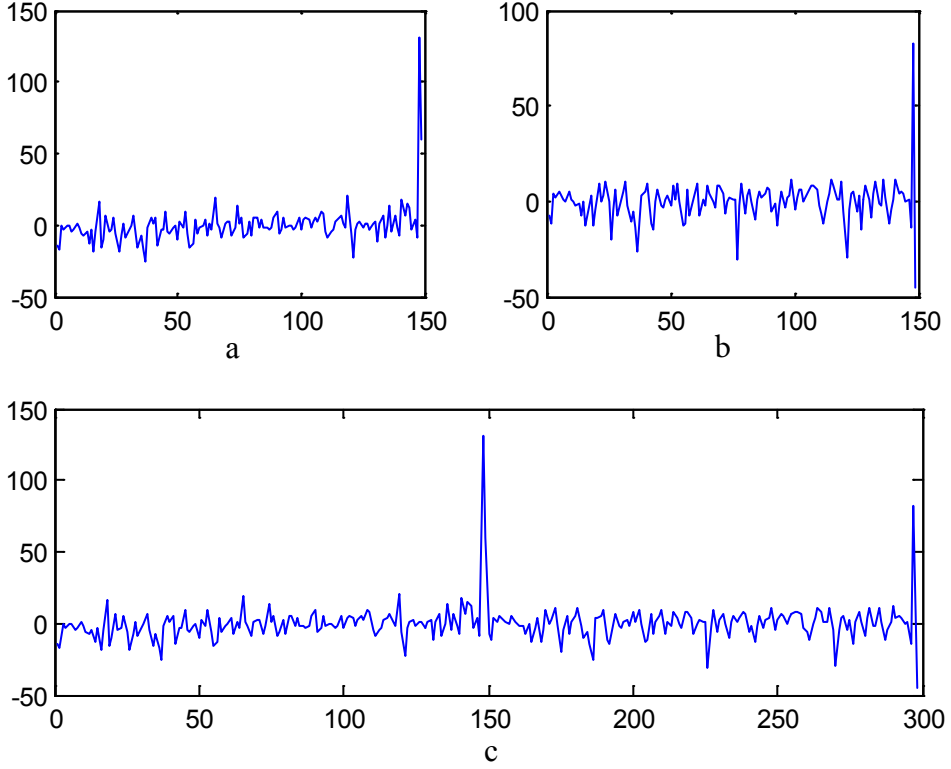
biçiminde elde edilmiştir. En Küçük Kareler yöntemine ilişkin model ise;

$$\hat{Y}_{\text{EKK}} = 54.4619 - 0.0263x_1 + 2.0167x_2 - 1.7076x_3 \quad (12)$$

biçimindedir.

Önerilen algoritmadan elde edilen modelin tahmin değerlerine ilişkin hata $\varepsilon_{\text{ÖA}} = 119.0887$, En Küçük Kareler yönteminden elde edilen modelin tahmin değerlerine ilişkin hata $\varepsilon_{\text{EKK}} = 201.1761$ olarak elde edilmiştir. Şekil 1-a En küçük Kareler modelinden elde edilen hata miktarlarını, Şekil 1-b önerilen algoritmadan elde edilen tahminlerin hata miktarlarını göstermektedir. Tüm modellerden elde edilen hatalar grafikleri karşılaştırmalı olarak Şekil 1-c'de yer almaktadır.

Önerilen algoritma ile elde edilen tahminlerin En Küçük Kareler yönteminden elde edilen modele ilişkin tahminlerden daha küçük hatalara sahip olduğu gözlenmiştir.

Şekil 1. Tablo 1'de yer alan veri setine ilişkin hata grafikleri

Sonuç ve Öneriler

Çoklu doğrusal regresyon analizinde kurulacak modele ilişkin bağımsız değişkenlerden herhangi biri Pareto dağılıma sahip olduğunda klasik yöntemlerin dışına çıkılması gerektiği belirtilmişti. Bu çalışmada çoklu doğrusal regresyon modeline ilişkin parametre tahmini sürecinde, Pareto dağılımı gösteren bağımsız değişkenin ağırlıklandırılmasında kullanılmak üzere, Pareto dağılımına uygun, dağılımın olasılık yoğunluk fonksiyonuna dayalı üyelik fonksiyonu elde edilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon modelinin bilinmeyen parametreleri önerilen yöntem ve literatürde yer alan En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilerek, belirlenerek modellerin performansları verdikleri tahmin değerleri ve bu değerlere ilişkin hata miktarları ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen tahminlere ilişkin hata miktarlarının düşük olması, önerilen yöntemin, karşılaşılabilecek çoklu doğrusal regresyon modeli kurma problemlerinde alternatif olarak kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Bağımsız değişkenlerden herhangi birinin Pareto dağılımı dışında başka dağılımlara sahip olmaları durumu irdelenerek bu durumlara ilişkin yöntemler geliştirilebilir.

Kaynakça

- Baykal, Nazife ve Timur Beyan. *Bulanık Mantık İlke ve Temelleri*. Ankara: Bıçaklar Kitabevi, 2004.
- Chen, M. S. ve Wang, S. W. "Fuzzy Clustering Analysis for Optimizing Fuzzy Membership Functions". *Fuzzy Sets and Systems* 103. (1999): 239-254.
- Civanlar, M. R. ve Trussell, H. J. "Tructing Membership Functions Using Statistical Data". *Fuzzy Sets and Systems* 18. (1986): 1-13.
- Dombi, J. "Membership Functions As An Evaluation". *Fuzzy Sets and Systems* 35. (1990): 1-21.
- Erbay, Dalkılıç, Türkan. "Switching Regresyon'da Bulanık Sinir Ağları Yaklaşımı ile Parametre Tahmini". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005.
- Gamgam, Hamza ve Bülent Altunkaynak. *SPSS Uygulamalı Parametrik Olmayan Yöntemler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Klir, G. J. ve Yuan, B. *Fuzzy Sets and Fuzzy Logic*, USA: Prentice-Hall, 1995.
- Köseoğlu, Mustafa ve Rahmi Yamak. *Uygulamalı İstatistik ve Ekonometri*. Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2004.
- Zadeh, L. A. "Fuzzy Sets". *Information and Control* 8. (1965): 338-353.

Parameter Estimation Based on Membership Function When an Independent Variable Has Pareto Distribution

TÜRKAN ERBAY DALKILIÇ / TUĞBA KARAN

Abstract: *If classical methods are being employed in simple and multiple linear regression analysis, estimation of parameters related to the model is based on some assumptions. If the data have any distribution other than normal distribution in estimation of unknown parameters of linear regression models, the analysis has to go beyond classical analysis. In such cases analysis methods based on fuzzy logic manifest themselves as alternative ways. In this paper, an algorithm has been proposed in order to be able to estimate the unknown parameters of multiple linear regression model in the case that any independent variable has a Pareto distribution and incompatible observations exist in data set and estimations obtained from this algorithm have been compared with estimations obtained from the methods existing in the literature.*

Keywords: *Parameter Estimation, Fuzzy Membership Function, Pareto Distribution.*

Türkiye’de Yeni Medya Düzeninin Oluşumunda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun Rolü

BORA ERDEM*
bora.erdem@marmara.edu.tr

Özet: Türkiye’de özellikle 1990 sonrasında medya ve sermaye alanında önemli değişimler yaşandı. 1980’li yıllarda başlayan serbest piyasa ekonomisine geçiş sonrasında ekonomi alanında yeni aktörler yer aldı. Aynı dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik krizler, bünyesinde banka ve medya şirketleri barındıran holdinglerin batması sonucunu doğurdu. Batan bankalardaki mevduat sahiplerini koruma amacı ile kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), bahse konu holdinglerin şirketlerine el koydu. Böylece önemli medya şirketleri de bir yönü ile iktidar kontrolüne geçmiş oldu. Bir müddet TMSF tarafından yönetilen bu şirketler kamu ihale kanununa tabi olmayan ihalelerle iktidara yakın işadamlarına tahsisli olarak satıldı. Hükümete karşı oldukça yıpratıcı yayınlar yapabilen bu muhalif medya gruplarının (TMSF’nin odağında olduğu bu süreç sonrasında) bir anda hükümeti destekler konuma geçmesi, iktidar lehine ‘tarafli bir medya yapısı tasarımı’ algısı oluşturdu. Elbette TMSF kurumsal anlamda bu sonucun oluşmasındaki tek unsur değildir. Çalışmanın sonunda görüleceği üzere, birçok devlet kurumu ve enstrümanı bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak burada konunun sınırlandırılması bakımından, TMSF’nin kuruluş ve işlevleri, medya TMSF ilişkisi ve bu süreçte TMSF marifetiyle sahiplik yapısı değiştirilen bazı medya şirketleri ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: TMSF, Medya, Demokrasi, Medya ekonomisi.

Giriş

Demokrasilerin ana unsurlarından olan medya halkın bilgi ve haber alma ihtiyacını karşılamak, kamuoyu oluşturarak toplumun beklenti ve taleplerini duyurmak ve kamu adına denetim görevi yapmak gibi önemli işlevleri haizdir. Bu nedenle, medyanın özgür bir şekilde görevlerini yapmadığı ortamlarda gelişmiş demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Zira demokrasinin sağlıklı şekilde işlemesi yurttaşların doğru bilgiye ulaşım siyasi tercihlerini buna göre belirlemesiyle doğrudan ilgilidir. James Madison’un ifade ettiği gibi “Halkın bilgili olmadığı ya da bilgi alacak kaynaklara sahip olmadığı bir halk yönetimi olsa olsa bir komedinin ya da trajedinin, belki de ikisinin birden önsözü olabilir. Bilgi her zaman cehaleti yönetir; kendi kendisini

* Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu.

yönetmek isteyen bir halkın da kendisini bilgidен gelen güçle donatması şarttır.”¹

Amerikalı araştırmacı gazetecilere (muckraker) göre “Haber, bir yerlerde birilerinin basılı olarak görmek istemediğidir.”² Bu tanımın büyük bir kısmını özellikle iktidarların görmek istemedikleri oluşturur. Onun için, iktidarların basın gücünü elde etmeye çalışmaları ve kendi politikalarını halka kabul ettirmede basını kullanma çabaları dünyanın hemen her yerinde görülür. Bu durum yönetimin niteliğine göre kimi yerde oldukça baskın şekilde yaşanır; kimi yerde de, hukukun ve denetim mekanizmalarının sağlıklı işlediği, medya sahiplik yapısının sorunsuz olarak düzenlendiği, medya mensuplarının basiretli ve erdemli duruş sergileyebildiği yerlerde bu baskı en aza indirgenerek yaşanır.

Türkiye’de sermaye-medya ilişkisindeki çarpıklıklar, iktidar-medya ilişkisinde olduğu gibi demokrasi ortamlarını tehdit eder boyutlara ulaşabilmektedir. Hatta bazen iktidar-sermaye ve medya, çıkar ilişkileriyle kısır bir döngü oluşturarak toplumu adeta nefes alamaz hale getirebilmektedir. Bu durumda sadece iktidarın istediği konular ülkede gündem olmakta, istemediği hususlar ise kamu yararına muhalif bir şekilde gündeme gelmemektedir. Uluslararası basın kuruluşları raporlarında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise son dönemde aldığı kararlarla Türkiye’de ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü konularında dramatik irtifa kaybı tespit etmektedirler.³ AİHM, özellikle Türkiye ile ilgili almış olduğu Kentbank kararında⁴ Türkiye’yi önemli meblağda tazminata mahkûm ederek TMSF’nin keyfi uygulamalarına uluslararası bağlamda dikkat çekmiştir.

Basın, günümüzde önemli bir sektör haline gelmiştir. Özellikle yazılı basın alanında ulusal ölçekte yayıncılık yapabilmek önemli büyüklükte yatırımlar gerektirmektedir. Bu yüzden ulusal ölçekteki basın piyasası rekabetçi sayısı açısından çeşitliliği çok yüksek olmayan bir piyasadır. Ancak çok büyük sermaye grupları basın alanında (ulusal ölçekli) yatırımlar yapabilmekte, hatta çoğu zaman bu medya şirketleri zarar etmekte; bu zararlar holding çatısı altındaki yüksek kârlı diğer şirketler tarafından sübvansede edilmektedir. Gazeteci Doğan Akın’ın tarifıyla “medya patronları başka alanlardaki yatırımlarının bekası için medyadaki zararları satın almakta ve satın almaların ardından ilan ettikleri “zarar”la var olan medya düzeninin bekasını sağlamaktadırlar.”⁵ Ayrıca medya kuruluşlarının en önemli gelir kaynağı olan reklam pastasının darlığı, yatırım ve işletme maliyetlerinin çok yüksek olması, yatırımcılar açısından medyayı itici kılmaktadır.

Bu daralmış pazar yapısının oluşmasında çapraz birleşmeleri engelleyen mevzuat eksikliği ile birlikte medya gruplarının başka alanlara yatırım yapmaları etkili ol-

1 James Madison, *The Writings of James Madison*, ed., Gaillard Hunt (Chicago: University of Chicago Press, 2000), s. 103.

2 John Keane, *Medya ve Demokrasi*, çev., Haluk Şahin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), s. 134.

3 BBC Türkçe, “Türkiye basın özgürlüğünde 180 ülke arasında 154. sırada”, 12 Şubat 2014. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140212_rsf_turkiye. Erişim: 15.04.2015.

4 AİHM, “Süzer ve Eksen Holding v. Türkiye Kararı”, Karar No: 6334/05, Tarih: 23.10.2012.

5 Doğan Akın, “Medya Patronları, Birakin Biraz da Başkaları Ölsün!”, *T24*, 18 Haziran 2012. <http://t24.com.tr/yazi/medya-patronlari-birakin-biraz-da-baskalari-olsun>. Erişim: 10.07.2012.

muştur. Bu yüzden, çoğunlukla devletle iş yapan ve farklı alanlarda yatırımları olan büyük gruplar, medya şirketleri nedeniyle maruz kalacakları zararları göze alarak bu alanda yatırım yapmaktadırlar. Medya açısından değerlendirildiğinde, iktidara ya da diğer şirketlere karşı bir baskı unsuru şeklinde kullanılan yayın organları oluşmaktadır. İktidar açısından ele alındığında ise hukuki-idari araçları kullanmak suretiyle bu gruplara baskı yapılmakta, sonuçta kamunun zarar gördüğü, demokrasinin yara aldığı süreçler yaşanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan Türkiye, birçok dönemde medya ve demokrasi açısından iyi bir sınav verememiştir. Demokratik ölçüler ülkede yeterince yerleşmemiş, olgun bir vatandaşlık bilincine ve demokrasi kültürüne ulaşamamıştır. Vatandaşlar ve medya tarafından yeterince denetlenemeyen iktidar, millettten aldığı yetkiyi kullanırken kamu yararından uzak hareket edebilmiştir; bu çerçevede teftiş müesseselerini, genel ve yerel bürokrasiyi, TMSF, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Basın İlan Kurumu (BİK), Basın Enformasyon Kurumu (BEK), Anadolu Ajansı (AA) ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) gibi birçok devlet kurum ve enstrümanını medya gruplarına karşı bir baskı unsuru olarak kullanmaktan çekinmemiştir.

Sermaye-iktidar ve medya ilişkisinin çarpıklığı özellikle 28 Şubat 1997 sürecinde⁶ ve bunu izleyen dönemde hayli derin şekilde yaşanmıştır. Bu dönemde banka sahibi olmuş medya gruplarının kendi bankalarından usulsüz kredi kullanımları ya da bankalara olan yüklü borçlarından dolayı mevzuat gereği tüm varlıklarıyla birlikte devlete (TMSF) geçmesiyle sonuçlanan süreçler yaşanmıştır. Bu dönemde birçok önemli medya grubu, TMSF yoluyla iktidar kontrolüne geçmiş ve bir müddet sonra ihale yoluyla hükümete yakın kişi ya da firmalara devrolmuştur.

TMSF, mevzuatı gereği söz konusu medya kuruluşlarına el koymuş, bu şirketleri belli bir dönem kendi atadığı yetkililerle yönetmiş, hatta bazı yayın organlarını yıllarca uhdesinde tutmak suretiyle adeta iktidar yayıncılığı yapmış ve bu tartışmalı süreç sonunda bu şirketler yine tartışmalı ihalelerle el değiştirmiştir. Bu süreçler, Türkiye'deki mevcut medya ortamının oluşmasında belirleyici rol oynamıştır. Uluslararası düzlemde de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve uluslararası basın kuruluşları son dönemde aldıkları kararlarla, Türkiye'nin ifade ve basın özgürlüğü konularında geri gittiğini tespit etmişlerdir.

Mevduat Sitemi ve Türkiye'de TMSF'nin Kuruluşu

Mevduat sigortası, Amerikalı finans profesörü Mark Flannery'e göre, bankaların ödeme gücünü yitirmesinden doğabilecek zarar riskini banka mudilerinin üzerin-

⁶ 28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997'de yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonucu açıklanan kararlarla başlayan ve irticayla mücadele adı altında, ordu ve bürokrasi merkezli olağandışı bir süreçtir. Alınan kararlar ve bu kararların uygulanmasında, Türkiye'de siyasi, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda olağandışı yaptırımlarla değişimlere neden olunmuştur. Bazı yazarlar tarafından bu olağandışı duruma, post-modern darbe olarak nitelendirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Erkan Yüksel, "28 Şubat'ın Anlamı...", Özgür Gazeteciler Platformu, 28 Şubat 2011. <http://dorduncukuvvet.com/erkanyuksel/3093-28-subatin-anlami.html>, Erişim: 01.03.2015; İsmet Berkan, "Postmodern Darbe mi?", *Radikal*, 26 Şubat 2003. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ismet_berkan/postmodern_darbe_mi-667916, Erişim: 01.02.2015.

den alarak, bu tür riskleri hükümet ya da bu amaçla kurulmuş özel kurumlardan oluşan konsorsiyuma transfer eden bir sistemdir⁷. Bankacılık sektörünün istikrarsızlığı, ödeme sistemindeki yetersizlikler ve tasarruf oranlarındaki azalış, reel sektör ve bankalar arasındaki finansal aracılık sürecinin bozulmasına sebep olabilmektedir. Dünyanın hemen her yerinde bankalar sıkı denetim ve kontrol altında tutulsa da ülke tecrübeleri göstermiştir ki, mevduat sahipleri, bankalar ödeme güçlükleriyle karşılaştığında koruyucu sigorta yapılarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bankaların yaşayabileceği kriz ve batma durumlarında bankalara hücumlarının engellenmesi ve tasarruf sahiplerini korumak, mevduat sigortasının kurulmasının temel nedenidir.⁸

Mevduat sigorta sistemi, ilk kez 1829 yılında ABD'nin New York eyaletindeki ticaret bankalarının borç senedi ihraçlarını ve mevduatını güvence altına almak amacıyla kurulmuştur. Daha sonra ABD'nin çeşitli eyaletlerinde benzeri sistemle kurulmuş ve sistem 1933 yılında kurulan Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) ile kurumsal boyut kazanmıştır. Sistemin ulusal anlamda ilk uygulamasına 1924 yılında Çekoslovakya'da rastlanmaktadır. 1970'li yıllardan sonra mevduat sigorta sistemi tüm dünyada yaygınlaşmış, 1994 yılından itibaren Avrupa Birliği'nde bankacılık düzenlemelerinde mevduat sigorta sistemleri standardı getirilmiştir. Bu sistem ülkelerin yerel şartlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Sisteme girişin zorunlu olup olmaması, hangi tür ve miktarda mevduatların güvence altına alınacağı, kapsama alınan mevduat türünün ne kadarının sigortalanacağı, sistemin yürütülmesinde devletin ya da özel kuruluşların yetkili olup olmaması, fonlamanın nasıl yapılacağı ve prim matrahının belirlenme usulleri ülkelerin yerel dinamik ve değerlendirilmelerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.⁹

Türkiye'de 1983 yılında tasarruf sahiplerini koruma amacıyla kurulan TMSF hakkında, kurumun kendi web sayfasında yer alan bilgiler özetle şu şekildedir: TMSF, temelde tasarruf ve mevduat sahiplerini bankaların batması durumunda koruma amacıyla kurulmuş olan özellikle batan bankaların alacaklarını kamu adına takip ederek koruma görevi olan ülkemizdeki üst kurullardan birisidir. Fon Yönetim Kurulu Bakanlar Kurulu tarafından atanır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, 5411 sayılı Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi, Fon bankalarının yönetilmesi, mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi, Fon alacaklarının takip ve tahsili işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması, Fon varlık ve kaynaklarının idare edilmesi ve kanunla verilen diğer görevlerin ifası için kurulmuş olup kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve mali özerkliğe sahip bir kuruluştur.

Mevduat sigortası sistemi mevduatın korunmasına ilişkin günümüze kadar oluşturulan kurumların en gelişmişidir. Sistem mevduat sahibi, mevduatı kabul eden

7 Mark J. Flannery, "Deposit Insurance", *The New Palgrave Dictionary of Money and Finance*, (London: The Macmillan Press, 1994), s. 23.

8 Ercan Balaban ve Hüseyin Çilli, "A Proposal For A Deposit Insurance System In Turkey", *The ISE Review*. 1/2 (1997): s. 2.

9 Coşkun Küçüközmen, "Mevduat Sigortası", *İşletme İktisat ve Finans Dergisi*. 11/22 (1996): s. 45-53.

banka ve mevduatı sigorta altına alan kurum arasında işlemektedir. Mevzuatı gereği yaptırım gücü bulunmaktadır. Sigortayı yapan kurum işlem karşılığında belirli bir tutarda prim tahsil eder. Kurum, mevduatın yatırıldığı bankanın ilgili mevzuatta yazılı olan hükümler çerçevesinde mevduat sahibinin mevduatını geri ödeyememesi durumunda devreye girer. Mevduat sahibi ya da sahiplerine sigorta kapsamına aldığı tutar kadar mevduatı öder. Ödediği tutarları geri almak üzere de ödeme güçlüğüne düşen banka hakkında yasal süreci başlatır.¹⁰

Mevduat sigorta sistemi, dünyada güçlü bir yasal altyapıyla desteklenir. Böylece, banka sahipleri ve yöneticilerinin sorumluluklarını açık bir şekilde görebilmesi bankaların iç yönetiminin geliştirilmesine katkıda bulunur. Uluslararası standartlardaki muhasebe ve raporlama sistemleri gerçekçi bir kredi değerlemesi sağlar ve piyasa disiplini güçlendirir. Ayrıca banka bilgilerinin topluma açıklanmasının piyasa disiplini üzerinde olumlu etki yapacağı öngörülür. Merkez Bankası ve denetim otoritesi ile yakın ilişki içinde olması da mevduat sigorta sisteminin başarısında etkili unsurlar arasında sayılır.¹¹

Denetim otoritesiyle yakın ilişkide olması, sistemin denetlenemeyen bir yapı haline getirilmesi anlamına gelmemektedir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), 22 Temmuz 1983 tarih ve 70 sayılı Bankacılık Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile bankalardaki tasarruf mevduatını sigorta etmek amacıyla tüzel kişiliği haiz olarak kurulmuştur. TMSF'yi, ilgili Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelik dâhilinde idare ve temsil etme görevi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na (TCMB) verilmiştir. TMSF'nin Maliye Bakanlığı'nca hazırlanan ilk yönetmeliği 25 Ekim 1983 tarihinde yayımlanmıştır. Türkiye'de 4389 sayılı Bankacılık Kanununda bankalardaki tasarruf mevduatının kamu tüzelkişiliğini haiz "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu" tarafından sigorta edileceği belirtilmiştir. Fon, tasarruf mevduatının sigorta edilmesi, temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi kendisine geçen bankaların mali bün-yelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, belli bir süre işletilmesi, sonrasında ve bahsi geçen mevzuat ile kendisine verilen diğer işleri de yapmakla görevli ve yetkilidir. Görüldüğü üzere, TMSF'nin kuruluş amacı bakımından sadece tasarrufları sigorta etmekten öte zor duruma düşen bankaların yapılarını güçlendirip makul bir tasfiye ortamı oluşturmayı da hedeflediği görülmektedir.¹²

Fon görevini yaparken bağımsızdır. Fon'un kararları yerindelik denetimine tâbi tutulamaz. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Fon Kurulu'nun kararlarını etkilemek amacıyla emir ve talimat veremez. Fon, 3346 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu (KİK) hükümlerine tabi değildir. Fonun malları Devlet malı hükmündedir. Fonun mal, hak ve alacakları haczedilemez ve rehin edilemez.¹³ Mevzuatında var olmasına rağmen,

10 TMSF, "TMSF Tarihçesi", <http://www.tmsf.org.tr/tarihce.tr>, Erişim: 07.04.2015.

11 Gillian Garcia, "Deposit Insurance and Crisis Management", *IMF Working Paper*, 99/54 (1999): s. 14.

12 Müge Ayzit, "Dünyada ve Türkiye'de Mevduat Sigorta Sistemi Uygulamaları" (Uzmanlık Tezi, TCMB, 2004), s. 45.

13 TMSF, "TMSF İdari ve Hukuki Yapı", <http://www.tmsf.org.tr/idari.hukuki.tr>, Erişim: 07.04.2015.

Fon'un ne ölçüde özerk olduğu konusu tartışmalıdır. Ayrıca uhdesine geçen şirketleri bir müddet sonra "kamu ihale kanununa tabi olmadan" ihale edebilmesi hayli tartışmalı bir husustur.

TMSF sigortacılık faaliyetleri yoluyla Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde çeşitli gelirler elde etmekte ve bu gelirleri değerlendirmektedir. TMSF'nin gelirlerindeki artış ve elde ettiği varlıkların efektif bir şekilde kullanılması geleceğe dönük olarak sistemin rahatlamasına ve bankacılık sistemine olan güvenin artmasına yöneliktir. Bunlara ilave olarak, TMSF'nin borçlanma ve avans alma yetkisi de bulunmaktadır. Bankalar kanununa göre TMSF Hazine Müsteşarlığından izin almak kaydıyla borçlanabileceği gibi, ihtiyaç hâsıl olduğunda TMSF'ye ikrazen verilmek üzere Hazine Müsteşarlığına özel tertip devlet iç borçlanma senedi de ihraç edilmektedir. Bahsi geçen devlet iç borçlanma senetlerinin faiz oranları ve geri ödeme şartları da dâhil olmak üzere tabi olacağı usul ve esaslar Hazine Müsteşarlığı ile TMSF tarafından müştereken belirlenmektedir.¹⁴

TMSF ayrıca BDDK'nın onayı ile bankaların bir önceki yıl ödedikleri prim tutarı toplamına kadar bankalardan avans alabilmektedir.¹⁵ Bu yönüyle de TMSF'nin yasalarla oldukça ayrıcalıklı hale getirilmiş bir kurum olduğu dikkati çekmektedir. TMSF, özellikle serbest piyasa ekonomilerindeki en önemli ve hassas piyasa aktörlerinden olan bankalarla ilgili yapısından ötürü bu şekilde kurgulanmış bir kurumdur.

Genel olarak, TMSF'nin özerk yapısı, kamu ihale kanununa tabi olmaması, gerektiğinde Merkez Bankasından ya da diğer bankalardan borç alabilmesi ve Fon Kurulu'nun hiçbir merci ve kişinin emrinde olmaması (mevzuata uyulması halinde), Fon'un kuruluş kanunu ve yapısından gelen önemli ayrıcalıklarındır. Ancak kamuoyu algısını yöneten ve desteğini arkasına alan iktidarlar ile halkın menfaatini koruma amaçlı kurulmuş bu imtiyazlı kurum arasındaki ilişkiler mevzuatta belirtildiğinin dışında seyredilmektedir. TMSF'nin uhdesine geçen medya şirketlerinin yönetimini istedikleri kişilere devrederek iktidarı hemen hemen hiç eleştirmeyen yayın organları haline getirip işletmesi, en önemli tartışma konularındandır. Takip ettikleri

14 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun "Fonun Borçlanma ve Avans Yetkisi" başlığı altındaki 131. maddesi; "Fon, Hazine Müsteşarlığından izin almak kaydıyla borçlanabileceği gibi ihtiyaç hâsıl olduğunda Fona ikrazen verilmek üzere Hazine Müsteşarlığına özel tertip Devlet iç borçlanma senedi ihraç edilebilir. Özel tertip Devlet iç borçlanma senetlerinin faiz oranları ve geri ödeme şartları da dahil olmak üzere tâbi olacağı usul ve esaslar Hazine Müsteşarlığı ile Fon tarafından müştereken belirlenir. Mali yıl bütçe kanunlarında yer alan borçlanma ile ilgili hükümler ile 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 5. ve 6. maddeleri hükümleri bu senetler için de geçerlidir.

Fon, Kurum görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu kararı ile bankalardan ileride doğacak prim yükümlülüklerine mahsuben bir önceki yılda ödedikleri sigorta primi toplamına kadar avans alabilir. Avans kullanımına ilişkin kararlarda uygulanacak faiz oranının belirtilmesi zorunludur.

Olağanüstü hallerde, Fon kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda Fonun talebi üzerine Merkez Bankasınca Fona avans verilebilir. Alınan avansın vadesi, tutarı, geri ödeme şekil ve şartları ile uygulanacak faiz oranı ve diğer hususlar Fonun görüşü alınarak Merkez Bankasınca belirlenir" şeklindedir.

15 02/09/2006 tarih ve 26277 sayılı Resmi Gazete yayımlanan, "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Kaynakları İle Kaynakların Kullanımına Dair Yönetmelik" 5/1-b maddesi; "(1) Kanunun 131 inci maddesi hükümlerine göre, b) Fon, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu görüşü alınmak suretiyle Kurul kararı ile bankalardan ileride doğacak prim yükümlülüklerine mahsuben bir önceki yılda ödedikleri sigorta primi toplamına kadar avans alabilir" şeklindedir.

yönetim tarzı ve yayın politikaları dolayısıyla olağan bir şekilde etkisi kırılan, satışları düşen veya reytingi azalan, dolayısıyla piyasa değeri düşen yayın organlarını kamu ihale kanununa tabi olmadan değerlerinin çok altında rakamlarla satışa sunmaları, kurumun eleştirilen bir diğer yönüdür.

Tasarruf mevduatı sigorta sistemi, örnekleri dünyada var olan ve tasarruf sahiplerini koruma amaçlı kurulan, kurumsal özelliklerinden dolayı ciddi imtiyazlara sahip bir yapıdır. Ancak bu ayrıcalıklar, iktidarların yönetim politikalarındaki keyfiliklerle çok olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle denetim organlarının etkili çalışmadığı ortamlarda, siyasal, ekonomik ve sosyal sonuçları hayli ağır yaşanmaktadır.

TMSF-Medya İlişkisi

TMSF'nin temel kuruluş felsefesi ve amaçları bakımından medya ile doğrudan herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak ulusal ölçekli medya yatırımları çok büyük mali imkânları gerektirdiğinden ve medyanın kendi imkânları ve yatırımlarıyla varlığını sürdürmesi güç olduğundan, medya şirketleri genellikle, büyük holding ve içinde bankaların da bulunduğu gruplar içerisinde yer almaktadır. Bu grup ya da holdingler, genel bir ekonomik kriz ya da kendi yaşadıkları ekonomik sıkıntı durumlarında bankacılık faaliyetleri nedeniyle TMSF'nin müdahalesine maruz kalabilmekteler. Bu duruma bağlı olarak da grubun bünyesinde yer alan diğer şirketlerin yanında medya şirketleri de TMSF uhdesine geçebilmektedir.

Türkiye'de basın 1960'lardan itibaren endüstrileşmeye başlamış, özellikle 1980 sonrasında basın üzerinde ekonomik etkenler daha belirleyici olmuştur. Dünyayla benzer şekilde Türkiye'yi de etkileyen neoliberal ekonomi anlayışı ve deregülasyon politikaları, gazete ve dergi yayıncılarının holdingleşme yönünde adımlar atmasına ve başka sektörlerde faaliyet gösteren sermaye sahiplerinin bu alana yönelmesine neden olmuştur. Bu holdingleşme ve büyüme eğilimi, 1990 sonrasında özel radyo ve televizyon yayıncılığının başlamasıyla daha da hızlanmıştır. Mevcut imkanlardan faydalanarak agresif büyüme stratejileriyle güçlerini arttıran, promosyon ağırlıklı rekabet mücadeleleriyle varlıklarını sürdüren medya grupları 2001 krizinden olumsuz etkilenmiştir. Krizden özellikle finans sektöründe yatırımı bulunan medya grupları daha ağır etkilenmiş, bazıları piyasadan tamamen silinmiş, bazıları ise TMSF'ye devrolmuştur. TMSF 2002'den itibaren elindeki medya şirketlerini belli süreler işlettikten sonra satışa çıkarmaya başlamıştır. Ekonomideki olumlu gelişmelere bağlı olarak özellikle 2005 yılından itibaren yatırım açısından medyaya ilgi artmıştır.¹⁶

TMSF sonuçta iktidarın atadığı bürokratlarla yönetilen bir yapı olduğundan, el konulan şirketlere atanan kayyum ve idareciler de genel itibarıyla iktidara yakın yöneticiler olmuştur. Bahse konu şirketler arasında, seramik, cam, maden ve enerji gibi çok farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketler olmasına karşın, kamuoyunun ilgi odağında daima medya şirketleri yer almıştır.

Hemen her dönemde, iktidarlar kendi politikalarını rahat uygulamak ve muhalefetin

¹⁶ Ceren Sözeri ve Zeynep Güney, *Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi* (İstanbul: TESEV Yayınları, 2011), s. 15.

sesini kısmak amacıyla medyayı bir şekilde kendi tarafına çekme çabasına girmiştir. Yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılar sonucunda, TMSF'nin bu holdinglere el koyması iktidarların iştahını daha da kabartmıştır; el konulan medya organlarını istedikleri gibi yönetme, yayınlarını belirleme ve adeta hükümet yayını haline getirme imkânı bu yolla kendilerine sunulmuştur.

Ana akım medyanın büyük bir çoğunluğu, en fazla okuru, izleyicisi olan gazete ve televizyonlar bu yolla önce TMSF elinde genellikle uzunca süreler muhalefetsiz ve hükümet yanlısı yayın mecraları haline gelmiş; daha sonra da iktidara yakın iş adamlarına Kamu İhale Kanunu'na tabi olmayan satış yöntemleriyle devredilerek medyada adeta yeni bir düzenleme gerçekleştirilmiştir.

Medya yapısının el değiştirme sürecinde TMSF'nin bir manivela gibi kullanılması hususuna 2014 yılında yapılan medya araştırmaları kongresinde işaret edilmiştir. "TMSF'nin el koyduğu şirketlerin, iktidara yakın hatta iktidarla organik bağı olan kişi ya da kuruluşlara kamu kredileri yoluyla devredilmesine, ihale sonucu beğenilmediği takdirde 'rekabetin oluşmadığı' gerekçesiyle firmaların ihaleden bir şekilde uzaklaştırıldıklarına" dikkat çekilmiştir.¹⁷

2001 krizi sonrasında borçlarını ödeyemez hale gelen bankalara devlet TMSF marifetiyle el koydu. Türkiye'de siyaset ve ekonomiyi derinden etkileyen bu krizde 25 banka batmıştır. Dönemin TMSF Başkanı Ahmet Ertürk'ün ifadesine göre¹⁸ bu bankaların on tanesi aynı zamanda medya sahibi (televizyonu, gazetesi veya ikisi birden) olan bankalardır.¹⁹

2001 krizi öncesinde, 1990'larda medya pazarının deregülasyonu sonucu medya sahipleriyle devlet arasında patronaj ilişkisi gündeme gelmiş, medya sahipleri başka alanlardaki yatırımlarından daha fazla kâr etmek için politikacılara sahip oldukları medya aracılığıyla baskı uygulamaya başlamıştır.²⁰ Özellikle koalisyon hükümetleri dönemlerinde uyguladıkları denge politikalarıyla iktidarlardan istediklerini almış; ekonomik olarak güç kazanmışlardır.

Gazeteci-ekonomist Cemil Ertem bu dönemi medya ve bankacılık sektörü bağlamında şöyle dile getirmiştir:

"1989 tarihi Türkiye'de mali serbestleşmenin miladıdır. Bu tarihte 32 sayılı kararname ile Türk Parasını Koruma Kanunu rafa kaldırılarak yabancı fon akışı ve girişi serbestleştirilmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye'de iki şeyin sahibi olmak önemli sayılmıştır: Birincisi banka sahibi olmak, ikincisi bir TV ve gazete sahibi olmak. Yani dışarıdan gelen milyarlarca doları yönlendirebil-

17 Ceren Saran, "Medyada Mülkiyet İlişkileri: AKP Döneminde Medya Sahipliğinde Yaşanan Değişimler", *I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi Türkiye Bildiri Kitabı - I*, (Kocaeli: Volga Yayıncılık, 2014), s. 369.

18 TBMM 28 Şubat Araştırma Komisyonu, "16.10.2012 tarihli oturum tutanağı", https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/28_subat_alt_komisyonu/28_subat_alt_komisyonu/16.10.2012/Ahmet%20Ert%C3%BCrk-16.10.2012.pdf. Erişim: 07.04.2015.

19 Ceren Sözeri, *Türkiye'de Medya-İktidar İlişkileri* (İstanbul Enstitüsü Yayınları, 2015), s. 11.

20 Clayton Christensen, "Concentration of ownership, the fall of unions and government Legislation", *Global Media and Communication*, 3/2 (2007): s. 185.

mek için medyanın dokunulmazlığını, gücünü arkasına almak. İşte doksanlı yıllarda Türk hâkim sermayesi ve ona yetişmeye çalışan sermaye grupları bu iki amaç için birbirleriyle yarışır oldular. 1994 krizini sahip olduğu bankalar sayesinde atlatan bu yeni sermaye grubu, 2001 krizinin bir finans ve banka krizi olarak başlamasıyla çok yüksek “açık pozisyonlarla” krize yakalandı. Kısa süre sonra 2001 krizinin sadece bir banka ve finans krizi olmadığı, çok yönlü ve çok derin bir yeniden yapılanma anaforu olduğu anlaşılmıştır. 1989’dan beri usulsüz banka kredileriyle büyüyen ve artık uluslararası tekelci sermayeyi bile tehdit eder duruma gelen bu yeni zengin grubunun, bu anaforda tasfiye edilmesiyle bankacılık sisteminin küreselleşerek sağlamlaşması ve sermayenin ilk sahiplerine geri dönmesi hedeflenmiştir. Türkiye’de bu yolu, alışılmışın dışında bir devlet kurumu olan TMSF açmıştır.”²¹

Türkiye’de medyadan para kazanan şirket yok denecek kadar azdır. Medya normal bir yatırımcı için cazip bir yatırım alanı değildir. Fakat büyük sermaye grupları, bünyesinde bulunan diğer şirketlerini “korumak, diğer alanlarda yeni ihaleler almak, rakiplerine karşı üstünlük ve güç elde etmek” gibi sebeplerle çok büyük orandaki zararlara da katlanarak medya sektöründe bulunmayı sürdürmektedirler.

Türkiye’de 2001 krizinden en fazla etkilenen alanlar medya ve finans sektörü olmuştur. Krizle birlikte, finans sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin medya kuruluşları ya pazardan silinmiş ya da finans kuruluşlarıyla birlikte TMSF’ye (dolayısıyla devlete) devrolmuştur. Bu durumdan en fazla etkilenen de Etibank’a el konulmasıyla medya alanındaki faaliyetlerinin bir kısmı durma noktasına gelen, Yeni Asır ve Sabah gazeteleri ile ATV televizyonunun sahibi Dinç Bilgin’e ait Bilgin Grubu olmuştur. Yine aynı dönemde TMSF tarafından Kamuran Çörtük’ün Bayındır Bank’ına el konulduğunda BRT TV, Erol Aksoy’un sahibi olduğu İktisat Bankası’na el konulunca Cine 5, Mustafa Süzer’e ait Kent Bank’a el konulunca Kent TV, Ceylan Grubu’nun Bank Kapital’inin fona devrolmasıyla CTV, TMSF uhdesine geçerek piyasadan silinmişler; bu durum bir çok banka çalışanı ve gazetecinin işsiz kalmasına sebep olmuştur²². Aynı dönemde Karamehmet Grubu medyada daha fazla yatırım yaparak pozisyonunu güçlendirmeye çalışırken el konulan İhlas Finans sebebiyle Türkiye Gazetesi ve TGRT de zor ve sarsıntılı bir döneme girmiştir.²³

Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) verilerine göre 3900, Çağdaş Gazeteciler Derneği’nin tespitine göre 4815 gazetecinin işsiz kaldığı bu krizde, reklam gelirleri de yaklaşık %50 düşüşle bir milyar dolardan 500 milyona inmiştir.²⁴ Bu dönem finans sektörüyle içli dışlı hale gelen medya sektörüne çok büyük bir darbenin vurulduğu, dolayısıyla Türk Medyası için de bir kriz dönemi olmuştur. Bu krizde diğer şirketlere nazaran pek de etkilenmeyen Aydın Doğan’a ait Doğan Grubu, Bilgin

21 Cemil Ertem, “Medya, Finans ve bir buzkıran olarak TMSF”, *Taraf*, 10.06.2008.

22 Ayhan Gençler, “2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi”, Sosyal Siyaset Konferansları, 50 (2005), s. 357-359.

23 Mustafa Sönmez, “Dünden Bugüne Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası”, haz. Esra Arsan ve Savaş Çoban. *Medya ve İktidar* (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2014), s. 95.

24 Atilla Özsever, *Tekelci Medya Örgütsüz Gazeteci*, (Ankara: İmge Yayınevi,2004), s. 186.

Grubu'na ait medya kuruluşlarına talip olmuş fakat bu girişiminde başarılı olamamıştır. Dinç Bilgin, TMSF ile anlaşarak bu kuruluşları Turgay Ciner'e ait Park Grubu'na vermiştir. Ancak 2007 yılında Dinç Bilgin'in TMSF'ye başvurmasıyla TMSF, muvazaalı işlem gerekçesiyle bahse konu şirketlere el koymuştur. 2007 yılında da bu grup iktidara yakınlığıyla bilinen Çalık Grubuna iki kamu bankasından alınan çok iyi şartlardaki kredi desteğiyle satılmıştır. Aynı grup yine 2013 yılında basında çok tartışılan bir şekil ve usulle Kalyon AŞ'ye ait Zirve A.Ş.'ye Rekabet Kurulu onayıyla satılmıştır. İktidara yakın müteahhitlerden toplanan paralarla oluşturulan bir para havuzuyla bu alımın gerçekleştiği haberleri basına yansımış ve bu durum uzun süre kamuoyunda tartışılmıştır.²⁵

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 2002 yılında iktidara geldiğinde başlangıçta medya desteğini de arkasına almıştı. Bu olumlu hava AKP'nin 2004 yılındaki ikinci seçim zaferinin ardından bozulmaya başlamıştır. Bir grup siyasi elitin bazı medya sahipleri ile birlikte AKP iktidarına son verme girişimleri medya ile iktidar arasında geri dönüşü olmayan bir gerilime neden olmuştur. Bu çatışma, Doğan Grubu'nun hükümetin reform paketine muhalefetiyle dikkat çekici hale gelmiştir. Üniversitelerde başörtüsü yasağının kaldırılması için yapılan Anayasa değişikliği sırasında 10 Şubat 2008'de Hürriyet gazetesinin tasarıya onay veren milletvekillerini kastederek attığı "411 el kaosa kalktı" manşeti bu çatışmanın en önemli noktalarından biridir. Ülkenin en etkili gazetesi olan Hürriyet, o dönemde laikliğin korunması adına emekli generallerin ve kuvvet komutanlarının başında bulunduğu dernekler tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet mitingleri" için kamuoyu oluşturulmasında önemli bir işlev üstlenmiştir.²⁶ AKP'nin bu medya muhalefetine cevabı, ikili bir strateji izleyerek olmuştur. Bir taraftan ağır vergi cezaları uygulayarak Doğan Grubu'nu küçülmeye zorlamış²⁷, diğer taraftan ana akım medyayı yeniden şekillendirmeye başlamıştır.

Bu dönemde Doğan Grubu, iktidar baskısıyla Star TV, Milliyet ve Vatan gazetelerini satmak durumunda kalmıştır. 2011 yılında yürürlüğe giren 6112 sayılı kanunla medya kuruluşlarının pazar paylarının %30 ile sınırlama kuralı getirilmiştir. Buna bağlı olarak Doğan Grubu elindeki Star TV'yi Doğu Grubu'na, Milliyet ve Vatan Gazetelerini de Demirören ve Karacan ortaklığına satmıştır. 2012 Şubat ayında bu gazetelerin kontrolü tamamen Demirören Grubu'na geçmiştir.²⁸

Aynı dönemde, bu krizden yara almadan çıkan bir başka kuruluş ise Doğu Grubu'dur. 2001 öncesi yalnızca dergi sektöründe faaliyet gösteren Grup, kriz sonrasında Çağlar Grubu'ndan NTV'yi, küçük bir işletmeciden Kanal E'yi satın alarak, haber kanalı NTV'yi ve finans ve eğlence kanalı CNBC-E'yi kurmuştur. Doğu Grubu, medya yayın anlayışı bakımından iktidarla uyumlu halini günümüze kadar özenle sürdür-

25 Sönmez, s. 98-99.

26 Yusuf Özkır, "Türkiye'nin Yakın Siyasi Tarihi ve Hürriyet Gazetesinde Laiklik Haberleri: Aydın Doğan Dönemi", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, (2013), s. 87.

27 CNN Türk, "Doğan Holding'e Rekor Ceza", 18 Şubat 2009. <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/sirketler/02/18/dogan.holdinge.rekor.ceza/514295.0>. Erişim: 25.09.2015.

28 Ceren Sözeri, "Dönüşen Medya Değişmeyen Sorunlar", haz., Esra Arsan ve Savaş Çoban, *Medya ve İktidar*, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2014), s.74.

müştür. Bu iktidarla uyum içerisindeki yayın politikası özellikle Gezi Parkı Olayları²⁹ sırasında toplumun önemli bir kesimi tarafından eleştirilmiştir.

AKP iktidarı, yukarıda sıralanan süreçler sonrasında TMSF yoluyla medya şirketlerine el koyup daha sonra iktidara yakın bir kişi ya da firmaya satmayı adeta sıradan bir işlem haline getirmiştir. AKP iktidarının medya alanında TMSF marifetiyle yeni bir medya oluşturma sürecinin Star Gazetesi'nin Kıbrıslı işadamı Ali Özmen Safa'ya satışıyla başladığı söylenebilir.³⁰ Daha sonraki dönemlerde AKP'nin oy oranlarının artmasıyla doğru orantılı olarak bahse konu yöntemle medyadaki yapılanma devam etmiştir.

2007 yılında ülkenin ikinci büyük medya grubu AKP'ye yakın bir sermaye grubu tarafından devlet bankalarından sağlanan kredilerle satın alınmıştır.³¹

Son olarak TMSF Mayıs 2013'te borçları sebebiyle içinde Show TV, Akşam Gazetesi ve DigiTürk Platformu'nun da bulunduğu Çukurova Grubuna kademeli olarak el koydu.³² Ayrıca yine aynı grubun içinde olan ve New York borsasında işlem gören Türkiye'nin en büyük GSM şirketlerinden Türkcell'e de uzanacağını sinyali verdi.³³ Sonrasında Show TV ihalesiz bir şekilde Ciner Grubuna satıldı. Bunun üzerine İdare mahkemesinin aldığı bir kararla satış iptal edildi ve TMSF Show TV'yi tekrar devraldı.³⁴ Yine aynı grubun içinde var olan 360 TV, Akşam ve Güneş gazetelerinin de içinde olduğu Akşam Yayın Grubu yine TMSF yoluyla el değiştirmiş olan Star Medya Grubu'nun da sahipliğini yürütmüş Ethem Sancak'a³⁵ devredilmiştir. Bu yayın grubu daha sonra Türkmedya Yayın Grubu olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Bu dönemde medyadaki ağırlık merkezi, muhalif medyadan iktidar taraftarı medyaya doğru kaymıştır. Bazı analistlerin değerlendirmelerine göre, AKP'nin iktidara gelmesi Türkiye'deki medya düzeninde bir dönüm noktasıdır. Medyadaki bu değişim ile iktidarın dönemsel yönetim üslubu arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Örneğin, Gülseren Adaklı'ya göre:

29 Detaylı bilgi için bkz: Vikipedi, "Gezi Parkı protestoları", https://tr.wikipedia.org/wiki/Gezi_Parkı_protestoları. Erişim: 17.04.2015.

30 Ek bilgi için bkz: Ekonomi Gazete, "Ali Özmen Safa cin gibi", 6 Mart 2007. <http://www.ekonomigazete.com/haberdetay/4581-ali-ozmen-safa-cin-gibi.html>. Erişim 20. 09.2015.

31 Ek bilgi: Bahse konu medya grubunu alan Çalık Holdingin üst düzey yöneticiliğini uzun süre mevcut cumhurbaşkanının damadı Berat Albayrak yürütmüştür. Berat Albayrak 2015 genel seçimlerinde milletvekili seçilmiş; halen bu medya grubunun üst yönetiminde Berat Albayrak'ın kardeşi Serhat Albayrak bulunmaktadır. Aynı zamanda Basın İlan Kurumu (BİK) Genel kurul Üyesi olan Serhat Albayrak'ın BİK'in web sitesindeki özgeçmişi için bkz: <http://www.bik.gov.tr/dr-serhat-albayrak-biyografisi-50>. Erişim: 20.09.2015.

32 Hürriyet Gazetesi, "Show TV ve BMC'ye TMSF el koydu", 18 Mayıs 2013. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/23312091.asp>. Erişim: 28.09.2015.

33 Milliyet Gazetesi, "TMSF DigiTürk' el koydu 'Türkcell'e gideriz' dedi", 24 Mayıs 2013. <http://www.milliyet.com.tr/tmsf-digiturk-e-el-koydu/ekonomi/detay/1713770/default.htm>. Erişim: 28.09.2015.

34 Hürriyet Gazetesi, "TMSF sattığı Show TV'ye el koydu", 31 Mayıs 2014. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26521421.asp>. Erişim: 28.09.2015.

35 Ek bilgi: Star Medya Grubu yönetim kurulu başkanlığını halen (28.09.2015 itibarıyla) Ethem Sancak'ın yeğeni Murat Sancak yürütmektedir. Şu an için Türkiye'nin en büyük medya gücüne sahip kişilerinden Ethem Sancak, aynı zamanda AKP üyesi ve ombudsmanı olduğunu kendisi ifade etmiştir. Bkz: <http://t24.com.tr/haber/ethem-sancak-aydin-dogan-iktidarlar-girdigi-catismalarda-aracilik-etmemi-istedi-kabul-ettim,307596>. Erişim: 28.09.2015.

Türk medyasının geleneksel unsurlarını karşısına almak konusunda ‘cesur’ davranan Recep Erdoğan’ın bu cesaretinde belirli bir medya stratejisinin izlerini görmek zor değildir. Dünyada olduğu gibi, Türkiye siyasetinde de özellikle haber medyasının yönlendiriciliğinin artması, Erdoğan’a bu kurumu doğrudan siyaset aracı olarak kullanmak konusunda, her seferinde birlikte kameralara samimi pozlar verdiği Berlusconi ya da Murdoch örneklerinden devşirilmiş, ‘çalışan’ formüller sunulmuştur.³⁶

Haberciliğin en temel ilkesi “halkın doğru bilgilendirilmesi” iktidar güdümündeki medya organlarında geri planda kalmaktadır; bu bakımdan medyanın etkinliği zayıflamaktadır. Oto sansüre uğrayan haberlerle, halkın yeterince bilgilenebilmesi önlenmekte ve halkın tercihleri bu medya yapısında manipülasyonlara açık hale gelmektedir. Ragıp Duran’a göre, eskiden apoletli olan, ordudan talimat alan medya artık yeşil olmuş ve aynı ast-üst ilişkisi içinde iktidardan talimat alır hale gelmiştir. Duran, bu durumla ilgili sert eleştirisine örnek olarak Erdoğan’ın Ekim 2011’de medya sahipleri ve yöneticileriyle yaptığı ve terörizm ve şiddet olaylarının haberleştirilmesinde duyarlı olunmasını talep ettiği basına kapalı toplantıyı göstermiştir.³⁷ Bu toplantıdan hemen sonra ülkenin beş büyük haber ajansı ortak bir bildiriyle “yetkili mercilerin yasaklarına uyacaklarını” açıklamışlardır. Yapılan bu açıklamaya ülke içinde neredeyse basın özgürlüğü bağlamında hiç itiraz olmamıştır. Bu noktada Türkiye’de basın özgürlüğü bakımından sivil toplum kuruluşlarının yetersizliği ayrıca incelemeye değer görülmektedir. Bahse konu bildiriye karşı yurt dışından Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) tarafından, “hükümet ve dönemin medya sahiplerine yönelik en hassas konuların işlenmesi hususunda yetkili makamların medyaya direktif verdikleri çağın Türkiye’de geride kaldığını düşünüyorduk”³⁸ şeklinde bir açıklamayla sert bir tepki gelmiştir.

Demokratik yönetimin olmazsa olmazlarından sayılan medya, sağlıklı işlemediğinde, halk, iktidarın baskısı ya da mali endişelerle yayıncılık yapan medya ile yüz yüze gelmekte ve alternatif bilgi kaynaklarından yoksun kalmaktadır. Sonuçta, kendisini temsil edecek olanları bu yetersiz ya da kirli bilgi ortamında belirlemeye çalışmaktadır; bu ise mevcut sistemin fasit bir daire içerisinde sürüp gitmesine hizmet etmektedir.

TMSF-medya ilişkisini ve bugünkü medya düzeninin oluşmasında TMSF’nin oynadığı rolü değerlendirebilmek için son yıllarda TMSF yoluyla el değiştiren başlıca medya organlarını dikkate almak gerekir:

- Televizyon Kanalları: Star TV, Show TV, ATV, Skytürk 360, Showmax,

36 Gülseren Adaklı, “2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi”, *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, der., İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Ankara, Phoenix Yayınevi, 2013), s. 559-613.

37 Ragıp Duran, “Hakiydi Yeşil Oldu Egemen Medya”, *Apoletli Medya*, <http://apoletlimedya.blogspot.com>. Erişim: 01.11.2011.

38 Reporters without Borders, “Journalists under Pressure As Government Pursues Military Offensive Against PKK” 7 Ağustos 2013. <http://en.rsf.org/turkey-journalists-under-pressure-as-26-10-2011,41282.html>. Erişim: 07.04.2015.

TürkÇ TV, Kanal 1, ATV Avrupa, İzmir TV, Teleon, Kral TV, TV Star 2, Star Max, Kral Avrupa, HBB, Star 4, Dizi TV, Max Haber, Star 24, Yeşilçam TV, Metro TV, Fashion TV, Türkiye Nev TV, Futgol TV, Star 3, Star 5, Star 6, Star 7, Star 8, Star Spor, Star Movie, Test Joy TV, Performance Channel AS TV, Einstein TV, Galeri 1, Galeri 2, Kanal 6, Gala TV, Viva TV, Cine 5, Nickelodeon (Türkiye), Showmax, Supersport TV...

- Gazeteler: Sabah, Sabah Avrupa, Yeni Asır, Takvim, Fotomaç, Akşam, Güneş, Star Gazetesi.
- Radyo İstasyonları: Süper FM, Kral FM, Metro FM, Joy FM, Lokum FM, Joy Türk FM, Matrix FM, Rock FM, Radyo Alaturka, Ritmo Latino Radyo, Blue Radyo, King Radyo Gold, AlemFM...
- Diğer Basın Kuruluşları: Star Digital, Digi Fun Club, Star Televizyon Hizmetleri A.Ş., Star Medya Grubu, Park Medya Filmcilik, Medya Park Yayıncılık, Ulusal Medya Haber Ajansı, Birikim Gazetecilik ve Matbaacılık Merkez Kağıt Torba Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Dergiler: Cosmopolitan, Cosmo Girl, Auto Motor Sporları, Sinema, Harper's Bazaar, Esquire, Forbes, Sofra, Bebeğim, House Beautiful, Global Enerji, Transport, Touch Star Dergi İstanbul, China Today, Para, Othaber, Şamdan, Aktüel.³⁹

Yukarıda sayılan medya şirketlerine TMSF, mevzuattan kaynaklanan yetkisi dâhilinde el koymuş; birçoğu belli bir süre "TMSF şartlarında faaliyette bulunmuş, ihale yoluyla daha sonra el değiştirmiştir. Bu şirketler devraldıktan sonra, uzun süre TMSF tarafından atanan, iktidara yakın kişiler tarafından yönetilmiş olması dikkat çekicidir.⁴⁰ Yayın organlarının yaşadığı bu ara dönemde, yayın politikaları da kamu adına muhalefetten uzak ve iktidarla oldukça uyumlu bir şekilde sürmüştür. Bu medya gruplarının TMSF tarafından el konulduğu dönemlerde, sahibinin dolaylı da olsa devlet olması, yapılan gazetecilik çalışmalarını ayrıca tartışmalı hale getirmektedir. TMSF tarafından yeni sahiplerine satılan ve sürdürdükleri yayın politikası sonucu ortaya çıkan tiraj ve raitingle ayakta kalmaları imkansız olan bu medya organları, büyük ölçüde kamu reklamları ile varlıklarını sürdürmektedirler.⁴¹

39 Raşit Kaya, *İktidar Yumağı* (İstanbul: İmge Yayınları 2009), s. 247-271.

40 Konu ile ilgili bir milletvekilinin soru önermesine karşılık dönemin TMSF Başkanının verdiği cevap için bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-19929c.pdf>. Erişim: 19.09.2015. Ayrıca ilgili konuda ayrıca bkz., TMSF yoluyla el değiştiren bir grubun yayın organı olan TV24'te üst düzey yöneticilik de yapan Mustafa Hoş'un kaleme aldığı *Abluka* başlıklı kitabı. İstanbul: Destek Yayınları 2014, s.281-283. Ayrıca bkz: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/79883/CHP_den_TMSF_hakkinda_suc_duyurusu.html. Erişim: 19.09.2015. <http://www.son-dakika.org/gundem/mehmet-ali-gokce-kimdir-hayati-biyografisi.html>. Erişim: 25.09.2015. Konuyla ilgili TBMM'deki tartışmalar için ayrıca bkz: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ab_komisyonu_web.birlesim_baslangic_ab2?P4=22051&P5=B&page1=26&page2=26. Erişim: 23.09.2015.

41 The Nielsen Company'nin AdEx raporunun özetlendiği haber için bkz: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/204567/Devlet_yandas_medyayi_reklamla_zengin_etti.html. Erişim: 07.09.2015.

Sonuç

İktidarların basını kontrol etme ve kendi güdülerinde basın oluşturma çabaları her devirde görülür. Amerika Birleşik devletleri Başkanlarından Thomas Jefferson ‘gazetesiz bir hükümetimiz mi, yoksa hükümete gazetelerimiz mi olsun sorusuna cevap vermek bana düşse, bir an bile tereddüt etmeden ikinciye seçerdim’ der.⁴² Zira bir demokrasinin sağlıklı şekilde işleminin en önemli şartlarından biri özgür basının varlığıdır. Haliyle, sermaye-medya ve medya-siyaset ilişkilerinin hukukun üstünlüğü ilkesine göre şekillendiği, şeffaflaştığı ve denetlenebildiği yerde “basın özgürlüğünden” bahsedilebilir. Diğer türlü, basının kamu adına denetleme görevini yerine getiremediği toplumlarda, basın özgürlüğü ve demokrasi kuru bir iddiadan ibaret kalır.

Türkiye’de iktidarlar sık sık kamu gücünü ve yetkilerini medyayı yönlendirmek, sınırlandırmak için kullanmışlardır. TMSF, BİK, BEK, RTÜK ve Anadolu Ajansı yoluyla medya bir şekilde düzenlenmekte, biçimlendirilmektedir. Kamu yararı ilkesi çerçevesinde mevduat sahiplerinin tasarruflarını korumak amacıyla kurulmuş olan TMSF’nin medya ile ilişkisi hayli sorunludur. Halkın bankalardaki mevduatını koruma amacıyla imtiyazlarla donatılmış bir kurum olan TMSF’nin, medya kuruluşlarına kolayca el koyabilmesi paradoksal bir sorundur. Zira bir kamu kurumu olan TMSF’nin faaliyetlerini de halk adına denetleyebilmesi gereken medya kuruluşlarına “halk adına” el konularak toplumun en temel insan haklarından olan “doğru haber alabilme hakkı” engellenmektedir.

TMSF Türkiye’deki medya gruplarının el değiştirmesinde rol oynayarak mevcut medya düzeninin oluşumunda etkili olmaktadır. TMSF yoluyla yayın organlarının el değiştirmesi iktidara iki yönlü avantaj sağlamaktadır: Birincisi el konulan yayın organları genel itibarıyla hükümete muhalif yayın yapan medya organları olduğundan bu yolla susturulmaktadır. İkincisi ise, iktidarla ilişkili işadamları zahmetsiz bir şekilde önemli yayın organlarını elde etmekte ve iktidarın hizmetine sunmaktadır. Böylece iktidar gündem belirleme ve kamuoyu algısını yönetmede geniş bir medya gücüne sahip olurken; bu yolla yönetime dair önemli sorunlar da kamuoyu gündeminden uzak tutulmaktadır.

Gazeteciliğin ruhunda olması gereken “kamu adına muhalif duruş” Türkiye’de hayli zayıflamıştır. Yeni oluşan medya yapısında, devlet gücünün de etkisiyle iktidara yakın yayın politikasını benimsemiş medyanın dengesiz bir ağırlığı bulunmaktadır. Bu medya gücü vasıtasıyla toplum yoğun bir şekilde iktidar yanlısı enformasyona maruz kalmaktadır. Bu atmosferde, tarafsız ya da muhalif yayın yapan medya organlarının kendiliğinden oluşturduğu oto sansür etkisi de yayınlarda kendini hissettirmektedir. Medyanın genel yapısında yaşanan değişiklikler, AİHM’nin ifade özgürlüğü konusunda Türkiye ile ilgili aldığı aleyhte kararlar ve basın özgürlüğü sıralamasında yaşanan irtifa kaybı sorunu göz önüne serer niteliktedir.

⁴² George Tucker, *The Life of Thomas Jefferson* (Philadelphia: Carey, Lea & Blanchard, 1837), s. 1, 254.

Kaynakça

- Adaklı, Gülseren. “2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi”. *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, der., İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013, 559-613.
- AİHM. “Süzer ve Eksen Holding v. Türkiye Kararı”. Karar No: 6334/05. Tarih: 23.10.2012.
- Akın, Doğan. “Medya Patronları, Bırakın Biraz da Başkaları Ölsün!”, *T24*, Erişim: 10.07.2012. <http://t24.com.tr/yazi/medya-patronlari-birakin-biraz-da-baskalari-olsun>.
- Ayzit, Müge. “Dünyada ve Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi Uygulamaları”. Uzmanlık Tezi, TCMB, 2004.
- Balaban, Ercan ve Hüseyin Çilli. “A Proposal For A Deposit Insurance System in Turkey”. *The ISE Review*. 1/2, (1997): 1-22.
- Berkan, İsmet. “Postmodern darbe mi?”. *Radikal*, 26 Nisan 2003, Erişim: 01.02.2015. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ismet_berkan/postmodern_darbe_mi-667916.
- Basın İlan Kurumu. “Serhat Albayrak Biyografisi”, <http://www.bik.gov.tr/dr-serhat-albayrak-biyografisi-50>. Erişim: 20.09.2015.
- BBC Türkçe. “Türkiye basın özgürlüğünde 180 ülke arasında 154. sırada”. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140212_rsf_turkiye, Erişim: 15.04.2015.
- Christensen, Clayton. “Concentration of ownership, The Fall of Unions and Government Legislation”. *Global Media and Communication*. 3/2 (2007): 179-199.
- CNN Türk. “Doğan Holding’e Rekor Ceza”. <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/sirketler/02/18/dogan.holdinge.rekor.ceza/514295.0>, Erişim: 25.09.2015.
- Cumhuriyet Gazetesi. “CHP’den TMSF hakkında suç duyurusu”. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/79883/CHP_den_TMSF_hakkinda_suc_duyurusu.html. Erişim: 19.09.2015.
- Cumhuriyet Gazetesi. “Devlet yandaş medyayı reklamlarla zengin etti”. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/204567/Devlet_yandas_medyayi_reklamla_zengin_etti.html. Erişim: 07.09.2015.
- Duran, Ragıp. “Hakiydi Yeşil Oldu Egemen Medya”. *Apoletli Medya*, 1 Kasım. <http://apoletlimedya.blogspot.com>. Erişim: 01.11.2011.
- Ekonomigazete.com. “Ali Özmen Safa Cin Gibi”. <http://www.ekonomigazete.com/haberdetay/4581-ali-ozmen-safa,-cin-gibi.html>. Erişim: 20.09.2015.
- Ertem, Cemil. “Medya, Finans ve Bir Buzkıran olarak TMSF”. *Taraf*. 10.06.2008.
- Flannery, Mark J. “Deposit Insurance”. *The New Palgrave Dictionary Of Money and Finance*. London: The Macmillan Press, 1994.
- Garcia, Gillian. “Deposit Insurance and Crisis Management”. *IMF Working Paper*. 99/54 (1999): 1-49.

- Gençler, Ayhan. “2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi”, Sosyal Siyaset Konferansları, 50 (2005): 351-365.
- Hoş, Mustafa. *Abluka*. İstanbul: Destek Yayınları, 2014.
- Hürriyet Gazetesi. “Show TV ve BMC’ye TMSF El Koydu”. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/23312091.asp>. Erişim: 28.09.2015.
- Hürriyet Gazetesi. “TMSF Sattığı Show TV’ye El Koydu.” <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26521421.asp>. Erişim: 28.09.2015.
- Kaya, Raşit. *İktidar Yumağı*. İstanbul: İmge Yayınları, 2009.
- Keane, John. *Medya ve Demokrasi*. Çev., Haluk Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Küçüközmen, Coşkun. “Mevduat Sigortası”. *İşletme İktisat ve Finans Dergisi*. 11/22 (1996): s. 45-53.
- Madison, James. *The Writings of James Madison*. Ed., Gaillard Hunt, Chicago: University of Chicago Press, 2000.
- Milliyet Gazetesi. “TMSF Digitürk’e El Koydu ‘Turkcell’e gideriz’ dedi”. <http://www.milliyet.com.tr/tmsf-digiturk-e-el-koydu/ekonomi/detay/1713770/default.htm>. Erişim: 28.09.2015.
- Özkır, Yusuf. “Türkiye’nin Yakın Siyasi Tarihi ve Hürriyet Gazetesinde Laiklik Haberleri: AydınDoğan Dönemi”. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2013): 69-94.
- Özsever, Atilla. *Tekelci Medya Örgütsüz Gazeteci*. Ankara: İmge Yayınevi, 2004.
- Reporters Without Borders. “Journalists under Pressure As Government Pursues Military Offensive Against PKK” 7 Ağustos 2013. <http://en.rsf.org/turkey-journalists-under-pressure-as-26-10-2011,41282.html>. Erişim: 07.04.2015.
- Resmi Gazete, *Bankacılık Kanunu*. 2005. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm>. Erişim: 10.02.2015.
- Saran, Ceren. “Medyada Mülkiyet İlişkileri AKP Döneminde Medya Sahipliğinde Yaşanan Değişimler”. *I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi Türkiye Bildiri Kitabı - I*, Kocaeli: Volga Yayıncılık, 2014, 355-373.
- Son Dakika Haber Sitesi. “Mehmet Ali Gökçe kimdir, hayatı, biyografisi”. <http://www.son-dakika.org/gundem/mehmet-ali-gokce-kimdir-hayati-biyografisi.html>. Erişim: 25.09.2015.
- Sözeri, Ceren. “Dönüşen Medya Değişmeyen Sorunlar”. Haz., Esra Arsan ve Savaş Çoban, *Medya ve İktidar*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2014.
- Sözeri, Ceren ve Zeynep Güney. *Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi*. İstanbul: TESEV Yayınları, 2011.
- Sönmez, Mustafa, *Dünden Bugüne Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası*. Haz., Esra Arsan ve Savaş Çoban, *Medya ve İktidar*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2014.
- Sözeri, Ceren. *Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 2015.
- TBMM 28 Şubat Araştırma Komisyonu. “16.10.2012 tarihli oturum tutanağı”, https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/

- tutanak_son/28_subat_alt_komisyonu/28_subat_alt_komisyonu/16.10.2012/Ahmet%20Ert%C3%BCrk-16.10.2012.pdf. Erişim: 07.04.2015.
- TBMM. “7/19929-28871 sayılı Yazılı Soru Önergesine Dair Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Başkanlığı'nın Cevabı”, <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-19929c.pdf>. Erişim: 19.09.2015.
- TBMM Genel Kurul Tutanağı, 24. Dönem 4. Yasama Yılı, 42. Birleşim 02/Ocak/2014. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ab_komisyonu_web.birlesim_baslangic_ab2?P4=22051&P5=B&page1=26&page2=26. Erişim: 23.09.2015.
- TMSF. “TSMF Tariřesi”. <http://www.tmsf.org.tr/default.html>. Erişim: 07.04.2015.
- TMSF. “TMSF İdari ve Hukuki Yapı”. <http://www.tmsf.org.tr/idari.hukuki.tr>. Erişim: 07.04.2015.
- Tucker, George. *The Life of Thomas Jefferson*. Philadelphia: Carey, Lea & Blanchard, 1837.
- T24 Haber Sitesi. “Ethem Sancak: Aydın Doğan, iktidarla girdiği çatışmalarda aracılık etmemi istedi, kabul ettim”. <http://t24.com.tr/haber/ethem-sancak-aydin-dogan-iktidarla-girdigi-catismalarda-aracilik-etmemi-istedi-kabul-ettim,307596>. Erişim: 28.09.2015.
- Vikipedi. “Gezi Parkı protestoları”. 2015. https://tr.wikipedia.org/wiki/Gezi_Parkı_protestoları. Erişim: 17.04.2015.
- Yüksel, Erkan. “28 Şubatın anlamı...”. Özgür Gazeteciler Platformu, 28 Şubat 2011. <http://dorduncukuvvet.com/erkanyuksel/3093-28-subatin-anlami.html>. Erişim: 01.03.2015.

The Role of Savings Deposit Insurance Fund in the Formation of New Media Order in Turkey

BORA ERDEM

Abstract: *Significant changes have been witnessed in Turkey especially after 1990 in the fields of media and capital. After the transition to free markets which began in 1980s new actor took place in economy. Political and economic crisis which were experienced in the same period led to the bankruptcy of holdings consisting of banks and media companies. Saving Deposit Insurance Fund (TMSF) which was founded in order to protect the depositors of the bankrupt banks took over the companies of the said companies. Thus, in one way, critical media companies went under the control of the governing party. These companies which were managed by TMSF for a certain period were sold with private placement to the businessmen close to the governing party with tender which were not subject to public tenders act. The fact that these opposition media groups which used to air very back-breaking broadcasts against the government suddenly became very supportive of the government (after this process in the centre of which TMSF stood) created the perception that a “partisan media structure” was designed in favour of the government. It is sure that TMSF institutionally is not the only element for creating this result. As will be seen in the end of the paper, several government agencies and instruments played active role in obtaining this result. However, due to space limitations, this paper will deal with foundation and functions of TMSF, the relations between media and TMSF and some media companies of which ownership structure was changed in this process with the intervention of TMSF.*

Keywords: *TMSF, Media, Democracy, Media economy.*

Yazılı Basında Köşe Yazarı Egemenliğinin Muhabirlik Pratiğine Etkileri

A. ZİYA SANDIKCIOĞLU*
ziya.sandikci@gmail.com

Özet: Bu makalede, Türkiye’de ulusal yayın yapan gazetelerdeki köşe yazarı egemenliği sorunu ele alınmıştır. Bu kapsamda gazete çalışanları içinde, giderek daha fazla ağırlığını artıran köşe yazarlarının medya organizasyonlarında neden olduğu bozulmalar tartışılmıştır. Gazetecilik mesleği içinde köşe yazarlığı egemenliğinin muhabirlik üzerinde yol açtığı olumsuzluklar da bu çerçevede değerlendirilmiştir. Çalışmada Türkiye’de ulusal basındaki köşe yazarı ağırlığı; gazetelerdeki köşe yazısı ve haber sayılarında son 20 yıllık periyotta yaşanan değişim ele alınarak incelenmiştir. Türkiye çapında basımı ve dağıtımı yapılan günlük siyasi gazetelerden Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Zaman gazeteleri ile sınırlı tutulan araştırma, köşe yazılarının gazetelerdeki ağırlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Türkiye’deki köşe yazarlığı sorununun batı gazetecilik geleneği ile karşılaştırmalı analizinde ise; Hürriyet, Sabah, Milliyet, Zaman ile ABD’den USA Today ve The Washington Post, İngiltere’den The Daily Telegraph gazetelerindeki köşe yazısı sayıları 2015 yılına ait güncel veriler kullanılarak incelenmiştir. Çalışma bu bölümüyle köşe yazarlığına bakışta ulusal günlük gazeteler ile yabancı gazeteler arasındaki farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Köşe yazarlığı, Köşe yazısı, Muhabir, Gazete, Gazetecilik.

Giriş

Kitle iletişim araçlarının giderek ağırlığını arttırdığı, toplumsal kurumlar ve ilişkiler üzerinde daha belirleyici bir rol oynamakta olduğu günümüzde, gazetecilik mesleği önemli değişimler geçirmektedir. Habercilik alanında kamu çıkarlarından çok, özel çıkarları savunma anlayışının güçlenmesi köşe yazarının geleneksel konum ve işlevini sürdürmesini neredeyse olanaksız hale getirmiştir. Günümüzde gazete çalışanları içinde giderek daha fazla ağırlıklarını artıran köşe yazarları, medya organizasyonlarını doğrudan temsil eden bir medya alt alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İçinde gazete sahipliğinin yanı sıra, muhabirlik, editörlük gibi diğer basın çalışanı gruplarının, devlet, cemiyet ve sendikalar gibi çeşitli kurum ve kuruluşlar ile gazete okurluğunun bulunduğu bir ilişkiler ağı içinde yer alan köşe yazarlığı pratiğinin, karakteristiklerinin ortaya konabilmesi, bu ağın netleştirilmesini gerektirmektedir. Bu ilişkiler ağı içerisinde “tarafsız haber, özgür yorum” anlayışı üzerinden güç kazanan köşe yazarlığı günümüzde gazetelerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

* Öğr. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi Meslek Yüksekokulu.

Gazetecilik ve Muhabirlik

Gazetecilikle ilgili tanımların çoğunun ortak noktası, gazetecinin haber yapan kişi olmasıdır. Haber malzemesi sayılan bilgilerin toplanması, yazılması, düzenlenmesi ve dağıtılmasını gerçekleştiren kişi olarak gazeteciyi; “erişmek istediği kitle için en önemli diye nitelendirdiği bilgileri, haber haline getiren ve kişileri düşünmeye sevk eden” meslek mensubu olarak tanımlayabiliriz.¹ Genel olarak gazeteci ifadesiyle anlatılmak istenen güncel olaylarla ilgili enformasyonu sağlayan ve bunu yayına hazır hale getiren profesyonellerdir. Haberleri hazırlayan muhabirler, yayına hazırlayan editörler, eşik bekçileri olarak bilinen yazı işleri müdürleri, yayın yönetmenleri, haberin görüntülerini sağlayan foto-muhabirleri, kameramanlar, hazırlanan haberleri, konuları, söyleşileri yayımlanacak formata getiren sayfa tasarımcıları, görsel yönetmenler ve köşe yazarları; hepsi de ayrı sınıflarla çalışan gazetecilerdir. Gazetecinin kim olduğu sorusunu, iletişim araçları böylesine karışık bir hal almadan önce cevaplamak belki daha kolaydı. İletişim olgusu denildiğinde, klasik biçimde sadece haber aktarımı ve özellikle de gazeteciler akla geliyordu. Oysa günümüz koşullarında bu durumun geçerli olduğunu söylemek zordur.² Öte yandan gazetecilik mesleği ifa edildiğinde gazeteci olunabilir. Bu mesleğin eğitimini almış olmak “gazeteci” tanımına girmek için yeterli değildir. Oysa bir avukat bir mühendis ya da doktor mesleğini yapmasa da avukattır, mühendistir, doktordur.³ Gazetecilik ilgili kişinin başlıca veya başlıca olmaması halinde de düzenli olarak yürüttüğü mesleği olmalıdır. Arada sırada veya marjinal işbirliğinde bulunanlar ve özellikle geçimlerini esas olarak diğer işlerden sağlayanlar ayrı tutulmuşlardır. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (International Federation of Journalists-IFJ) profesyonel gazeteciyi, asli, sürekli ve ücretli işi bir veya birkaç yazılı veya görsel/işitsel kitle iletişim aracına yazı veya resimle katkıda bulunmak olan ve kazancının çoğunu böylece sağlayan kişi olarak tanımlamaktadır.⁴

Günümüzde de zaman zaman birbirine karışabilen gazeteci yazar, muhabir, köşe yazarı kavramları büyük ölçüde birbirlerine yakın kavramlardır. Basının ve ele aldığı konuların çok çeşitliliği, doğaldır ki, gazetecilerin gerçekte insan faaliyetlerinin sayısız yönlerinin aynası olan çok çeşitli alanlara -politika, ekonomi, sosyal ilişkiler, hukuk, sanat, felsefe, bilim ve teknoloji, spor gastronomi, habercilik vs.- dağılıp uzmanlaşmalarına neden olmuştur. Fakat bir bütün olarak değerlendirildiğinde işlevlerin belli sayıda kategorilerde toplanabileceği görülecektir. Bu işlevler, gazeteciler arasında paylaşılmakta ve onların hiyerarşideki yerlerinin belirlenmesinde etkin olmaktadır. Bu işlevler ülkelerin çoğunda aynı olmasına rağmen ünvanlar bazen çok çeşitli olabilmektedir. Bunlardan tüm önemli gazeteler için ortak olan muhabir ve editördür. Muhabir, basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren ya da yazan kimsedir.⁵ Bir gazetenin muhabir kadrosundan bahsedildiğinde, gazeteciliğin

1 Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, (Ankara: İmge Kitapevi, 1994), 34.

2 Selda İçin Akçalı, *Türkiye’de Araştırmacı Gazetecilik*, (İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2002), 39.

3 G.Bohere, *Gazetecilik Mesleği, Gazetecilerin çalışma koşulları üzerine bir inceleme*, ed., Rüçhan Işık, çev., Nurhan Süral, Uluslararası Çalışma Örgütü, (Ankara: Maya Matbaacılık, 1986), 7.

4 Bohere, 8.

5 Suat Gezgin, *Basın Sözlüğü* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1998), 63.

dar anlamı olan “haber ya da fotoğraf pesinde koşma” eylemi hedef alınmaktadır. Bu nedenle gazeteci denildiğinde de ilk akla gelen muhabirdir. Çevresinde olup biten olayları izleyen, araştıran, doğrulatan ve kamuoyuna duyuran muhabirler, gazetecilik mesleğinin çekirdeğinde var olan en önemli kişilerdir. Bir gazete ve gazeteci için ise en önemli şeyin haber olduğu düşünüldüğünde, muhabirliğin gazeteciliğin temel direği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁶ Yazılı, görsel ya da işitsel bir yayının organının gücü, hiç kuskusuz muhabirlerinin başarısıyla doğru orantılıdır.

Mesleklerin uluslararası standart sınıflandırmasına göre muhabir, “gazetede yayınlanmak üzere kamuyu ilgilendiren enformasyonu araştırır ve bildirir, görev yerine haber verilmiş bir suç, dava yangın, kaza, önemli bir kamusal olay, spor karşılaşması, veya bir moda gösterisi gibi- gider, görev konusu hakkında edinebilecek tüm enformasyonu gözlem, röportaj, araştırma yoluyla ve özellikle konunun gazete okuyucularının ilgisini çekecek yönlerini araştırarak toplar, topladığı enformasyona dayanarak haberi yazar ve yayına hazırlanmak üzere yazı işleri servisine sunar.”⁷ Muhabir, her şeyden önce kamu adına çalışır, soruşturmacıdır ve haberciliğe özgü bir seçiciliğe sahiptir. Muhabir için haber, herhangi bir tanıklık değildir. Muhabir olaya tanıklık ederken, haber ölçütlerine göre toplanması gereken bilgilerin peşindedir. Her şeyi kaydetmez, açıkça ortaya konmayan perde arkası gerçekleri de algılamaya ve çözmeye çalışır. Bir başka deyişle muhabir, gazete, radyo, ajans ya da televizyon için çalışan, habere tanıklık eden, olayı anlayıp, haber haline getiren kişidir. Önce izleyeceği olayı belirler, sonra olayın meydana gelişini izler. Haberin maddi unsurlarını doğru olarak tespit eder ve en sonunda kamunun anlayacağı biçimde yazar.⁸ Muhabirlik mesaisi olmayan bir iştir ve mesleğe adanmış bir hayatı gerektirir. Çünkü habere konu olan olayların, ne zaman yaşanacağını kestirebilmek mümkün değildir. Muayyen çalışma saatleri kavramı muhabirler için diğer gazetecilere oranla muhtemelen daha da anlamsızdır.⁹

Yazılı basın, daha toplayıcı bir terimle medyanın temel ögesi haberdur. Metelik basınından başlayarak “haber”, ideal durumda tarafsız hatta görünmez olan gazeteciler tarafından toplanıp yazılan bir forma bürünmüştür. Tarafsızlık muhabirin habere konu olan olayın taraflarından herhangi birinin yanında saf tutmaması, habere konu olan taraflara ilişkin olumlu ya da olumsuz değer yargılarını yansıtmaması olarak tanımlanabilir. Çoğulcu liberal yaklaşıma göre medya, demokrasinin ve toplumun sağlıklı, istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi için bir ayna işlevi görerek, toplumun kendi kendisiyle iletişim kurmasını sağlar. Haber, medyanın bu ‘kutsal’ görevini yerine getirmesini sağlayan araçlardan biridir. Gazetecilerin tutum ve değerleri, kültürel, ideolojik inançları ve ait oldukları toplum, dolayısıyla edindikleri deneyimler ele aldıkları haberlere etki yapmaktadır. Bu nedenle kamuoyuna aktarılan olayların anlamı da etkilenmektedir.¹⁰ Tarafsızlık, konunun taraflarının farklı yorumlarını hak-

6 Tuğrul Eryılmaz, *Muhabirliğe Kısa Bir Giriş, Habercinin El Kitabı-4 “Gazetecilik ve Habercilik”* (İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003), 177.

7 Bohere, 16-17.

8 Mustafa Şeker, *Televizyon Haberciliği* (Konya: Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1999), 66.

9 Bohere, 16-17.

10 Robert G. Picard, *News Coverage as the Contagion of Terrorism, Media Coverage of Terrorism Methods of*

kaniyetli biçimde aktarabilmek için düşüncelerin kayıt altına alınması yöntemidir. Buna göre muhabir ancak önyargılarından uzak durursa tüm yorumları hakkaniyetle kayıt altına alabilir.¹¹

Öte yandan nesnellik söylemi altında formelleştirilen haber toplama ve yazma teknikleri ise tam da “haber”in ne olduğunu yeniden tanımlamaktadır.¹² Bu anlamda “haber” gazetecilerin niyet ve çabalarının bir ürünü değil, gerçekliğin akışı içinde kendiliğinden türeyen bir şeydir.¹³ Nesnel haberciliğin savunucularından Samuel Bowles, “haberini yazan gazeteci kendi fikrini çelişen kaynakların görüşlerinden ayrı tutmalıdır. Zaten temel olan, haber (news of fact) ile fikrin (news of opinion) birbirinden ayrılmasıdır” demiştir.¹⁴ Andrew Edgar, ise gazetecilikte nesnellığın, haberin olgulara birebir denk düşmesi, anlamında gerçeği yakalamaktan çok, yanlışlıktan ve önyargılardan kaçınma anlamında geleceğini yorumbilgisel bir yaklaşımla tartışmaktadır.¹⁵ Erol Mutlu, “nesnellik” kavramının tarafsızlık kavramını da içerdiğini söylemiştir.¹⁶ Bu nedenle gazetecilik söyleminin oluşumundaki önemli bir nokta, gazetecilerin siyaset, basın ve “genel kamu” arasında çizilmiş belirli sınırlar içinde hareket etmeleridir. Burada gazeteciler kendilerini kamunun ya da siyasal sürecin katılımcıları olarak değil bunlar arasında bir dolayımlayıcı olarak konumlandırmaya dönük bir söyleme yaslanmışlardır. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında haber ajansları olgusal gazeteciliğin öncüsü olmuştur. Ajanslar için haber araçsal olarak kolaylıkla tanımlanabilir, parasal karşılığı açık, telgraf kablolarıyla iletilebilen nötr bir enformasyon birimidir. Reuters’in açıkça savunduğu gibi, habercilik siyasal alanın gereklerinin tümüyle dışında olmalıdır ve hatta çalışanlar göreve gelirken vatanseverliklerini evlerinde bırakmalıdır. Haber, “siyasal bakışı her ne olursa olsun” her türden gazeteye uygun düşecek yansız bir üründür. Özetle, gazetenin, siyasal görüşleri farklılaşmış geniş bir okur kitlesine yönelik bir piyasa ürünü olarak iyiden iyiye belirginlik kazanmasıyla editörler için gazetelerinin siyasal açıdan tarafsız ve kesin olarak olgulara dayalı olduğunu söylemek bir erdem haline gelmiş ve gazetecilerin genel kamu yararı için tarafsız haber üreten bağımsız profesyoneller oldukları fikri gelişip serpilebileceği bir etik mecraaya yerleşmiştir.¹⁷

Köşe Yazısı ve Köşe Yazarlığı

Gazetecilik ‘haber’le başlamıştır, ama bir noktadan sonra sadece haber doyuruculuğunu yitirmiştir. Haberin arkasındaki ve ilerisindeki konular hakkında da aydınlan-

Diffusion, der., A.Odasuo Alali, Kenoya Kelvin Eke (New York: Sage Publications, 1991), 97-99. Aktaran: Akçalı, 108.

11 Enrico Morresi, *Haber Etiği*, çev., Fırat Genç (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006), 122-123.

12 Dan Schiller, *An Historical Approach to Objectivity and Professionalism in American News Reporting*, Journal of Communication 29 (4): 52. Aktaran: Oğuzhan Taş, *Gazetecilik Etiğinin Sınırları Üzerine Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011), 64.

13 Schiller, 49; Taş, 2011, 65.

14 Tokgöz, 278.

15 Andrew Edgar, *Nesnellik Yanlılık ve Hakikat*, der., Belsey-Chadwick, 141-160. Aktaran: Akçalı, 110.

16 Erol Mutlu, *Tarafsız Yayıncılık* (A.Ü BYYO Yıllık, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, 1998), 128.

17 J. A. Stephen Ward, *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond* (Montreal, McGill-Queen’s University Press, 2004), 195. Aktaran: Taş, 41.

ma gereksinimi doğmuştur. Okuyucunun merakını salt haberle giderebilmek olasılığı hemen hemen yoktur. Okur, dinleyici ya da seyirciye düşünme ve değerlendirme konusunda yardımcı olmak, kılavuzluk etmek te gerekir. İşte bu çalışmanın sonunda ortaya bir yorum çıkar. Bunun adı başyazı olur, köşe yazısı olur, fıkra olur, kısacası bu değişik adlarla anılabilir. Ama güdülen amaç değişmez.¹⁸ 19. yüzyılında haberlerin meta olarak değerinin ve öneminin artması, gazetecilikte objektif olarak haber verme ilkesinin benimsenmesine yol açmıştır. Objektif haber vermeye sıkı sıkı bağlanmanın sonucu gazetelerde haber sayfaları yanında fikirlere yer veren sayfalar da (editorial page) görülmeye başlanmıştır. Egemen görüş ise, haber sayfalarının yalnız olguları değerlendirmesi, fikir sayfalarında da çeşitli görüşlerin işlenmesi şeklindedir. Burada haber ile yorum arasındaki ayrımın kesin çizgilerle ortaya konulmasının gazeteciliğin temel ilkelerinden birisi olduğu görüşü hâkimdir. Haberin gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirme olduğunu buna karşılık, yorumun ise yazarın, yayımlayanın veya yayın şirketlerinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerdiğini belirten Tokgöz: “*Haber yayını, gerçeklere dayandırılmalıdır ve doğruluğu kanıtlanmalıdır. Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerinde yapılabilir. Yorum, subjektif olduğundan, doğruluğu üzerinde eleştiri yapılamaz*” demektedir.¹⁹

Batı literatüründe ‘columnist’ olarak adlandırılan köşe yazarlığı zaman zaman ‘column writing, opinion column’ gibi deyimlerle de ifade edilmektedir. Kavram Türkçeye bu haliyle “köşe yazarlığı” şeklinde tercüme edilmiştir. Gazete sayfalarının dünyanın hemen hemen her yerinde sütunlara bölünerek değerlendirildiği göz önüne alınırsa sütunların yorum içeriklerine ayrılmasıyla başlayan haberi yorumlayarak yazma eğilimi tarihsel süreçte geleneksel nitelik kazanmış ve böylece köşe yazısı ve köşe yazarlığı terimleri oluşmuştur.²⁰ Edebi bir yazı türü olarak Türk Dil Kurumu, köşe yazısını “Gazete veya dergilerde gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi veya eğlendirici yazı türü, fıkra” şeklinde tanımlarken köşe yazarını da köşe yazısı yazan kişi “fıkracı” olarak açıklamaktadır. Özellikle fıkra ve makale yazı türü özelliği gösteren köşe yazısının, iki kavramın karışımından oluştuğu söylenebilir. Fıkra, Türk Dil Kurumu sözlüklerinde “gazetelerin veya dergilerin belirli sütunlarında, genel başlık altında gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi veya eğlendirici yazı türü”²¹ olarak tanımlanmaktadır. Emin Özdemir, köşe yazısını gazete fıkrası olarak isimlendirmekte, makaleyi ise fıkranın ‘ağabeyi’ şeklinde tanımlamaktadır. Bu iki yazı türü büyük ölçüde birbirine benzemektedir. Köşe yazısı ise bu iki yazı türünün özelliklerini birlikte barındırmaktadır. Konusu ve esin kaynağı güncel olaylardır. Yayımlanmasından sonra etkisi yitip giden, kalıcılığı olmayan yazılardır. Anlatımları da olabildiğince yalın ve yoğundur. Yazar kanıtlama, doğrulama yoluna gitmek zorunda değildir.²² Öte yandan İngilizce kaynaklar, köşe yazısını açıklarken ‘news article’ ifadesini de kullanmaktadır. Bu ta-

18 Seyfettin Turhan, *Başyazı ve Yorum Yazarlığı* (Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1996), 2-3.

19 Tokgöz, 85.

20 Onur Dursun, “Yaşam Dünyasının Sömürgeleştirilmesi Üzerinden Türkiye’de Köşe Yazarları Üzerine Bir Analiz” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2012), 216.

21 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlüğü*, Cilt 1-2, (Ankara: TDK Yayınları, 1988), 498.

22 Emin Özdemir, *Yazı ve Yazınsal Türler* (İstanbul: Varlık Yayınları, 1983), 126.

nımlamalardan yola çıkıldığında köşe yazarlarının, gazete ve dergilerde veya süreli yayınlarda belirli aralıklarla özgün ve özel konularda güncel, yorum ağırlıklı haber niteliğinde yazılar yayınlayan gazeteciler şeklinde tanımlamak olanaklıdır.²³

Gazetecilik alanındaki ağırlığına karşın köşe yazarlığını ve köşe yazısını tek bir tanım altında özetlemek zordur. Bunun nedenleri neredeyse köşe yazarı sayısının köşe yazısı çeşidinin olması ve tarihsel süreç içinde gerek köşe yazarlarının gerekse buna bağlı olarak köşe yazılarının niteliklerinin önemli değişimler geçirmiş olmasıdır. Ayrıca edebiyatçıların yaptıkları tanımlar ile gazetecilerin yaptıkları tanımlar arasındaki farklılık da tanımlamayı zorlaştıran bir başka unsurdur. Köşe yazarlığıyla ilgili yapılan tanımlamalar, bu yazı türünün özellikle öznel yorum ağırlıklı olduğu üzerinde durmaktadır. Köşe yazıları, öncelikli olarak yazanın kişisel düşünceleri üzerine temellenmekte ve yazara, kişisel bir tarzda konular hakkında yazı üretmeye izin vermektedir. Ancak yine de görüş yansıtan yazıların yani genel olarak köşe yazıları dediğimiz yazıların tanımı ve sınıflaması hala biraz belirsizdir. New York Times Pazar baskısının eski editörlerinden Lester Mankel haber, açıklama ve görüş arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: “Birinin söylediklerinin aktarılması haberdur. O sözlerin niçin söylendiğinin belirtilmesi açıklamadır. O sözlerin söylenmesinin gerekip gerekmediği ise görüş belirtmektir.” Mankel, konuyu daha geniş planda alarak şunları söylüyor: “Gördüğünüz şey haberdur. Gördüğünüz şey hakkında bildikleriniz arka plan bilgileridir. Gördüğünüz hakkındaki duygularınız ise görüşür.”²⁴

Öte yandan günümüz basınında yer alan köşe yazma kavramının temelini, okuyucular tarafından gazetelere gönderilen mektupların oluşturduğu düşünülmektedir. “A Brief History of Column Writing” adlı yazısında Psutka, 19. yüzyılda köşe yazılarının okuyucularından gelen mektuplardan oluştuğu bilgisini vermektedir. 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın ilk yıllarında, editöre gönderilen mektuplar köşe yazısı olarak değerlendirilmiş ve böylece ilk köşe yazısı örnekleri ortaya çıkmıştır. Psutka, bazı araştırmacıların, köşe yazarlığı kavramının ilk örneklerini teşkil eden materyallerin, günümüz yurttaş gazeteciliğinin gelişimine benzer bir çizgi takip ettiği düşüncesini ileri sürdüğünü belirtmektedir.²⁵

İletişim teknolojilerindeki tüm gelişmelere rağmen günümüz toplumlarında, kitle iletişim araçlarında yazabilen, konuşabilen, düşüncelerini geniş kesimlere aktarma şansına sahip az sayıdaki kişi, toplumda ayrıcalıklı bir konum elde etmektedir. Diğer taraftan toplumda ayrıcalıklı konumda bulunanlar da bu araçlarda yazmaya ve konuşmaya yönelmekte, bu kişilerle yakın ilişki içinde olmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda burada en önemli soru; gazetelerde kimlerin köşe yazarı olabildiğine, bunun için ne tür bir sermayeye gereksinim olduğuna ilişkindir. Buna göre kimlerin, hangi koşullar altında köşe yazarlığı denen türün içine girerek bu ilişkiler ağına dahil olabileceği, hangi kurallara göre, kimin, nasıl karar verebildiği, bu tanımın

23 Dursun, 217.

24 Turan, 37.

25 David Psutka, *A Brief History of Column Writing: Column writing and the internet revolution*, The Grey River Argus (New Zealand 2009), Aktaran: Dursun, 225. (Çevrimiçi) <http://www.journalism.ryerson.ca/grad/124/> (Erişim: 11/12/2011).

yapılabilmesi için yanıtlanması gereken temel sorulardan biridir. Ancak toplumsal yapının karmaşıklaşması nedeniyle, gazetelerde köşe sahibi olanların becerilerinin türleri, kullanım şekilleri ve iktidarla olan ilişkileri eskisi kadar açık ve net bir karaktere sahip değildir. Gazetecilerin içerisinde bulunduğu dünyanın, çatışmaların, rekabetlerin, düşmanlıkların olduğu bölünmüş bir dünya niteliği taşıdığını söyleyen Bourdieu'ya göre; medya analizlerinde sorunsal bireyden yapıya doğru kaydırmak gerekir: “Gazeteci var olmayan, soyut bir tümlüktür; varolan şey, cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine, gazeteye ‘medium’a göre farklılıklar gösteren gazetecilerdir.”²⁶

Bourdieu, gazetecilik alanını tanımlarken journalism yerine journalistic kavramını kullanarak gazetecilik alanının genel bir çatı olarak değerlendirilmesi gerektiğine inanır. Aksi takdirde, alandaki sorunlar bireysel olarak her bir gazeteciye indirgenecek ve her bir gazeteci genel sorunun taşıyıcısı konumuna büründürülecektir. Alan kavramıyla ilişkili düşüncelerini açıklarken Bourdieu, öznellik temelli yaklaşımların alana dair sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini sürekli vurgulayarak, alanı nesnelleştirmeyi tercih eder. “Gazeteciler hakkında değil, gazetecilik alanıyla ilgili konuşmak neden önemlidir?” sorusuna Bourdieu, “Gazeteciler hakkında konuşmak, kişisel sorumluluğun mantığında hareket etmektir.” şeklinde cevap verir. “Gazeteciler hakkında konuşmak, birilerini suçlama, olumlu imaj yaratma çabasıdır. (...) gazeteciler, dengeleyici bir güç, eleştirel bir araç (gazeteciler olmaksızın demokrasi olmaz) vb. gibi gazetecilik temasıyla, bütün kanıtlara rağmen karşıt propagandalarını sürdürür ve karşıt görüş ise gazeteciliği, baskıcı yapının bir yedeği olarak görür.” Sorunlu durumlarda, gazetecinin kendisi sorunun kaynağı olarak kurgulanır ve gazeteciye sorumluluk atfedilmiş olur. Bourdieu, bu durumu bireysel ‘günah keçisi’ bulma çabası olarak değerlendirir.²⁷

Bourdieu'ya göre; bir yazarın bulunduğu konuma nasıl geldiği değil, toplumsal kökenini ve bu kökene borçlu olduğu toplumsal düzlemde edindiği özellikleri göz önünde bulundurarak, yazınsal alanın belli bir durumunun sunduğu daha önceden oluşmuş veya oluşturulması gereken konumları nasıl elde edebildiği sorusu gündeme getirilmeli ve böylece bu konumlar içinde potansiyel olarak yer alan tutum belirlemelerin az çok bütünsel ve uyumlu bir anlatımı ortaya konmalıdır.²⁸ Bu vurgu, köşe yazarı olarak alana giriş yapmaya ilişkin anlatılan çeşitli başarı ya da tesadüf öykülerinin ötesine geçilerek sosyal, kültürel, ekonomik vb. sermayenin süreçteki önemine dikkat çekmektedir. Tüm bu sınırlılıklar çerçevesinde, araçsal bir yaklaşımla köşe yazarlarını “gazete patronlarının her dediğini yapan maaşlı adamları” olarak algılamak, bir yandan tüm suçu ‘satılmış’ köşe yazarlarına yüklerken diğer yandan da bu tanıma aykırı yazılar yazan köşe yazarlarının konumunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Diğer taraftan köşe yazarlarının “fikirlerini özgürce kamuoyuyla paylaşan kimseler” biçiminde sunulması sermaye egemenliği mekanizmalarını gizlemekte ve çoğulcu yapıyanılsamasının yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle tetikçilik, döneklık gibi kişiselleştirilmiş ya da çoğulculuk gibi yanılsamalara dayalı açıklamalar yerine, köşe yazarlığını, sermaye egemenliğinin iktidar alanı içinde çizdiği sınır-

26 Pierre Bourdieu, *Toplumbilim Sorunları*, çev., Işık Ergüden (İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1997), 27-28.

27 Bourdieu, “*The political field, the social science field, and the journalistic field*”, 41-42 Aktaran: Yüce, 144.

28 Pierre Bourdieu, *Sanatın Kuralları*, çev., Necmettin Kamil Sevil (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 334.

lar ve gazetecilik alanında izin verdiği özgürlükler çerçevesinde yapılan, seçkinlerin egemenliğine dayalı bir pratik olarak değerlendirmek gerekmektedir. Makro ölçekte yapılan değerlendirmeler sonucu çizilen bu çerçeve içerisinde köşe yazarlığı pratiğinin nasıl biçimlendiğini açıklamak içinse, köşe yazarlığı pratiğinin gazetecilik alanına özgü özelliklerini de dikkate alan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.²⁹ Köşe yazarlarının iktidar alanındaki konumları, güçleri ve kendilerine çizilen sınırlılıklar, gazeteler arasındaki geçişlerinin, sürdürdükleri kavgaların ve mücadelelerin de temel nedenini oluşturmaktadır. Köşe yazarları arasındaki değişim süreci, medya alanındaki tekelleşme sürecine ilişkin yapılan tanımlamalarla önemli benzerlikler taşımaktadır.³⁰

Köşe Yazarlığı Pratiğinde Yaşanan Değişim

Türk basınında 1980 sonrasında, gazetecilik anlayışındaki değişim, gazete yazarlığı ya da köşe yazarlığı anlayışını da etkilemiştir. Bu dönemde köşe yazarlığı siyasete ait bir unsur olmaktan çıkarak yaşamın bütün alanlarına yayılmıştır. Sayıları her geçen on yılda hızla artan köşe yazarları, belli bir kategori olmadan hemen her konuda haftanın her günü fikir belirtebilmektedir. Köşe yazarlarının çok kısa sürede, çok sık yazmaları bir yandan onları güncelliği yakalamaya zorlarken bir yandan da en kolay ulaşılabilecekleri kaynaklara dayalı yazılar üretmelerine neden olmaktadır. İktidar alanındaki konumları ve diğer iktidar seçkinleriyle olan ilişkileri nedeniyle bu kaynaklar ağırlıklı olarak bu kesimler ve onlar tarafından üretilenler olmaktadır. Ancak zaman darlığı köşe yazarlarının bu kaynaklara bile ulaşmasına, araştırma yapmasına imkan vermediğinden çoğu kez gazetecilik alanında üretilen haberler üzerinden yorum yaparak 'günü kurtarmak' zorunda kalmaktadırlar. Köşe yazarlarının hemen hepsinin tek işinin köşe yazarlığı olmadığı dikkate alındığında, alternatif görüşlere, kaynaklara, gelişmelere köşelerde yer verilmemesinin, salt köşe yazarından değil, pratiğe egemen olan tüm mekanizmadan kaynaklandığı da anlaşılmaktadır.³¹

Basında yoğun bir biçimde kendisini hissettiren iktidar denetimi de gazetelerde köşe yazarlarının büyük bir çoğunluğunun sistem eleştirisinden kaçınmasına, kendisine zarar vermeyecek içeriklerde yazılar üretmesine neden olmaktadır.³² Bu da gazete yazarlarını magazin içeriklerine yöneltmiştir. Her konunun köşe yazarlarına açılması ile belli bir alan ve konu sınırlaması olmadan yaşam tarzı (life-style) yazıları yazan köşe yazarları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Karahan Uslu, bu dönemde magazin içeriklerinin, köşe yazılarına dahi sirayet ettiğini belirtmektedir.³³ Başlı başına magazin yazan köşe yazarlarının türemesinin yanı sıra, gündem-politika gibi ciddi konuları kaleme alan yazarlar da magazin içerikli yazılara yönelmiş³⁴ gazetecilik, ka-

29 Erman Yüce, "Simgesel Seçkinler ve Habitus: Hürriyet Gazetesi'nde Köşe Yazarlığı" (Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, 2007), 148.

30 Yüce, 144.

31 Yüce, 187.

32 Yüce, 390.

33 Zeynep Karahan Uslu, "Yazılı ve Görsel Medyada Magazinleşmenin Tarihsel ve Sosyolojik Dinamikleri", *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 12, (2001), 8.

34 Onur Dursun, "Köşe Yazarlığından Medya Filozofluğuna (Ertuğrul Özkök ve Ahmet Hakan'ın Köşe Yazıları Üzerine Bir İnceleme)", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, (2015), 1-18.

munun yararından çok, kamunun ilgisini çeken eğlence endüstrisinin bir parçası haline gelmiştir.³⁵

Son dönemde medyanın, sahiplik yapısında yaşanan dönüşümler düşünüldüğünde, köşe yazarlığı pratiğinin de aynı oranda değişime uğradığı, siyasal iktidarın doğrudan ve görünür müdahaleleriyle sınırlarının ve anlamının değiştiği göz ardı edilmemelidir. Köşe yazarlığı pratiği açısından bu dönemde yaşanan ve en çok göze çarpan değişim, yerleşik güç/iktidar ağı içerisinde kişisel ilişkilere dayalı mekanizmanın öneminin artmasıdır. Medyada mülkiyet ilişkilerinin değişmesiyle giderek önem kazanan köşe yazarlığı başta devlet olmak üzere, iktidar alanındaki güçlere ve buradaki güç dengelerindeki değişimlere daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Bu dönemde, siyasal seçkinlerin köşe yazarlarını kendi iktidarlarının devamı için önemli bir müttefik olarak yanlarına çekmeye çalıştıkları ve bu amaçla onlarla doğrudan ve kişisel ilişkiler kurdukları görülmektedir.³⁶ Burada köşe yazarlarını yandaş olarak itham etmekten ziyade, karşılıklı bir alışverişin varlığına dikkat çekmek gerekir. Siyasal iktidar, köşe yazarlarının kanaat üretme konusundaki yetilerini kullanmak için, köşe yazarı da sembolik iktidarını güçlendirmek için bu çıkar alışverişine ortak olur. Ayrıca Türkiye tarihinde, her iktidar döneminde köşe yazarları taraf tutmuş ve toplumsal kutuplaşma süreçlerine katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla karşımızdaki tablo bir icat değil, aksine medyanın ve köşe yazarlarının pratiklerine sirayet etmiş bir gelenektir.³⁷

Muhabir Köşe Yazarları

Yazılı basında bireysel ilişkilere ve çıkara dayalı yapılanma, köşe yazarlığı pratiğinin yükselmesine ve köşe yazarı sayısının artmasına neden olurken, gazetelerin temelini oluşturan muhabirlik pratiğini değersizleştirmiştir.³⁸ Muhabirliğe yatırım yapılmaması ve ücret dengesizlikleri muhabir kalitesini düşürürken, bu ihtiyaç uzman kişilerin köşe yazarı olarak istihdamıyla karşılanmaya başlanmıştır. Nail Güreli gazetecilerin çoğunun meslekteki hedefinin köşe yazarlığı olduğunu söylemektedir. Güreli; daha iletişim fakültelerinin ilk sınıfında, öğrencilerin gazeteci hocalarına ilk sorusunun “*Hocam ben ne zaman köşe yazarı olabilirim?*” olduğuna dikkat çekmektedir.³⁹ Haber kaynaklarını oluşturan iktidar seçkinlerinin köşe yazarlarıyla kurdukları doğrudan bağlantılar nedeniyle muhabirlere önem vermemeye başlaması gazete patronlarının da işini kolaylaştırmıştır. Bir ticari işletme mantığı çerçevesinde genel yayın yönetmenleri, muhabirlere yatırım yapmak, muhabir ağı oluşturmak gibi pahalı organizasyonlar yerine dönemin egemen seçkinleriyle güçlü ilişkiler kurabilen köşe yazarlarına köşe açmaya yönelmişlerdir.⁴⁰

35 Bob Franklin, *Newszak and news media*, (London: Arnold Publishers, 1997). Aktaran: Gülcan Seçkin, “Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), 10.

36 L. Doğan Tılıç, *2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*, (İstanbul: Su Yayınları, 2001), 141.

37 Müge Neda Altınoklu, “Köşe yazarlığı: ‘Uzaktan gazeteciliğin’ sembolik iktidarı” *Radikal*, (28 Ocak 2001).

38 Atilla Özsever, *Tekelci Medya Örgütsüz Gazeteci*. (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), 152.

39 Nail Güreli, *Şu Bizim Medya*, (İstanbul: BAS-HAŞ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2004), 245-274.

40 Yüce, 126.

Köşe yazarlığının Türkiye'deki biçiminin ve özelliklerinin anlaşılması için bu dönüştürme sürecinin ve bu süreçte egemen olan ticari kitle gazeteciliğinin beraberinde getirdiği koşulları hesaba katmak gerekmektedir. Medyada tekelleşme sürecini de beraberinde getiren bu yeni dönemin gazete patronları, deneyimli ve eğitimli gerçek muhabirden korkmaktadırlar. Gazeteciliğin gerçek işlevinin geri plana itilmesi kaliteli muhabiri sadece gereksiz değil aynı zamanda patron için zararlı bir hale getirmektedir. Sadece ikna ile ilgilenen bir gazete patronu ve editörü için bu türden muhabirler çözüm değil, sorun yaratmaktadır. Uzun yıllar New York Times gazetesinin Türkiye temsilciliğini yapan Stephen Kinzer, köşe yazarlarının Türkiye'de gazetelere hâkim olmasını çok garip bulduğunu belirtmektedir: *“Muhabir olmanın bu ülkede hiçbir kıymet-i harbiyesi yok. Bir köşe sahibi olana kadar bir hiçsin sen. Bu neye yol açıyor biliyor musunuz? Siyasiler, başka ülkelerdeki gibi beyanatta bulunmuyorlar. Yani, bir basın toplantısı düzenleyip, ileriye yönelik planlarının ne olduğunu anlatma yoluna gitmiyorlar. Onun yerine, sevdikleri bir-iki köşe yazarını çağırıyorlar, hatta ofislerine getiriyorlar ve yapmayı düşündüklerini onlara oracıkta özetleyiveriyorlar. Okurlar da, bu yönteme alışıyor; hangi köşe yazarının hangi partiye yakın olduğunu, hangi yazarın kiminle dost olduğunu, kimin fikirlerini paylaştığını filan anlıyor. Sonuçta, okurlar köşe yazarlarını bir film ya da tiyatro eleştirmeni gibi takip etmeye başlıyor. Yani, zevkleri kendisinininkine yakın olan eleştirmeni izler gibi. Ama, bence bu tehlikeli bir durum. Çünkü, o zaman haberi açıklandığı gibi değil, başka birinin renkli gözlükleri aracılığıyla alıyorsun. Yani sana haberi veren ama aynı zamanda kendi görüşünün damgasını da o habere vuran biri aracılığıyla alıyorsun haberi.”*⁴¹

Diğer taraftan haberciliğe yatırım yapmak yerine, getirisi kısa vadede belli olan köşe yazarlarına yazı başına para vermek kitle gazeteleri için farklılaşma adına daha kolay bir yol olarak görülmüştür. Ticari kitle gazeteleri açısından bu farklılaşma ihtiyacının iki temel nedeninden biri televizyon, internet vb. ile rekabet, ikincisi ise alandaki diğer gazetelerle rekabettir. Gazetelerin radyo, televizyon ve internet gibi kendisinden daha hızlı haber verme ortamlarına karşı verdiği mücadelede geç kalmaya mahkum olan yazılı basın mensuplarının yoruma kaymak zorunda kalması, köşe yazarlarının öne çıkmasının bir diğer önemli nedenini oluşturmaktadır. Buna göre, yapısal özellikleri nedeniyle bir haberi geniş kitlelere duyurmada geç kalan gazeteler, bu açıklarını kapatmak üzere yoruma daha ağırlık vermekte, bu da köşe yazarlarının muhabirlere tercih edilmesine yol açmaktadır.⁴²

Öte yandan yeni medya teknolojileri ile birlikte gelişen sosyal medya araçlarının da muhabirlik üzerindeki olumsuz etkisi yadsınamaz. Teknoloji kullanılabilirliği sayesinde, yurttaşların son dakika haberlerini muhabirlerinden daha hızlı bir şekilde iletibilmesi, geleneksel medya editörlerinin de vatandaş muhabirleri artık daha fazla ciddiye almasını zorunlu kılmaktadır. Yurttaş gazetecilerin çok fazla sayıda ve her yerde bulunabilmesi bir zamanlar haber üretme sürecinin tek hakimi olan muhabirlerin bu statülerini yitirmesine neden olmaktadır. Blog'ların artması, yurttaş gazetecilerin ürettiği haberlerin ana akım medyada yer bulmasıyla birlikte “herkesin potan-

41 Stephan Kinzer, “Dünyada En Az Anlaşılan Ülkelerden Biri...” *NPQ-Türkiye*, Cilt 1, Sayı 1, (1998), 60.

42 Yüce, 127.

siyel bir gazeteci olduğu”, profesyonel gazetecilerin tahtının sarsılmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Yurttaş gazetecilerle birlikte halkla ilişkiler ve reklam dünyasının da medya için haber üretmesi kuşkusuz muhabirlik mesleği açısından üzerinde düşünülmesi gereken bir durum ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, medya kuruluşları haber toplamak için daha fazla muhabir çalıştırmak yerine, yurttaş gazeteciler ve halkla ilişkiler birimlerinden gelen materyalleri kullanarak bu ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmektedirler. Son yıllarda, medya kuruluşlarının vatandaş muhabirler ve halkla ilişkiler kaynaklarından gelen bilgilere olan bağımlılıklarının da gittikçe arttığı gözlemlenmektedir.⁴³ Bu gelişmeler çerçevesinde, yurttaş gazeteciler ile halkla ilişkiler uzmanları giderek muhabirin yerini almakta, muhabire duyulan ihtiyaç azalmaktadır. Diğer yandan dünyanın hemen her yerinde gazeteler düşen tirajlardan, artan masraflardan ve bunların muhabir kadrolarını vurmasından şikayet etmektedirler. Türkiye’de de çoğu gazetede yaşanan “az ve ucuz muhabirle, çok iş yapma” mantığı özel haber üretimini azaltmakta, gazeteleri ajans haberlerine bağımlı hale getirmektedir. Ajans haberlerinin internet üzerinden haber siteleri aracılığı ile anında takip edilebildiği gözönüne alındığında gazetelerde okunabilecek köşe yazıları dışında fazla bir alternatif kalmamaktadır. Bugün Türkiye’de bütün gazete sitelerinde en çok okunan bölümün yazarlar sayfası olmasının sebebi de budur.”⁴⁴

Yazılı Basında Köşe Yazarlığı Analizi

Araştırmanın Kapsamı

Türkiye’de basının yerleşik, bir unsuru haline gelen köşe yazarlığı pratiği akademik çalışmalarda, bu önemine denk düşen bir ölçekte araştırma konusu olamamıştır. Ticari kitle gazetelerindeki köşe yazarlığı egemenliğinin incelenmesine dayalı çalışmalar basında egemen, yaygın anlayışın işleyiş mekanizmalarının açığa çıkartılması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın varsayımları da göz önünde bulundurularak araştırma örnekleme olarak dört ulusal, üç yabancı gazete seçilmiştir. Araştırmada, Türkiye çapında basımı ve dağıtımı yapılan günlük siyasi gazetelerden Hürriyet, Sabah, Milliyet, Zaman ile ABD’den USA Today ve The Washington Post, İngiltere’den The Daily Telegraph ele alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan gazetelerin belirlenmesinde, ulusal gazetelerde en belirleyici unsur yayın politikası olmakla birlikte, tiraj, yayınlanma süreleri gibi faktörler de dikkate alınmıştır. Sahiplik yapılarındaki değişim sonucu Sabah ve Milliyet gazeteleri son dönemde iktidar yanlısı bir görüntü çizerken Hürriyet gazetesi ise muhalif tavrını devam ettirmektedir. Bir dönem iktidara yakınlığı ile bilinen Zaman gazetesi de son bir kaç yıldır muhalif bir tutum sergilemektedir. Hürriyet, Sabah ve Milliyet gazeteleri ana akım medyayı oluşturan üç büyük medya grubunun en yüksek tirajlı gazeteleri olmalarının yanında, popüler olarak nitelenebilecek bir habercilik anlayışını benimsemeleri de örnekleme dahil edilmelerini zorunlu kılmıştır. Türkiye’deki köşe yazarlığı sorununun karşılaştırmalı analizinde ise örneklerin ABD ve İngiltere’den (USA Today, The Washington Post,

43 Aydemir Okay, Ayla Okay, *Halkla İlişkiler ve Medya*, (İstanbul: Mediacat Yay. 2002), 22-24.

44 M. Serdar Kuzuloğlu, *Kağıt Üstündeki Haberin Sonuna Doğru. Radikal*, (5 Ocak 2009). http://www.radikal.com.tr/yazarlar/m_serdar_kuzuloglu/kagit_ustundeki_haberin_sonuna_dogru-915508, (Erişim: 12/09/2015).

The Daily Telegraph) seçilmesinin en önemli sebebi bugünkü anlamda modern basının ve kitle gazeteciliğinin bu ülkelerde doğmuş olmasıdır. Haber, fikir ve düşünceleri çoğaltıcı araçlarla serbestçe açıklayabilme özgürlüğü olarak tanımlanan basın özgürlüğünün anayasal güvenceye kavuşturulduğu ilk ülke de ABD'dir. 1787 tarihli ABD Federal Anayasasının ilk kez değişikliğe uğradığı 1791'de 1. Ek Maddedeki "Kongre söz veya basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamaz" hükmü ile basın özgürlüğü garanti altına alınmıştır.⁴⁵ Çok hareketli bir basının bulunduğu İngiltere'de ise diğer birçok gelişmiş ülkeye oranla kişi başına düşen günlük gazete sayısı hayli yüksektir.

Araştırmanın Yöntemi

Türkiye'de ulusal yayın yapan toplam 37 yaygın siyasi gazete bulunmaktadır ve bu gazetelerin Tablo-1'de görüldüğü gibi 4-10 Mayıs 2015 tarihleri arasında günlük ortalama tirajları 4.1 milyondur.⁴⁶ (Bu sayıya spor gazetelerinin satış rakamları dahil edilmemiştir). Gazetelerin seçiminde baskı sayıları göz önünde bulundurulmuş, araştırma kapsamına alınan 4 gazetenin toplam tirajı 1.689.953 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı, evrenin %40.4'ünü oluşturacak şekilde belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan muhafazakar cemaat gazetesi kimliğindeki Zaman Türkiye'de günlük en yüksek tiraja sahip gazetedir. Zaman gazetesi ayrıca örneklem içinde fikir ve misyon⁴⁷ gazetesi özelliği taşıyan tek gazetedir. Bu çalışmada spor gazeteleri ve bu nedenle de spor köşe yazarları kapsam dışı tutulmuştur. Ayrıca gazetelerin ekleri de çoğunlukla düzensiz yayınlanmaları nedeniyle çalışmaya dahil edilmemiştir.

Araştırma kapsamındaki varsayımların sınanmasında sayısal analiz temel yöntem olarak seçilmiştir. İstatistikler 2015 yılında Türkiye'de günlük ulusal gazetelerin, ortalama dört milyonluk bir tiraja sahip olduğunu göstermektedir. Kimi binler kimi ise yüzbinler ölçeğinde satılan bu gazetelerin hepsinde haber ve köşe yazıları (köşe yazarları) bulunmaktadır. Köşe yazarlarının bazıları haftanın hemen her günü yazarken bazıları haftada üç yada dört kimi de onbeş günde bir köşe yazısı yazmaktadır. Dört milyon kişinin ya da kurumun aldığı otuz yedi gazeteden birinde geniş kitlelere seslenme imkanına sahip bir pratik olarak köşe yazarlığı ulusal basının yerleşik, olmazsa olmaz bir unsuru haline gelmiştir. Öte yandan basınının mülkiyet yapısındaki değişim ve kitle gazeteciliğinin belirginleşmesi, köşe yazarlarının öneminde ve ağırlığında önemli değişimlere sebep olmuştur. Araştırmada bu değişimin gazetelerde yayınlanan köşe yazısı sayılarında somut olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de ulusal günlük gazetelerdeki köşe yazarı ağırlığı iki araştırma sorusuna cevap aranarak ele alınmıştır. Bunlardan ilki Türk basınında gazetelerde köşe yazısı ve haber sayılarında son 20 yıllık periyotta yaşanan değişimdir. Araştırmada ilk olarak ulusal basında haber ve köşe yazısı sayılarındaki değişim 5'er yıllık peri-

45 Yasemin İnceoğlu, *Uluslararası Medya*, (İstanbul: Der Yayınları, 1997), 89.

46 Medya Tava, <http://www.medyatava.com/tiraj/2015-05-04>, (Erişim: 01/06/2015).

47 Zaman gazetesi mizanpajı ve diğer özellikleri ile bir fikir gazetesi özellikleri taşısa da bağlı olduğu cemaatin fikirleri etrafında şekillenen gazetenin taşıdığı misyon onu aynı zamanda bir misyon gazetesi sınıfına sokmaktadır.

yodlarla ölçülmüştür. Bu değişimin köşe yazılarının gazetelerdeki ağırlığının artma ya da azalma eğilimini somut olarak göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo-1: 04-10 Mayıs 2015 Haftalık Gazete Tirajları

	GAZETE	TİRAJ
1	Zaman	862.609
2	Hürriyet	363.480
3	Posta	348.410
4	Sözcü	321.874
5	Sabah	306.598
6	Habertürk	196.724
7	Milliyet	157.266
8	Türkiye	156.248
9	Bugün	124.746
10	Yeni Şafak	111.636
11	Takvim	104.530
12	Vatan	103.021
13	Star	101.925
14	Akşam	101.535
15	Güneş	101.251
16	Meydan	74.872
17	Millet	61.510
18	Cumhuriyet	60.237
19	Aydınlık	52.279
20	Yeni Çağ	52.102
21	Yeni Asya	51.925
22	Yeni Mesaj	51.873
23	Taraf	51.490
24	Yeni Asır	31.934
25	Milli Gazete	31.563
26	Milat	31.127
27	Korkusuz	30.773
28	Birgün	30.199
29	Vahdet	26.180
30	Şok	24.086
31	Özgür Gündem	10.596
32	Evrensel	10.451
33	Diriliş Postası	10.290
34	Yeni Söz	10.115
35	Yurt	8.733

36	Ortadoğu	6.704
37	Hürses	1.195
	Toplam Tiraj	4.182.087

Kaynak: Medya Tava (Erişim: 01/06/2015)

Bu çerçevede yazılı basında köşe yazısı sayısındaki artış köşe yazarlarının gazete-lerde giderek daha fazla yer kapladığını ve daha önemli hale geldiğini, köşe yazısı sayısının azalması ise köşe yazarlarına rağbet edilmediğini ortaya çıkaracaktır. İkinci araştırma sorusu Türk basını ile yabancı basının (ABD, İngiltere) arasında, gazete-lerdeki köşe yazarı ağırlığı bakımından ortaya çıkan farklılıklardır. Burada da ulusal günlük gazeteler ile yabancı gazeteler arasında son döneme ait güncel veriler kullanılarak köşe yazısı sayılarında karşılaştırma yapma yoluna gidilmiştir. Burada da ulusal ve yabancı gazetelerdeki köşe yazısı sayılarının, gazetelerdeki köşe yazarı ağırlığındaki farklılığı ortaya koyacağı beklenmektedir.

Bu kapsamda Hürriyet, Milliyet, Sabah, Zaman, USA Today, The Washington Post ve The Daily Telegraph gazetelerinde haber ve köşe yazısı sayıları taranmıştır. Araştırma kapsamına dâhil edilen gazetelerin tüm bu zaman diliminde bütün köşe yazarları ve bu köşe yazarlarının bütün metinlerinin, sayılamayacak kadar büyük bir evren niteliğinde olması nedeniyle öncelikle uygun örneklem belirlenmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında ulusal dört gazete için örneklemin zaman aralığı olarak belirlenen Ocak 1994 – Aralık 2014 tarihleri arasındaki 20 yıllık dönem 5'er yıllık periyodlar halinde incelenmiştir. Bu zaman aralığının tespitinde medyadaki dönemselleştirmeler göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda araştırmanın örnekleme ele alınan Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Zaman gazetelerindeki köşe yazısı ve haber sayılarındaki değişim yıllara göre ölçülmüştür. Köşe yazısı ve haber sayılarındaki değişimin dönemselleştirilmesi için her bir yıl 52 haftaya bölünmüştür. Çalışmaya her yılın Ocak ayının ilk pazartesi günü başlanmış, hafta sonları hariç tutularak her haftanın farklı bir gününe bir gazete gelecek şekilde tekrarlayan bir sıralama ile inceleme yapılmıştır. Haftasonları gazetelerin içeriklerinde belirgin değişiklikler gözlemlendiğinden hafta içi yayınlanan gazeteler incelenmiş Cumartesi ve Pazar günkü gazeteler inceleme dışı bırakılmıştır. Örneğin: 1994 yılının araştırması 3 Ocak Pazartesi günü başlamış, 11 Ocak Salı, 19 Ocak Çarşamba, 27 Ocak Perşembe, 4 Şubat Cuma ve 7 Şubat Pazartesi şeklinde devam etmiştir. Çalışma kapsamında her bir gazete için 20 yıllık periyotta toplamda 260 gazete incelenmiştir. İncelenen gazetelerdeki haber ve köşe yazıları sayılmış, her gün için ayrı ayrı alınan sayılar yıl sonunda toplanarak ortalamaları bulunmuştur. Köşe yazısı ve haber sayılarının karşılaştırılmasında gazetelerin sayfa sayıları gözardı edilmiştir. Araştırma kapsamındaki Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Zaman gazetelerinin reklam ve ilan dışında kalan haber ve köşe yazılarının bulunduğu sayfa sayıları birbirine yakındır. Bu gazeteler arasında sayfa sayılarındaki farklılığın çoğunlukla ilan ve reklam sayfalarından kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda gazeteler arasında sayfa sayılarındaki değişimin araştırmaya etkisi sınırlı kalmaktadır. Öte yandan gazetelerin sayfa sayılarını artıran bir diğer unsur olan gazetelerle birlikte verilen ekler de çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmanın son bölümündeki Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Zaman gazetelerinin köşe yazısı sayılarının

USA Today, The Washington Post ve The Daily Telegraph ile karşılaştırılmasında ise 2015 yılına ait güncel veriler kullanılmıştır. Diğer çalışmadan ayrı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, 1 Ocak -30 Mayıs 2015 tarihleri arasındaki 21 haftalık dönemde bu gazetelere ait köşe yazısı sayıları incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında ise 7 farklı gazetenin toplam 147 nüshasındaki haber ve köşe yazıları aynı yöntem kullanılarak sayılmış ve günlük ortalamaları hasaplanmıştır. Araştırmanın bütününde incelemeye alınan gazetelerde, haber niteliği taşıyan tüm gazete metinleri ve köşe yazıları sayılmıştır. Bu çalışmada, spor yazarları dışında bütün köşe yazarlarının, yazıları tematik olarak sınıflandırılmadan eşit bir şekilde örnekleme alınmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi'nde analiz kapsamında gazetenin 1994 yılına ait örneklem içinde incelenen 52 nüshasında 592 köşe yazısına rastlanmıştır. Bu yıla ait günlük ortalama köşe yazısı sayısı 11,4 olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılının verilerine bakıldığında toplam 730 köşe yazısı ile köşe yazısı ortalaması 14'e yükselmiştir. Köşe yazısı sayısındaki bu ciddi artış, Türkiye'de siyasi ve ekonomik çalkantıların yaşandığı 28 Şubat dönemini de kapsayan bu 5 yıllık dönemde Hürriyet gazetesinde köşe yazarlarının önemini koruduğunu göstermektedir.

Tablo-2: Hürriyet Gazetesi 1994-2014 Yılları Arasında Günlük Ortalama Haber ve Köşe Yazısı Sayısı

Hürriyet Gazetesi	1994	1999	2004	2009	2014
Köşe Yazısı Sayısı	11,4	14	14,4	15,11	12,6
Haber Sayısı	81,3	78,6	69,6	75,4	63,4
Köşe Yazısı/Haber Oranı	%14	%17	%20	%20	%19

Sonraki 5 yıllık döneme bakıldığında 2004 yılında haber sayısının gerilediği köşe yazısı sayısının ise çok az bir artışla 751'e yükseldiği görülmektedir. Bu dönemde günlük ortalama haber sayısı 69,6'ya düşerken köşe yazısı sayısı 14,4 olarak gerçekleşmiştir. Burada 2001 yılı ekonomik krizinin etkilerini görmek mümkündür. Medyada büyük çapta işten çıkarmalara neden olan kriz nedeniyle Hürriyet Gazetesi de özellikle muhabir sayısında önemli bir tenkisata gitmiştir. Haber sayısındaki düşüşü tek başına açıklaması da, çok sayıda muhabirin işten çıkarılmasının bu durumu etkilediği söylenebilir. Ancak Hürriyet Gazetesi bu dönemde köşe yazarlarında önemli bir eksiltmeye gitme gereği duymamış ve köşe yazarları çoğunlukla yerlerini korumuştur. 2009 yılı verilerine bakıldığında köşe yazısı sayısının artarak 786'ya çıktığı görülmektedir. Bu durumda günlük ortalama köşe yazısı sayısı 15,4 olarak en yüksek rakama ulaşmıştır. Bu dönemde iktidarla Doğan medya grubu sahibi Aydın Doğan arasında yaşanan gerilimin sonucu 2007 yılında Emin Çölaşan'ın işine son verilmiştir. 2009 yılının sonunda da gazetenin 20 yıllık Genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök, yerini Enis Berberoğlu'na bırakmıştır. Ardından hızlı bir tasfiye sürecine giren

gazete aralarında Oktay Ekşi, Bekir Coşkun, Uğur Dündar, Soner Yalçın, Rahmi Turan, Cüneyt Ülsever, Tufan Türenç, Özdemir İnce'nin de bulunduğu bir çok yazarın işine son vermiştir. Bu durum karşısında 2014 yılında gazetenin köşe yazısı sayısı 655'e gerilemiştir. Bu da günlük ortalama 12,6 ya isabet etmektedir.

Sabah Gazetesi

Sabah Gazetesi'nde analiz kapsamında 1994 yılı verilerine bakıldığında incelenen 52 örnekte toplam 664 köşe yazısı tespit edilmiştir. Bu da günlük ortalama 12,7 köşe yazısına isabet etmektedir. 1999 yılına gelindiğinde köşe yazısı sayısı 776'ya yükselmiştir. Bu dönemde gerçekleşen 28 Şubat 'Postmodern' darbesinin en önemli medya aktörlerinden biri de Sabah gazetesi ve onun köşe yazarlarıdır. 1998'de yaşanan 'Andıç'⁴⁸ olayından sonra Sabah Gazetesi'nde Cengiz Çandar'ın yazıları durdurulurken, Mehmet Ali Birand'ın işine son verilmiştir. Bu dönemin ardından yaşanan 2001 krizinin en çok etkilediği gazetelerden biri de Sabah gazetesidir. Gazetenin patronu Dinç Bilgin'in bankası Etibank'a el konulmuş ve banka batırmakla suçlanarak yargılanmıştır.

Tablo-3: Sabah Gazetesi 1994-2014 Yılları Arasında Günlük Ortalama Haber ve Köşe Yazısı Sayısı

Sabah Gazetesi	1994	1999	2004	2009	2014
Köşe Yazısı Sayısı	12,7	14,9	14,7	12	10,3
Haber Sayısı	73	75	52,3	93,8	82,3
Köşe Yazısı/Haber Oranı	%17	%19	%28	%12	%12

Bu bağlamda araştırmanın 2004 yılı verileri gazetenin haber sayısında çok büyük bir düşüşü göstermektedir. Haber sayısı günlük ortalama 52,6 olarak gerçekleşirken bu düşüşte ekonomik kriz nedeniyle işine son verilen çok sayıda muhabirin etkisi yadsınamaz. Bu dönemde gazetede köşe yazısı sayısı toplamda 766 günlük ortalama 14,7 olarak gerçekleşirken köşe yazısı sayısında bir önceki döneme göre önemli bir değişim göze çarpmamaktadır. Ekonomik krize rağmen gazetenin yazar kadrosunda Umur Talu, Ahmet Hakan, Yavuz Donat, Ergun Babahan, Emre Aköz, Mehmet Altan, Ömer Lüfi Mete, Mehmet Barlas, Ali Kırca, Hıncal Uluç, Mehmet Tezkan gibi isimler bulunmaktadır. 2009 yılına gelindiğinde köşe yazısı sayısında önemli bir düşüş göze çarpmaktadır. Toplamda 626'ya gerileyen köşe yazısı sayısı günlük ortalama 12 olarak gerçekleşmiştir. Gazete Mayıs 2005 tarihinde İşadamı Turgay Ciner'in de ortak olduğu Merkez Grubu tarafından satın alınmasının ardından Nisan 2007'de TMSF tarafından el konularak Nisan 2008'de Çalık Holding'e satılmıştır. Bu dönemde gazetenin genel yayın yönetmenliğine önce Fatih Altaylı, ardından Erdal Şafak getirilmiştir. Aralık 2013'te Kalyon Grup'a satıldığı söylenen gazetenin 2014'te köşe

48 1998'de yaşanan "Andıç" olayında Şemdin Sakık'a ait olduğu söylenen itirafların yayımlanmasıyla itiraflarda adı geçen gazeteciler işlerinden çıkarıldılar. Bu gazeteciler arasındaki Cengiz Çandar'ın yazıları durdurulurken; Mehmet Ali Birand, Sabah'tan atıldı. Daha sonradan çıkartıldığı mahkemede Sakık, böyle bir ifade vermediğini açıkladı.

yazısı sayısında düşüş devam etmiştir. Toplamda 536 olarak gerçekleşen köşe yazısı sayısı günlük ortalama 10,3'e gerilemiştir.

Milliyet Gazetesi

Araştırma kapsamında Milliyet gazetesinin 1994 yılında incelenen 52 örneğinde, 717 köşe yazısı tespit edilmiştir. Günlük ortalama 13,5 köşe yazısının yayınlandığı bu yılın ardından 1999 yılına gelindiğinde köşe yazısı sayısı 873'e yükselerek günlük ortalama 17,1'e sıçramıştır. Bu sayı incelenen dönemler içindeki tüm gazetelerde rastlanılan en yüksek rakamdır. Sonraki yıllarda köşe yazısı sayısı sürekli düşme eğilimi gösterecektir. 2004 yılında toplam köşe yazısı sayısı 802'ye günlük ortalama ise 15,4'e gerilemiştir. 2009 yılına gelindiğinde köşe yazısı sayısında düşüş devam ederken haber sayısında bir miktar artış kaydedilmiştir. Bunda 2005 yılında gazetenin genel yayın yönetmenliği görevini üstlenen Sedat Ergin'in haber sayısını artırıp yazar kadrosunu gençleştirme çabalarının etkili olduğu söylenebilir. Milliyet gazetesi genel yayın yönetmenliğini 4,5 yıl sürdüren Sedat Ergin, yerini Vatan gazetesi eski genel yayın yönetmeni Tayfun Devocioğlu'na bırakmıştır. Gazete bu dönemde Doğan Grubu tarafından Karacan-Demirören ailelerinin sahibi olduğu DK Gazetecilik'e satılmıştır. 2011 yılında gerçekleşen bu satışın ardından ortaklar arasındaki anlaşmazlık yüzünden gazete bir süre kayyum tarafından yönetilmiş ve son olarak Karacan ailesinin hisselerini devretmesi ile Demirören ailesinin mülkiyetine geçmiştir.

Tablo-4: Milliyet Gazetesi 1994-2014 Yılları Arasında Günlük Ortalama Haber ve Köşe Yazısı Sayısı

Milliyet Gazetesi	1994	1999	2004	2009	2014
Köşe Yazısı Sayısı	13,5	17,1	15,4	13,3	10,2
Haber Sayısı	81,4	76,2	64,4	71,4	87
Köşe Yazısı/Haber Oranı	%16	%22	%23	%18	%11

Sık sık genel yayın yönetmeni değiştiren Milliyet gazetesinin genel yayın yönetmenliği görevine Ekim 2012'de Derya Sazak, Temmuz 2013'te Fikret Bila getirilmiştir. Bu veriler ışığında 2014 yılına bakıldığında haber sayısında artış yaşanırken köşe yazısı sayısındaki düşüş devam etmiştir. Bu değişim sürecinde gazetede uzun süredir yazarlık yapan Derya Sazak, Hasan Cemal, Can Dündar, Taha Akyol, Hurşit Güneş, Metin Münir, Nail Güreli gibi yazarlar ayrılmak zorunda kalmıştır.

Zaman Gazetesi

Zaman gazetesinde analiz kapsamında incelenen 1994 yılında 52 gazetede 659 köşe yazısı tespit edilmiştir. 20 yıllık dönemde en çok haberin bu dönemde yayınlandığı görülmektedir. 1999 yılı verilerine bakıldığında gazetede günlük ortalama 56,5 haber yer almıştır. Zaman gazetesinin bir fikir ve misyon gazetesi hüviyeti taşıdığı düşünüldüğünde haber ortalamasının kitle gazetelerinden daha az olması olağandır. 2004 yılına gelindiğinde köşe yazısı sayısı bir önceki döneme göre çok az değişiklik

göstererek toplamda 623 günlük ortalama 11,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde gazetenin mizanpajında önemli değişiklikler göze çarpmaktadır. Batıdaki fikir gazetelerinde olduğu gibi köşe yazısı ve yorum sayfalarının haber sayfalarından ayrıldığı görülmektedir. 2009 yılında ise incelenen gazetelerde köşe yazısı sayısı toplamda 594 ve günlük ortalama 11,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Zaman gazetesinin köşe yazısı ve haber sayısında aşırı dalgalanmaların görülmediği söylenebilir. Az sayıda fotoğrafın kullanıldığı haberlerin uzun ve arka planlarıyla birlikte verildiği gazetede kısa haber sayısı azdır.

Tablo-5: Zaman Gazetesi 1994-2014 Yılları Arasında Günlük Ortalama Haber ve Köşe Yazısı Sayısı

Zaman Gazetesi	1994	1999	2004	2009	2014
Köşe Yazısı Sayısı	12,6	11,5	11,9	11,4	9,9
Haber Sayısı	74	56,5	64,2	67,2	61,4
Köşe Yazısı/Haber Oranı	%17	%20	%18	%16	%16

Gazetenin 2014 yılı verileri incelendiğinde haber ve köşe yazısı sayısında bir önceki döneme göre bir düşüş gözlenmektedir. Günlük ortalama 9,9 köşe yazısı ortalaması incelenen tüm gazetelerde rastlanılan en düşük ortalama olarak göze çarpmaktadır. Gazetede bu dönemde İskender Pala, Mümtazer Türköne, Şahin Alpay, Nuriye Akman, Joost Lagendijk, Hilmi Yavuz, Etyen Mahçupyan, Beşir Ayvazoğlu, Eser Karakaş, İhsan Dağı, Ekrem Dumanlı gibi isimler köşe yazarı olarak göze çarpmaktadır.

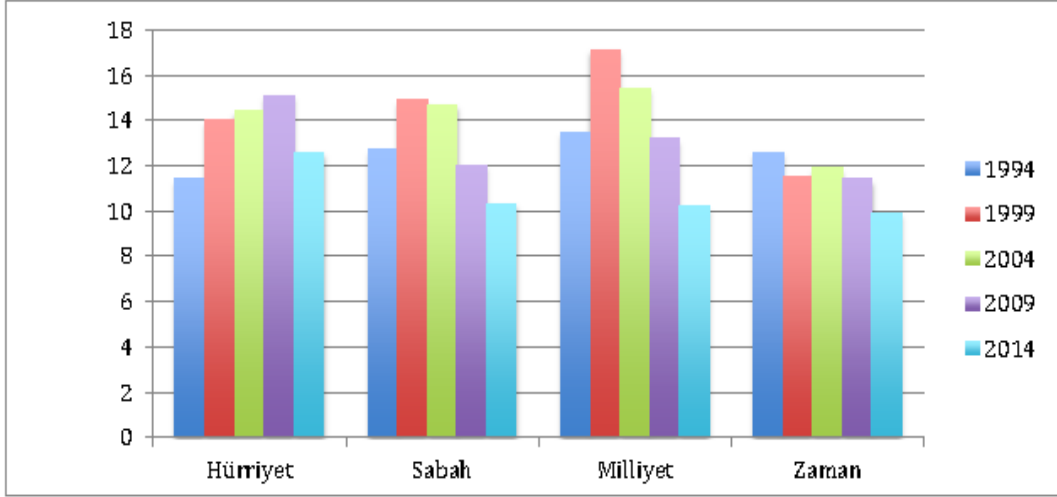
Gazetelerde Köşe Yazısı Sayılarının Yıllara Göre Değişimi

Gazetelerdeki köşe yazısı sayılarındaki değişim genel olarak değerlendirildiğinde araştırmanın başlangıç yılı olan 1994 yılından 1999 yılına kadar olan 5 yıllık süreçte Zaman gazetesi dışında günlük ortalama köşe yazısı sayılarının artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo-6: Günlük Ortalama Köşe Yazısı Sayılarının Yıllara Göre Değişimi

Gazeteler	1994	1999	2004	2009	2014
Hürriyet Gazetesi	11,4	14	14,4	15,11	12,6
Sabah Gazetesi	12,7	14,9	14,7	12	10,3
Milliyet Gazetesi	13,5	17,1	15,4	13,3	10,2
Zaman Gazetesi	12,6	11,5	11,9	11,4	9,9

Türkiye’de gazetelerde köşe yazılarının sayısı, Grafik-1’de görüldüğü gibi son dönemdeki düşüşe rağmen yine de yüksektir. Ancak Zaman gazetesini bu tabloda farklı bir yere oturtmak doğru olacaktır. Tablodaki tüm diğer gazetelerin aksine bir kitle gazetesi özelliği göstermeyen Zaman’ın köşe yazısı sayısında ciddi dalgalanmalar görülmemektedir. Ancak incelenen periyotta köşe yazısı sayısı 2004’teki küçük artışta sürekli bir düşüş eğilimindedir.

Şekil-1: Günlük Ortalama Köşe Yazısı Sayısının Yıllara Göre Değişimi

Tablodaki tüm gazetelerde 2009 yılı sonrasında köşe yazısı sayılarında düşüş gözlenmektedir. Bu dönem genel olarak değerlendirildiğinde ana akım medyada yaşanan ve 2007’de başlayan ‘köşe yazarı temizliğinin’ bir sonucu olduğu söylenebilir. Emin Çölaşan ve Bekir Coşkun’un Hürriyet’le bağının koparılmasıyla başlayan bu süreçte çok sayıda köşe yazarının işine son verildiği görülmektedir. Bu süreçte Hürriyet, Sabah, Akşam, Radikal, Habertürk, Milliyet, Yeni Şafak gibi gazetelerden çok sayıda yazar kovulmuş yada süresiz izne çıkartılmıştır. Bu yazarlardan bir kısmı başka gazetelerde köşe yazmaya devam ederken bir çoğu yazacak bir gazete bulamadığı için internet sitelerinde köşe yazarlığı yapmaktadır.

Gazetelerdeki Köşe Yazısı Sayılarının Yabancı Örneklerle Karşılaştırılması

Gazetenin temel görevi haber vermektir. ABD’de mesleki ya da akademik alandaki literatür ve uygulamada, haber tanımı yapılırken, en sık geçen sıfatlardan biri de objektiftir. Objektiflik Amerikan habercilik anlayışında son derece önemli bir değerdir. Amerikan ekolü uyarınca, muhabir objektif, yani nesnel olmalıdır. Dolayısıyla gazeteci ya da muhabir, olay, olgu ve gelişmeyi öznel herhangi bir yaklaşım, yorum, bakış açısı katmadan okura, izleyiciye, dinleyiciye aktarmalıdır. Anglo-sakson gazeteciliğin önemli ilkelerinden biri olan bu yaklaşım, kısaca ‘facts and figures’ yani ‘olgular ve rakamlar’ olarak da ifade edilir. Bu durumda gazetelerde haber metinleriyle yapılamayan, olayı farklı açılardan yorumlayıp okura sunma işlevi, köşe yazılarıyla yerine getirilir. Ancak burada haber ile yorumun birbirinden kesin ve kalın çizgilerle ayrılması temel ilkedir. Bu yüzden anglo-sakson gazetelerin çoğunda, imzalı ya da imzasız yorumlar (editorial, comments) gazetenin haber içermeyen ayrı bir sayfasında toplanıp yayımlanır.⁴⁹ Araştırmanın bu bölümünde ulusal günlük gazetelerden Türkiye’den, Hürriyet, Sabah, Milliyet, Zaman ile ABD’den USA Today ve The Was-

⁴⁹ Ragıp Duran, *Objektif Haberciliğin Sonu*, (7 Aralık 2001), <http://bianet.org/bianet/medya/4808-objektif-haberciligin-sonu>, (Erişim: 07/09/2015).

hington Post, İngiltere'den The Daily Telegraph gazeteleri arasında köşe yazılarına yer verme sıklığı açısından karşılaştırma yapılmıştır. Burada ulusal ve yabancı gazetelerdeki köşe yazısı sayılarındaki farklılık, Türk basını ile Batı basını arasında köşe yazarlığına bakıştaki ayrışmayı ortaya koymaktadır.

Tablo-7: 1 Ocak – 31 Mayıs 2015 Köşe Yazısı Sayılarının Gazeteler Arasında Karşılaştırılması

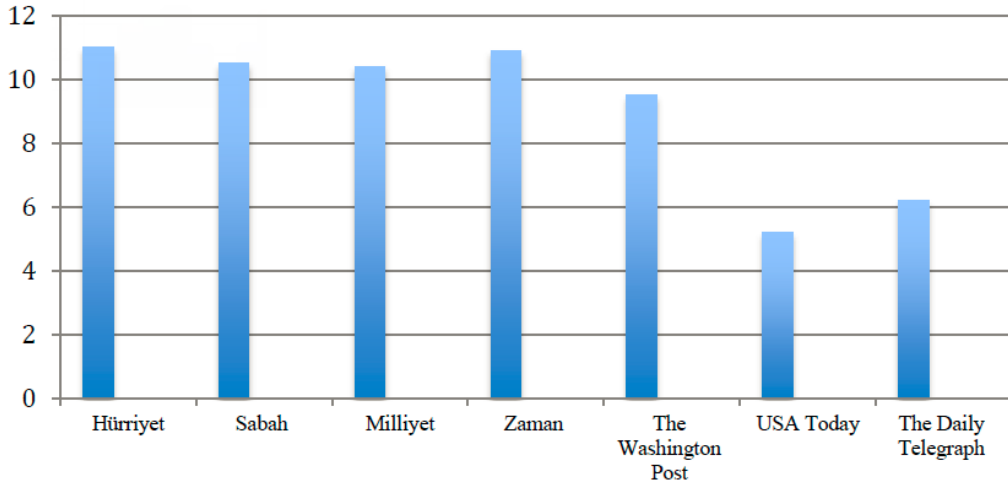
Gazeteler	Köşe Yazısı Sayısı (Günlük Ortalama)
Hürriyet	11,7
Sabah	10,5
Milliyet	10,4
Zaman	10,9
Usa Today	5,2
The Washington Post	9,5
The Daily Telegraph	6,2

Bu bağlamda Tablo-7'de görüldüğü gibi 2015 yılı içinde incelenen 21 haftalık dönemde ABD'nin en büyük okuyucu hacmine sahip kitle gazetelerinden biri olan USA Today de günlük ortalama 5,2 köşe yazısı yayınlanmıştır. Bu da USA Today'i incelenen tüm gazeteler içinde köşe yazısına en az yer veren gazete yapmaktadır. Batı basınında köşe yazarlığının daha çok fikir gazeteciliği alanı içerisinde yer aldığı düşünüldüğünde, gazetede köşe yazısı sayısının düşük olmasının en önemli sebebinin USA Today'in daha çok bir kitle gazetesi özelliği taşıması olduğu söylenebilir. Özellikle "Watergate Skandalı" sırasında ünlenen ve politik konularda ağırlığı olan The Washington Post gazetesi ise günlük ortalama 9,5 köşe yazısı sayısı ile Türk gazetelerine yaklaşmaktadır. İngiltere'nin önde gelen ciddi gazetelerinden, okuyucularını çoğunlukla muhafazakarların oluşturduğu Daily Telegraph ise günlük ortalama 6,2 köşe yazısına yer vermektedir. Araştırma kapsamındaki yabancı gazetelerin tamamında köşe yazısı sayısı Türk basınındaki örneklerden azdır.

Köşe yazarları halen Türk basınında önemli bir konum işgal etmekte, gündem belirlemede etkin bir rol oynamaktadır. Gazetelerdeki köşe yazısı sayılarının yanı sıra yazıların gazetelerde kapladıkları alan bakımından da bu farklılık belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu durum muhabirliği önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Medya sektöründe yeni iş bölümü ve organizasyon yapısına paralel olarak entellektüel üretim alanında çalışanların profilleri önemli oranda değişmiştir. Gazeteciler konumları itibarıyla iki temel kategoriye bölünmüşlerdir. Bir yanda tiraj getirdiği varsayılan astronomik ücretli köşe yazarları ve yöneticiler diğer yanda muhabirler bulunmaktadır. Jeremy Tunstall'ın gazetecilik alanıyla ilgili klasikleşmiş ayrışmasına göre; 'devşirenler' denilen haber toplayıcıları ile haberi dönüştüren ve sunan 'prosesör'ler bir medya organizasyonu içinde karşılıklı olarak bir arada bulunmaktadır. Bu yeni yapı içerisinde muhabir tarafından yayına hazır hale getirilmiş, başlığı atılmış haberler editöryal süreçte muhtelif süzgeçlerden geçirilmek suretiyle öznesine ya-

bancılaştırmaktadır.⁵⁰ Muhabirin işlevi Charlot'un 'Modern Zamanlar'ındaki 'bant işçisi rolü'nün ötesine geçememektedir.⁵¹ Tunstall'ın da üzerinde durduğu, prosesörlerle devşirenler arasında gitgide artan dengesizlik açık bir biçimde görülmektedir. Bu anlamda mesleğin, aslında her birisi haber üretim sürecinin farklı aşamalarına denk düşen ayrılmış görevlerinin tümünü birden kendi üzerinde toplamaya başlayan 'prosesörler' lehine dönüşüme uğramaya başladığı söylenebilir.

Şekil-2: 1 Ocak-31 Mayıs 2015 Köşe Yazısı Sayılarının Gazeteler Arasında Karşılaştırılması

Öte yandan Türk basınında köşe yazarı egemenliği, bir olayın derinlemesine araştırılması, belgelenmesi, arka planında olup bitenlerin açığa çıkarılmasını anlatan araştırmacı gazeteciliği tehdit etmektedir. Çünkü gazetelerde az sayıdaki muhabir haber üretiminin rutin pratiklerini ve ritmini belirleyen en önemli faktör olan 'zaman' baskısı altındadır. Araştırmacı gazeteciliğin en önemli dayanağı olan kişisel kaynaklar bulup geliştirme ve derinlemesine araştırma bu noktada pek de mümkün olamamaktadır. Çünkü haber yapımında özel araştırma, zaman ve parasal açıdan günümüz basın işletmelerinin kolayca kabul edecekleri bir anlayış değildir. Genelde gazeteler, muhabirlerini günlerce bir haber peşinde koşurtmak yerine, rutin kaynaklarla çok sayıda haber yazdırmayı tercih etmektedir. Bu tercih, siyasi ve ideolojik olmaktan çok, medyanın ekonomi politikası ile yakından ilgilidir. Kısaca, kolay ve ucuz haberlerin prim yaptığı gazetecilik anlayışı, profesyonel bir ekiple, her haberin derinlemesine araştırıldığı gazetecilik anlayışı karşısında çok daha az riskli olmaktadır.⁵²

50 Serhat Güney, *Televizyon Muhabirliğinin Değişen Yüzü*, (20 Ocak 2006), <http://bianet.org/bianet/medya/60634-televizyon-muhabirliginin-degisen-yuzu> (Erişim: 06/09/2015)

51 Ignacio Ramonet, *Medyanın Zorbalığı*, çev., Aykut Derman (İstanbul: Om Yayınevi, 2000), 93.

52 Selda İçin Akçalı, "Kamu Çıkarını Korumak İçin Araştırmacı Gazetecilik Bir Alternatif Olabilir mi?", (Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 18, 2003), 89.

Sonuç

Bir gazete içinde, gazeteyi oluşturan haber, fotoğraf, reklâm, ilan ve tasarım gibi araçlarla birlikte yer alan köşe yazıları bugünün gazeteciliği için vazgeçilmezdir. Bu çerçevede gazeteciliğin bir alt alanı olan ve günümüzde gazetelerde fiziksel olarak önemli yer kaplayan köşe yazarlığı kamuoyunun harekete geçirilmesinde dikkate değer bir etki gücüne sahiptir. 1980’li yıllardan itibaren yaşanan değişim ile gazetelerde giderek daha fazla sayıda köşe yazarı istihdam edilmeye başlanması, köşe yazarlığının gazetecilik alanına hakim olmasına neden olmuştur. Türkiye’de gazetelerdeki köşe yazarı sayısının çokluğu, muhabir sayısının ise yetersizliği konusunda genel bir fikir birliği vardır. Bu sayısal bozulmanın en çarpıcı sonuçlarından biri de muhabirliğin önemsenmemesi, muhabir kadrolarındaki kalitenin düşmesidir. Muhabirliğin, genellikle yeni mezunlara hatta halen öğrenci stajyerlere düşük maaşlar ve imkânlarda yaptırılan bir iş haline dönüşmesi basının dördüncü kuvvet işlevini sekteye uğratmaktadır. Bu durumda köşe yazarlığının, klasik gazetecilik işlevinin yerine getirilmesinin önündeki önemli engellerden birisi olduğu söylenebilir. Türk basınında köşe yazarı egemenliğini gazetelerdeki köşe yazısı sayılarında da somut olarak görmek mümkündür. Makalenin analiz bölümünde ortaya konulan veriler köşe yazısı sayılarında son yıllarda yaşanan dalgalanmalara rağmen köşe yazarlarının gazetelerde ağırlıklarını koruduğunu göstermektedir. Bu bölümünde ortaya çıkan bir başka sonuç ise Türkiye’de gazetelerdeki köşe yazısı sayısının yabancı gazetelerden oldukça yüksek olduğudur. Batı basınında görülmeyen bir başka durum da köşe yazarlarının çok sık yazması ve yazılarında her konuya ilişkin fikir belirtebilme imtiyazına sahip olmasıdır. Bir birinden çok farklı konulara sütunlarını bölerek yer veren köşe yazarlarını diğer ülkelerdeki gibi haftada bir yazmak veya bir konuda uzmanlaşmak tatmin etmemektedir. Öte yandan ücret karşılığında yazı üretmekte olan köşe yazarı için gazete, aynı zamanda bir kazanç kapısıdır. Yazarlar, bu kaynaktan uzaklaşmamak için kendisine zarar verebilecek her türlü eylemden kaçınabilmekte, muhalif tavır almayı düşünmemektedir. Bu yüzden köşe yazarlarının büyük bir çoğunluğu iktidar ve güce yakın olmaya gayret ederek, sistem eleştirisinden uzak içeriklerde yazılar üretmeye yönelmektedir. İktidar nimetlerinden daha fazla faydalanmak için önceki ideolojik/ilkesel pozisyonunu değiştirmekte bir sakınca görmeyen bu köşe yazarları iktidar yanlısı bir kaleme de dönüşebilmektedirler. Bu çarpıklıklar, köşe yazarlığı müessesesinin ve bu münasebetle gazeteciliğin saygınlığına ve güvenirliliğine de zarar vermektedir.

Kaynakça

- Akçalı, Selda İçin. *Türkiye’de Araştırmacı Gazetecilik*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2002.
- Akçalı, Selda İçin. “Kamu Çıkarını Korumak İçin Araştırmacı Gazetecilik Bir Alnertanif Olabilir mi?”. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı:18. 2003.
- Altınoklu, Müge Neda. “Köşe yazarlığı: ‘Uzaktan gazeteciliğin’ sembolik iktidarı” *Radikal*, 28 Ocak 2001.

- Bourdieu, Pierre. *Toplumbilim Sorunları*, Işık Ergüden. Çev. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1997.
- Bourdieu, Pierre. *Sanatın Kuralları*, Necmettin Kamil Sevil. Çev. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Bourdieu, Pierre. *The political field, the social science field, and the journalistic field*. R. Benson, E. Neveu, Ed. Bourdieu and the journalistic field. Cambridge: England, Polity, 2005.
- Bohere, G. *Gazetecilik Mesleği, Gazetecilerin çalışma koşulları üzerine bir inceleme*. Rüşhan Işık. Ed., Nurhan Süral. Çev. Uluslararası Çalışma Örgütü, Ankara: Maya Matbaacılık, 1986.
- Duran, Ragıp. “Objektif Haberciliğin Sonu”, 7 Aralık 2001, <http://bianet.org/bianet/medya/4808-objektif-haberciligin-sonu> (Erişim: 07/09/ 2015).
- Dursun, Onur. “Yaşam Dünyasının Sömürgeleştirilmesi Üzerinden Türkiye’de Köşe Yazarları Üzerine Bir Analiz”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.
- Dursun, Onur. “Köşe Yazarlığından Medya Filozofluğuna, Ertuğrul Özkök ve Ahmet Hakan’ın Köşe Yazıları Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi* (E-Dergi), 2015. <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/?page=makaleler> (Erişim: 30/03/2015): 1-18.
- Eryılmaz, Tuğrul. *Muhabirliğe Kısa Bir Giriş, Habercinin El Kitabı-4 “Gazetecilik ve Habercilik”*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003.
- Franklin, Bob. *Newszak and news media*. London: Arnold Publishers, 1997.
- Gezgin, Suat. *Basın Sözlüğü*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1998.
- Güney, Serhat. “Televizyon Muhabirliğinin Değişen Yüzü”, (20 Ocak 2006). <http://bianet.org/bianet/medya/60634-televizyon-muhabirliginin-degisen-yuzu> (Erişim: 06/09/2015)
- Gürel, Nail. *Şu Bizim Medya*. İstanbul: BAS-HAŞ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2004.
- İnceoğlu, Yasemin. *Uluslararası Medya*, İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- Kinzer, Stephan. *NPQ-Türkiye*, “Dünyada En Az Anlaşılan Ülkelerden Biri...” Cilt 1, Sayı 1, 1998.
- Kuzuloğlu, M. Serdar. “Kağıt Üstündeki Haberin Sonuna Doğru”. *Radikal* (5 Ocak 2009). http://www.radikal.com.tr/yazarlar/m_serdar_kuzuloglu/kagit_ustundeki_haberin_sonuna_dogru-915508 (Erişim: 12/09/2015).
- Morresi, Enrico. *Haber Etiği*, Fırat Genç. Çev. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- Mutlu, Erol. *Tarafsız Yayıncılık*, A.Ü BYYO Yıllık, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, 1998.
- Medya Tava. <http://www.medyatava.com/tiraj/2015-05-04>, (Erişim: 01/06/2015).
- Okay, Aydemir ve Ayla Okay, *Halkla İlişkiler ve Medya*. İstanbul: Mediacat Yay., 2002.
- Özdemir, Emin. *Yazı ve Yazınsal Türler*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1983.
- Özsever, Atilla. *Tekelci Medya Örgütsüz Gazeteci*. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

- Picard, Robert G. *News Coverage as the Contagion of Terrorism, Media Coverage of Terorism Methods of Diffusion*, Der. A.Odasuo Alali, Kenoya Kelvin Eke. New York: Sage Publications, 1991.
- Psutka, David. *A Brief History of Column Writing; Column writing and the internet revolution*, The Grey River Argus, New Zealand: (2009), <http://www.journalism.ryerson.ca/grad/124/> (Erişim: 11/12/2011).
- Ramonet, Ignacio. *Medyanın Zorbalığı*. Çev. Aykut Derman. İstanbul: Om Yayınevi, 2000.
- Seçkin, Gülcan. “Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Şeker, Mustafa. *Televizyon Haberciliğı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Taş, Oğuzhan. *Gazetecilik Etiğinin Sınırları Üzerine Tarihsel ve Eleştirel Bir Değ erlendirme: Türkiye Örneğ i*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Tılıç, L. Doğ an. *2000’ler Türkiyesi’nde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak*. İstanbul: Su Yayınları, 2001.
- Tokgöz, Oya. *Temel Gazetecilik*, 3.Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 1994.
- Turhan, Seyfettin. *Baş yazı ve Yorum Yazarlığı*. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1996.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlüğü*, Cilt 1-2, Ankara: TDK Yayınları, 1988.
- Uslu Karahan, Zeynep. “Yazılı ve Görsel Medyada Magazinleşmenin Tarihsel ve Sosyolojik Dinamikleri”. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 12, 2001,
- Ward, J. A. Stephen. *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond*, Montreal, McGill–Queen’s University Press, 2004.
- Yüce, Erman. “Simgesel Seçkinler ve Habitus: Hürriyet Gazetesi’nde Köşe Yazarlığı”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.

The Effects of Dominancy of Columnist on the Practice of Correspondent in Printed Media

A. ZİYA SANDIKCIOĞLU

Abstract: *In this paper the problem of hegemony of columnists in newspapers nationally circulated in Turkey is examined. In this regard the degeneracy caused by columnists, who have increased their power in time among newspaper people, in media organizations is discussed. The problems caused by hegemony of columnists within the profession of news reporting has also been evaluated within this framework. In this paper the weight of columnists in Turkish national press has been examined through the change in columns and news reports in the last 20 years. The research which was limited to Hürriyet, Sabah, Milliyet and Zaman newspapers which political newspapers published and distributed nationally on a daily basis display that columns still dominate newspapers. A comparative analysis of the columnist problem of Turkey with western journalism profession used the column numbers in such newspapers as Hürriyet, Sabah, Milliyet, Zaman and American USA Today and The Washington Post, and British The Daily Telegraph until 2015 using daily data. With this section the paper aims to display the difference between national daily newspapers and foreign newspapers in terms of their vision of columnists.*

Keywords: *Columnists, Columns, News Reporter, Newspaper, Journalism.*

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme

İNSAN HAKLARI KİTAPLIĞI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Kararıyla toplanan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamıştır. 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye'nin ihtirazi kaydı şöyledir: "Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz".

BAŞLANGIÇ

Yüksek İmzacı Taraflar,

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10 Aralık 1948'de Genel Kurul'ca kabul olunan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, fark gözetmeksizin faydalanmaları ilkesini teyit ettiğini dikkate alarak,

Birleşmiş Milletler'in, birçok defa, mültecilere karşı derin ilgisini ortaya koyduğunu ve mültecilerin temel hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar kapsamlı bir şekilde kullanmalarını sağlamaya çaba gösterdiğini dikkate alarak,

Mültecilerin hukuki durumuna ilişkin daha önce imzalanan milletlerarası antlaşmaların tekrar gözden geçirilmesi ve bir araya getirilmesinin, bu antlaşmaların alanının ve bunların mülteciler için sağladığı himayenin yeni bir antlaşma yoluyla genişletilmesinin arzu edilir olduğunu dikkate alarak,

Sığınma hakkını tanımanın, bazı ülkelere son derece ağır yük yükleyebileceğini ve uluslararası kapsamı ile niteliği Birleşmiş Milletler'ce kabul edilmiş bulunan bir sorunun, uluslararası iş birliği olmaksızın tatmin edici bir şekilde çözümlenemeyeceğini dikkate alarak,

Bütün Devletlerin, mülteci sorununun toplumsal ve insani yönlerini kabul ederek,

Bu sorunun devletler arasında bir gerginlik sebebi halini almasını önlemek için olanakları ölçüsünde ellerinden geleni yapmalarını arzuladığını ifade ederek,

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri'nin, mültecilerin korunmasını sağlayan uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına nezaret etmekle görevli olduğunu kaydederek ve bu sorunu çözmek için alınan önlemlerin birbiri ile verimli uyumunun, Devletler ile Yüksek Komiser arasındaki iş birliğine bağlı olduğunu kabul ederek,

Aşağıdaki konularda anlaşmışlardır:

I. BÖLÜM

Madde 1- Genel Hükümler

A. İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından "mülteci" kavramı:

(1) 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü ya da Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü'ne göre mülteci sayılan; Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel değildir;

(2) 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır.

B (1) İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından kısım A, Madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi ya,

(a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" veya,

(b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.

(2) a şikkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir notla, b şikkını kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir.

C. Yukarıdaki kısım A'da belirtilen hükümlerin kapsamına giren her kişi **eğer:**

(1) Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa veya

- (2) Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa; veya
- (3) Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa; veya
- (4) Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse veya
- (5) Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;
- İşbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A 1 Kısmı'nın kapsamına giren bir mülteciye tatbik olunmayacaktır;
- (6) Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise; Ancak işbu fıkra, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için önceden maruz kaldığı zulme bağlı haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A 1 kısmının kapsamına giren bir mülteciye uygulanmayacaktır.

Bu kişiye, işbu Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir.

D. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimsele uygulanmayacaktır.

Durumları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak halledilmeden, yararlandıkları bu tür koruma veya yardımlar herhangi bir sebeple sona eren kişiler, işbu Sözleşme'den tamamen yararlanırlar.

E. Bu Sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca o ülke vatandaşlığına sahip olanların sahip buldukları hak ve yükümlülüklerle sahip sayılan bir kişiye uygulanmayacaktır.

F. Bu Sözleşme hükümleri:

- a.** barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;
- b.** mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;
- c.** Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna; dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır.

Madde 2- Her mültecinin, bulunduğu ülkeye karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzenini için alınan önlemlere uymayı öngören yükümlülükleri vardır.

Madde 3- Taraf Devletler, bu Sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır.

Madde 4- Taraf Devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibelerini yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından, en az vatandaşlara uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklardır.

Madde 5- Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir Taraf Devlet tarafından mültecilere bu Sözleşme dışında sağlanan diğer hakları ve çıkarları ihlal etmez.

Madde 6- Bu Sözleşme bakımından "aynı şartlarla" kavramı, belli bir kimsenin, söz konusu bir haktan yararlanabilmesi için, özellikleri açısından bir mültecinin yerine getiremeyecekleri dışında, mülteci olmasaydı belli bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken bütün şartları (geçici yahut daimi ikamet süresine ve şartlarına ait olanlar dahil), kendisinin yerine getirmesi anlamını ima eder.

Madde 7

1. Bu Sözleşme'nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar hariç tutulmak koşuluyla, her Taraf Devlet, mültecilere genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır.

2. Bütün mülteciler, Taraf Devletlerin topraklarında üç yıl ikametden sonra kanuni müttekabiliyet şartından muafiyet kazanacaklardır.

3. Her Taraf Devlet, bu Sözleşme kendisi hakkında yürürlüğe girdiği tarihte mültecilerin, müttekabiliyet şartı olmadan yararlanabilecekleri hakları ve çıkarları kendilerine tanımaya devam edecektir.

4. Taraf Devletler, müttekabiliyet şartının bulunmaması halinde, mültecilere 2. ve 3. fıkralara göre yararlanabilecekleri haklardan ve çıkarlardan başka hak ve çıkarlar sağlamak imkanlarını ve 2. ve 3. fıkralarda belirtilen şartlara sahip olmayan mültecileri müttekabil muamele muafiyetinden istifade ettirmek imkanını uygun biçimde dikkate alacaklardır.

5. Yukarıdaki 2. ve 3. fıkralar hükümleri, gerek bu Sözleşme'nin 13., 18., 19., 21. ve 22. maddelerinde belirtilen haklara ve çıkarlara, gerekse bu Sözleşme'de belirtilmeyen haklara ve çıkarlara uygulanır.

Madde 8- Yabancı bir Devlet vatandaşlarının kişiliklerinin, mallarının veya menfaatlerinin aleyhinde uygulanabilecek istisnai tedbirler bakımından Taraf Devletler, bu gibi tedbirleri söz konusu yabancı devletin resmen vatandaşı olan bir mülteciye, sırf bu vatandaşlığına dayanarak uygulamayacaklardır. Bu maddede ifade olunan genel ilkeyi mevzuatlarına göre tatbik edemeyen Taraf Devletler bu gibi mültecilere uygun hallerde muafiyet tanıyacaklardır.

Madde 9- İş bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü bir Taraf Devletin, savaş zamanında veya diğer vahim ve özel hallerde, belli bir kimse hakkında bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri geçici olarak almasını engellemeyecektir.

Madde 10

1. Bir mülteci, İlkinci Dünya Savaşı sırasında sürgün edilerek bir Taraf Devletin ülkesine götürülmüş olup burada ikamet etmekte ise, bu mecburi ikamet süresi, bu ülkedeki kanuni ikamet süresi sayılacaktır.

2. Bir mülteci, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Taraf Devletin ülkesinden sürgün edilip bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önce sürekli ikamet amacı ile oraya dönmüş ise, sürgünden önceki ve sonraki süreler, hangi amaçla olursa olsun kesintisiz ikametın şart koşulduğu durumlar için, kesintisiz tek bir ikamet süresi sayılacaktır.

Madde 11- Bir Taraf Devlet, kendi bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında düzenli bir şekilde çalışan mülteciler varsa, bu kişilerin ülkesinde yerleşmelerine ve özellikle bir başka ülkeye yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere kendilerine seyahat belgeleri vermeye, ya da geçici olarak topraklarına girmelerine sıcak bakacaktır.

II. BÖLÜM

Madde 12- Hukuki Statü

1. Her mültecinin bireysel statüsü, daimi ikametgahının bulunduğu ülkenin yasalarına veya eğer daimi ikametgahı yoksa, bulunduğu ülkenin yasalarına tabidir.

2. Mültecinin önceden kazandığı ve bireysel statüsüyle ilgili haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara, her Taraf Devlet tarafından, gerekirse bu devletin yasalarının gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla, söz konusu hakkın, kişi mülteci olmasaydı o devletin yasalarınca tanınacak haklar arasında bulunması durumunda, saygı gösterilecektir.

Madde 13- Taraf Devletler, menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme ile buna bağlı diğer hakları, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer sözleşmelerle ilgili hakları, her mülteciye, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan bir şekilde uygulayacaktır.

Madde 14- Buluşlar, desenler, modeller, ticari markalar, ticari unvanlar gibi sınai mülkiyet haklarıyla, edebi, artistik ve ilmi çalışmalarla ilgili haklarının korunmasıyla ilgili olarak, her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkede, bu ülkenin kendi vatandaşlarına sağladığı korumanın aynısından yararlanacaktır. Mülteci, bir başka Taraf Devletin toprağındaiken, bu ülkede, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin vatandaşlarına sağlanan korumadan yararlanacaktır.

Madde 15- Taraf Devletler, yasal olarak ülkelerinde ikamet eden mültecilere, siyasi amaç ve kar amacı taşımayan dernekler ile meslek sendikaları bakımından, aynı koşullar içindeki başka bir ülkenin vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

Madde 16

1. Her mülteci, bütün Taraf Devletler'in toprakları üzerindeki hukuk mahkemelerine serbestçe ve kolayca başvurabilecektir.
2. Her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu Taraf Devlette, adli yardım ve teminat akçesinden muafiyet dahil, mahkemelere müracaat bakımından vatandaş gibi muamele görecektir.
3. Her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin dışındaki Taraf Devletlerde, o ülkelerin vatandaşlarına 2. fıkrada bahsedilen konular hakkında yapılan muamelenin aynından istifade edecektir.

III. BÖLÜM**Madde 17- Gelir Getirici İşler**

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.
2. Her halde ulusal işgücü piyasasını korumak amacıyla, yabancılara veya yabancıların çalıştırılmalarına konan sınırlama tedbirleri, bu Sözleşme'nin, ilgili Taraf Devlette yürürlüğe girdiği tarihte söz konusu tedbirlerden muaf tutulan veya aşağıdaki koşullardan birine sahip olan mültecilere uygulanmayacaktır:
 - (a) Ülkede üç yıl ikamet etmiş olmak;
 - (b) İkamet ettiği ülkenin vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunmak. Eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemeyebilir;
 - (c) İkamet ettiği ülkenin vatandaşlığını taşıyan bir veya daha fazla çocuğu olmak.
3. Taraf Devletler, ücretli mesleklerde çalışmak bakımından bütün mültecilerin ve özellikle ülkelerine, bir işçi bulma programına yahut göçmen getirme planına göre girmiş olan mültecilerin haklarını, vatandaşlarına tanıdıkları çalışma haklarıyla aynı noktaya getirme konusuna sıcak bakacaklardır.

Madde 18- Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, tarım, sanayi, küçük sanatlar ile ticaret sahalarında kendi işyerlerini açmak ve sanayi, ticari şirketler kurmak haklarıyla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlardaki yabancılara tanıdıklarından daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacaklardır.

Madde 19

1. Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden ve bu Devletin yetkili makamlarınca tanınan diplomalara sahip olup bir ihtisas mesleğini icra etmek isteyen mültecilere, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içindeki tüm yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan şekilde muamele uygulayacaktır.

2. Taraf Devletler, bu gibi mültecilerin, anavatanları dışında, uluslararası ilişkilerini yürüttükleri ülkelere yerleşmelerini temin için, kanunlarına ve anayasalarına göre ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir.

IV. BÖLÜM

Madde 20- Sosyal Durum

Bütün nüfusun tabi olduğu ve nadir bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika usulün mevcut bulunduğu hallerde, mültecilere vatandaşlar gibi muamele edilecektir.

Madde 21- Taraf Devletler, konut edinme bakımından, bu konu yasalar ve yönetmeliklerle düzenlendiği ya da kamu makamlarının kontrolüne tabi olduğu oranda, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, her halde genel olarak aynı şartlar altındaki yabancılara uygulanandan daha az olmayacak biçimde, mümkün olduğu kadar müsait bir muamele sağlayacaklardır.

Madde 22

1. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

2. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitimin dışındaki eğitim konusunda ve özellikle çalışmalardan yararlanma, yabancı ülke okullarından alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir.

Madde 23- Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, sosyal yardım ve iane konularında vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, aşağıdaki konularda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır:

(a) Yasalarla düzenlendiği veya idari makamların yetkisine tabi oldukları ölçüde: maaşın bir parçası olduğu durumlarda aile yardımları, çalışma saatine göre başı ücret, fazla mesai ödemeleri, ücretli tatiller, eve iş götürmeye sınırlamalar, en az çalışma yaşı, çıraklık ve mesleki eğitim, kadınların ve gençlerin çalışması ve toplu ücret görüşmelerinden yararlanma;

(b) Sosyal güvenlik (iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm, işsizlik, ailevi yükümlülükler ile, ulusal yasalara ve yönetmeliklere göre bir sosyal güvenlik programının kapsamına giren her hangi bir olağanüstü durum), aşağıdaki sınırlamalara tabidir:

(i) Kazanılmış hakların ve kazanılmak üzere olan hakların korunması için uygun düzenlemeler mevcut olabilir;

(ii) Tamamen devlet fonlarından karşılanan ödenekler veya ödenek bölümleri ile, normal bir emeklilik ödeneği için lüzumlu aidat koşullarını yerine getirmemiş kişilere yapılan yardımlar konusunda, ikamet edilen ülkenin ulusal yasaları ve yönetmelikleri hükümler içerebilir.

2. Bir mültecinin, bir iş kazası veya bir meslek hastalığı sonucunda ölümden doğacak tazminat haklarına, hak sahibinin, Taraf Devletin toprakları dışında ikamet etmesi yüzünden zarar gelmeyecektir.

3. Taraf Devletler, sosyal güvenlik konusundaki kazanılmış haklar veya kazanılmak üzere olan haklarla ilgili olarak, aralarında imzaladıkları ya da gelecekte aralarında imzalayacakları antlaşmaların sağlayacağı faydalardan, yalnızca ülke vatandaşlarında aranan şartların aranması kaydıyla, mültecileri de yararlandıracaklardır.

4. Taraf Devletler, taraf olmayan Devletler ile aralarında, yürürlükte bulunan veya herhangi bir zamanda yürürlüğe girecek olan, bunlara benzer antlaşmaların sağlayacağı faydalardan, mültecileri de, mümkün olduğu ölçüde yararlandırmak imkanlarını araştırmaya sıcak bakacaklardır.

V. BÖLÜM

Madde 25- İdari Önlemler

1. Bir mültecinin, bir hakkı kullanması için normal koşullarda yabancı bir ülkenin yetkililerinin yardımına ihtiyaç duyduğu, ama böyle bir yardımdan yararlanmadığı durumlarda, topraklarında ikamet ettiği Taraf Devletler, mülteciye, söz konusu yardımın kendi makamlarınca veya uluslararası bir makam tarafından yapılmasını sağlayacaklardır.

2. Birinci fıkrada bahsedilen makam veya makamlar, normal koşullarda bir yabancıya, o kişinin kendi ülkesinin ulusal makamları tarafından veya onların aracılığı ile sağlanabilecek belgeleri ya da sertifikaları, mültecilere sağlayacaklardır veya denetimleri altında sağlattıracaklardır.

3. Bu yolla sağlanan belgeler veya sertifikalar, yabancılara kendi ulusal makamları tarafından veya onların aracılığıyla ile verilen resmi belgeler gibi kabul edileceklerdir ve aksi kanıtlanmadıkça geçerli sayılacaklardır.

4. Bu maddede bahsedilen hizmetler karşılığında, muhtaç kişilere sağlanabilen ayrıcalıklı uygulamalar saklı kalmak koşuluyla, ücret alınabilir ama bu tür ücretler makul ölçüde ve benzer hizmetler için vatandaşlardan alınan harçlarla orantılı olacaktır.

5. Bu madde hükümleri hiç bir suretle 27. ve 28. maddeleri ihlal etmez.

Madde 26- Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, genel olarak aynı koşullardaki yabancılara yönetmeliklerce sağlanan, toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkını tanıyacaktır.

Madde 27- Taraf Devletler, ülkelerinde bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye kimlik kartı çıkartacaklardır.

Madde 28

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, ulusal güvenlikleri veya kamu düzenleri ile ilgili engelleyici ciddi sebepler bulunmadıkça, kendi toprakları dışında seyahatlerini temin edecek seyahat belgeleri vereceklerdir ve bu belgelere, bu Sözleşme'nin Cetvelindeki hükümler uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir belgeyi, ülkelerinde bulunan her hangi bir mülteciye verebilirler; kendi topraklarında bulunan ve yasal olarak ikamet ettikleri ülkeden bir seyahat belgesi almak imkanından mahrum olan mültecilere bu tür bir belge vermeye özellikle sıcak bakacaklardır.

2. Önceden yapılmış uluslararası antlaşmalar çerçevesinde, o antlaşmalara taraf olan Devletler tarafından mültecilere verilmiş seyahat belgeleri, Taraf Devletlerce tanınacaktır ve bu maddeye göre düzenlenmiş gibi muamele görecektir.

Madde 29

1. Taraf Devletler, mültecilere, her ne isimle olursa olsun, benzer koşullarda vatandaşlarına uyguladıklarından veya uygulayabileceklerinden farklı ya da daha yüksek resim, harç ve vergi uygulamayacaklardır.

2. Yukarıdaki fıkra hükümleri, kimlik kartları da dahil, yabancılara verilecek idari belgeler hakkındaki harçlara ait yasa ve yönetmelik hükümlerinin mültecilere uygulanmasına engel değildir.

Madde 30

1. Her Taraf Devlet, kendi yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak, mültecilerin, topraklarına getirdikleri değerli varlıkları, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye nakletmelerine izin verecektir.

2. Her Taraf Devlet, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye yerleşmeleri için gerekli olan her hangi değerli varlığı nakletmek amacıyla mültecilerin yapacakları izin başvurusunu, sıcak bir biçimde inceleyecektir.

Madde 31

1. Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, 1. madde gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğruca gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.

2. Taraf Devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar.

Madde 32

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir.
2. Böyle bir mültecinin sınır dışı edilmesi, ancak ilgili yasal sürece göre alınmış bir karara uygun olabilir. Zorunlu ulusal güvenlik nedenlerinin, aksine bir uygulamayı gerekli kıldığı haller dışında, mültecinin, durumunu açıklaması için delil sunmasına, temyiz etmesine, bu amaçla yetkili bir makamın ya da, yetkili makamın özel olarak atayacağı bir kişinin veya kişilerin önünde temsil edilmesine izin verilecektir.
3. Taraf Devletler bu gibi bir mülteciye, diğer bir ülkeye yasal olarak kabulünü sağlayabilmesi için makul bir süre tanıyacaklardır. Taraf Devletler, bu süre içinde, gerekli gördükleri işlemleriyle ilgili her hangi bir önlemi alma hakkını saklı tutarlar.

Madde 33

1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.
2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlerle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.

Madde 34- Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir.

VI. BÖLÜM**Madde 35- Uygulamaya Yönelik Geçici Hükümler**

1. Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği veya onun görevini devralacak diğer her hangi bir Birleşmiş Milletler kuruluşu ile, görevini yerine getirirlerken işbirliği yapmayı ve özellikle onların işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasına nezaret etme görevini kolaylaştırmayı taahhüt ederler.
2. Taraf Devletler, Yüksek Komiserliği'nin veya onun görevini devralacak her hangi bir Birleşmiş Milletler kuruluşunun, Birleşmiş Milletler'in yetkili organlarına rapor vermesi için, aşağıdaki konular hakkında isteyeceği bilgileri ve istatistikleri uygun bir şekilde vermeyi taahhüt ederler:
 - (a) Mültecilerin içinde buldukları durum,
 - (b) Bu Sözleşme'nin uygulanması ve
 - (c) Mülteciler konusunda mevcut veya yürürlüğe girecek yasalar, yönetmelikler ve kararnameleler.

Madde 36- Taraf Devletler, işbu Sözleşme'nin uygulanabilmesi amacıyla çıkarabilecekleri yasaları ve yönetmelikleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildireceklerdir.

Madde 37- Bu Sözleşme'nin 28. madde'sinin 2. fıkrası hükümlerine dokunmamak koşuluyla, işbu Sözleşme, taraflar arasında, 5 Temmuz 1922, 31 Mayıs 1924, 12 Mayıs 1926, 30 Haziran 1938 ve 30 Temmuz 1935 tarihli Düzenlemeler ile, 28 Ekim 1933, 10 Şubat 1938 tarihli Sözleşmeler'in, 14 Eylül 1939 tarihli Protokol'ün ve 15 Ekim 1946 tarihli Anlaşma'nın yerine geçer.

VII. BÖLÜM

Nihai Hükümler

Madde 38- Nihai Hükümler

Bu Sözleşme'nin Tarafları arasında, Sözleşme'nin tefsiri veya uygulanması hakkında ortaya çıkan ve diğer yollardan halledilmemiş olan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilebilir.

Madde 39

1. Bu Sözleşme, Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açılacaktır ve daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce tutulacaktır. Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisi'nde 28 Temmuz'undan 31 Ağustos 1951 tarihine kadar ve ardından, Birleşmiş Milletler Örgüt Merkezi'nde 17 Eylül 1951'den 31 Aralık 1952 ye kadar tekrar imzaya açık bulundurulacaktır.

2. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye bütün Devletler ile mülteciler ve vatansızların hukuki durumu hakkındaki diplomatik konferansa davet edilen üye olmayan diğer her hangi bir devletin veya Genel Kurul tarafından imzalamaya davet olunan her devletin imzasına açık tutulacaktır. Sözleşme onaylanacaktır ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne gönderilecektir.

3. İşbu maddenin 2. fıkrasında işaret edilen Devletler, 28 Temmuz 1951 tarihinden itibaren Sözleşme'ye taraf olabileceklerdir. Taraf olmak, taraf olma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince kayıtlara geçirilmesiyle başlayacaktır.

Madde 40

1. Her hangi bir Devlet, imzaladığı, onayladığı veya taraf olduğu anda, işbu Sözleşme'nin, uluslararası alanda sorumlu bulunduğu bütün topraklarda ya da bu toprakların herhangi bir bölümünde uygulanacağını ilan edebilir. Böyle bir ilan, Sözleşme'nin söz konusu Devlet için yürürlüğe girdiği tarihte geçerli olacaktır.

2. Bu tür bir bölge belirlemesi, söz konusu tarihten sonraki herhangi bir tarihte, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapılacak bir duyuru ile gerçekleştirilecektir ve duyurunun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ulaştırıldığı doksanıncı günden itibaren veya Sözleşme, bu Devlet için yürürlüğe daha ileri bir tarihte giriyorsa, o tarihte uygulamaya geçecektir.

3. Bu Sözleşme'nin imzalandığı, onaylandığı veya ona taraf olunduğu tarihte uygulanacak bölgelerin dışında tutulan topraklar açısından, ilgili her Devlet, bu toprakların da uygulama bölgesinin içine alınması için, bu bölgelerin yönetimlerinin, Anayasal nedenlerle öngörülen onaylarının alınması koşuluyla, gereken adımları atma imkanlarını araştıracaktır.

Madde 41- Üniter olmayan veya Federal bir Devlet hakkında aşağıdaki hükümler uygulanacaktır:

(a) Bu Sözleşme'nin, Federal bir yasama organının yasama yetkisi alanına giren maddeleriyle ilgili olarak, Federal Hükümet'in üstlendiği yükümlülükler, Federal olmayan devletlerinki ile aynı olacaktır.

(b) Bu Sözleşme'nin, Federasyonun anayasal sistemine göre, yasamayla ilgili adımlar atmak zorunluluğu bulunmayan eyaletlerin, Federasyonu oluşturan devletlerin veya kantonların yasama yetkileri alanına giren maddeleriyle ilgili olarak Federal Hükümet, bu tür maddeleri, mümkün olan en kısa zamanda eyaletlerin, Federasyonu oluşturan devletlerin veya kantonların ilgili makamlarına olumlu bir yorumla beraber bildirecektir.

(c) Bu Sözleşme'ye Taraf Federal bir Devlet, bir başka Taraf Devlet'in, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalıyla kendisine iletilecek talebi üzerine, Sözleşme'nin her hangi bir hükmü hakkında, Federasyon'da ve federasyonu oluşturan birimlerde geçerli yasal mevzuat ve uygulamaya ait, söz konusu hükmün, yasal veya diğer yollarla ne oranda geçerli olduğunu gösteren bir açıklama yapacaktır.

Madde 42

1. Her Devlet, imzalama, onaylama veya taraf olma sırasında, Sözleşme'nin 1., 3., 4., 16. (1), 33., 36-46. (dahil) maddeleri dışındaki maddeler hakkında çekince koyabilir.

2. Bu maddenin 1. fıkrası çerçevesinde çekince koyan her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuru ile söz konusu çekinceyi her zaman geri alabilir.

Madde 43

1. Bu Sözleşme, altıncı onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girecektir.

2. Sözleşme, altıncı onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihinden sonra onaylayan veya taraf olan Devletlerden her biri hakkında, bu Devletin onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Madde 44

1. Her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuru ile Sözleşmeye taraf olmaya her zaman son verebilir.

2. Taraf olmanın sona erishi, ilgili Devlet hakkındaki duyurunun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından alındığı tarihinden bir sene sonra geçerli olur.

3. 40. madde çerçevesinde bir duyuru veya ilan yapmış olan her

Devlet, bu tarihten sonraki herhangi bir tarihte, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı bir başvuru ile, bu başvurunun Genel Sekreter'ce alınmasından bir yıl sonra, Sözleşme'nin söz konusu toprağa uygulanışının sona ereceğini ilan edebilir.

Madde 45

1. Her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir başvuru ile bu Sözleşme'de değişiklik yapılmasını her zaman talep edebilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, bu talep hakkında eğer varsa, alınacak tedbirler konusunda tavsiyede bulunacaktır.

Madde 46- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39. maddede bahsedilen üye olmayan devletlere:

- (a) Birinci maddenin B kısmı uyarınca yapılan duyuru ve ilanları;
- (b) 39. madde uyarınca yapılan imzalama, onaylama veya taraf olma işlemlerini;
- (c) 40. madde uyarınca yapılan duyuruları ve ilanları;
- (d) 42. madde uyarınca konan çekinceleri veya çekinceleri geri çekişleri;
- (e) 43. madde uyarınca, bu Sözleşme'nin yürürlüğe gireceği tarihi;
- (f) 44. madde uyarınca taraf olmaya son verişleri ve bununla ilgili duyuruları;
- (g) 45. madde uyarınca yapılacak değişiklik taleplerini bildirecektir.

YUKARIDAKI NOKTALARA SADIK KALAN aşağıda imzaları bulunanlar, usulüne uygun yetkili olarak, işbu Sözleşmeyi, Hükümetleri adına imzalamışlardır. Cenevre'de, Yirmi sekiz Temmuz Bin dokuz yüz elli bir tarihinde, Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede geçerli olmak suretiyle bir nüsha olarak düzenlenmiş olup Birleşmiş Milletler Örgütü Arşivinde bulundurulacaktır ve tasdikli kopyaları, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39. maddede belirtilen üye olmayan Devletlere yollanacaktır.

CETVEL

Paragraf 1

1. Bu Sözleşme'nin 28. maddesinde belirtilen seyahat belgesi buraya ekli örneğe uygun olacaktır.

2. Bu belge, ikisinden biri İngilizce veya Fransızca olacak şekilde en az iki dilde düzenlenecektir.

Paragraf 2

Belgeyi veren ülkenin mevzuatı saklı kalmak koşuluyla, çocuklar, anne ve babadan birinin veya istisnai hallerde diğer bir reşit mültecinin seyahat belgesine kaydolunabilirler.

Paragraf 3

Belgenin verilmesi için alınacak harçlar, ulusal pasaportlara uygulanan en düşük harçlardan fazla olmayacaktır.

Paragraf 4

Özel veya istisnai durumlar dışında, belge, mümkün olduğu kadar çok sayıda ülke için geçerli olacak şekilde verilecektir.

Paragraf 5

Belgenin geçerlilik süresi, belgeyi veren makamın takdirine göre bir veya iki yıl olacaktır.

Paragraf 6

1. Belgenin yenilenmesi veya geçerlilik süresinin uzatılması, belge sahibi yasal ikametgahını diğer bir ülkeye nakletmediği sürece ve belgeyi veren makamın ülkesinde yasal olarak ikamet etmekte ise, onu veren makama aittir. Yeni bir belge verilmesi, aynı koşullar altında, eski belgeyi veren makama aittir.

2. Bu konuda kendilerine özel olarak yetkilendirilmiş diplomatik temsilciler veya konsolosluk makamları, hükümetleri tarafından verilmiş olan seyahat belgelerinin süresini altı ayı geçmeyen bir süre için uzatma yetkisiyle donatılacaklardır.

3. Taraf Devletler, artık kendi ülkelerinde yasal olarak ikamet etmeyen ama yasal ikametgahlarının bulunduğu ülkeden seyahat belgesi alamayan mültecilerin seyahat belgelerini yenileme veya geçerlilik sürelerini uzatma, ya da onlara yeni belge verme konularına sıcak bakacaklardır.

Paragraf 7

Taraf Devletler işbu Sözleşme'nin 28. maddesi hükümleri gereğince verilen belgeleri geçerli sayacaklardır.

Paragraf 8

Bir mültecinin gitmek istediği ülkenin yetkili makamları, eğer kendisini o ülkeye kabul edeceklerse ve bunun için vizeye gereklilik varsa, mültecinin taşıdığı belgeye vize vereceklerdir.

Paragraf 9

1. Taraf Devletler, nihai olarak gidecekleri ülkenin vizesini almış olan mültecilere transit vizeleri vermeyi taahhüt ederler.

2. Bu tür vizelerin verilmesi, herhangi bir yabancıya vize verilmemesini haklı gösterebilecek sebeplerle reddedilebilir.

Paragraf 10

Çıkış, giriş veya transit vizelerine uygulanacak harçlar, yabancı pasaportlara verilen vizelere uygulanacak en düşük harçları geçmeyecektir.

Paragraf 11

Bir mültecinin kanuni ikametgahını değiştirip diğer bir Taraf Devletin ülkesinde yerleşmesi halinde, 28. maddenin hüküm ve şartlarına göre yeni bir belge verilmesi artık işbu ülkenin yetkili makamına ait olur ve mültecinin bu makama başvurma hakkı bulunur.

Paragraf 12

Yeni bir belge veren makam, eski belgeyi geri alacaktır ve eğer eski belgede, geri alındıktan sonra iadesi isteniyorsa belgeyi veren ülkeye iade edecektir. Aksi takdirde yeni belgeyi veren makam, eskisini geri alacaktır ve iptal edecektir.

Paragraf 13

1. Her Taraf Devlet, kendisi tarafından Sözleşmenin 28. maddesine göre düzenlenen bir seyahat belgesinin sahibinin, bu belgenin geçerlilik süresi içinde her zaman o ülkeye tekrar girmesine izin vereceğini taahhüt eder.
2. Yukarıdaki fıkra hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bir Taraf Devlet, belge sahibinin, ülkeden çıkanlara veya girenlere uygulanan muamelelere tabi olmasını talep edebilir.
3. İstisnai hallerde veya mülteciye belirli bir süreyle ikamet izni verilmişse, Taraf Devletlerin, belgeyi verirken, mültecinin kalabileceği süreyi, üç aydan az olmamak üzere, sınırlama hakkı saklıdır.

Paragraf 14

Yalnız 13. paragraf hükümleri saklı kalmak koşuluyla, işbu Cetvel hükümleri, Taraf Devletlerin kendi topraklarında geçerli olan, girişler, transit geçişler, geçici ikamet, yerleşme ve çıkışlarla ilgili, yürürlükteki yasaları ve yönetmelikleri hiçbir ihlal etmez.

Paragraf 15

Belgenin verilmesi veya belgeye konan kayıtlar, özellikle vatandaşlık açısından, belge sahibinin statüsünü belirlemez veya ihlal etmez.

Paragraf 16

Bir belgenin verilmesi, sahibine, hiçbir şekilde, veren ülkenin diplomatik temsilcileri veya konsolosluk makamlarının himayesini talep etmek hakkını sağlamaz ve bu temsilci veya makamlara da bir himaye hakkı vermez.

EK
SEYAHAT BELGESİ ÖRNEĞİ

Belge, küçük bir kitapçık şeklinde olacaktır (yaklaşık 15x10 santimetre). Kimyasal veya başka yollarla yapılacak silinme ve değişikliklerin kolaylıkla fark edileceği bir tarzda basılması ve “28 Temmuz 1951 Sözleşmesi” kelimelerinin, düzenleyen ülkenin dilinde her sayfada tekrar edilerek basılması tavsiye olunur.

(Kitapçığın kapağı)
SEYAHAT BELGESİ
(28 Temmuz 1951 Sözleşmesi)
No.

(1)

SEYAHAT BELGESİ

(28 Temmuz 1951 Sözleşmesi)

Bu belge, yürürlük süresi uzatılmazsa tarihine kadar geçerlidir. Soyadı.....

Adı (ları).....

Refakatindeki çocuk (lar).....

1. Bu belge, hamiline, sırf ulusal pasaport yerine geçecek bir seyahat belgesi sağlamak amacıyla verilmiştir. Hamilinin vatandaşlık durumu hakkında hiçbir hüküm içermez ve vatandaşlığına tesir etmez.

2. Belge hamilinin’ye (belgeyi veren makamların mensup olduğu ülkenin adı yazılır) aşağıda daha sonrası için bir tarih yazılmamışsa tarihine kadar dönmesine müsaade edilmiştir (belge hamilinin dönmesine müsaade olunan süre üç aydan az olmamalıdır.)

3. Belge hamili, ikametgahını bu belgenin verildiği ülkeden başka bir ülkeye naklettiği takdirde, yeniden seyahati arzu ederse, yeni bir belge almak için ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarına müracaat etmelidir. (Eski belgeyi, onu veren makama gönderilmek üzere, kendisine yeni belgeyi veren makama iade edecektir.) (Bu belge, kapak hariçsayfadır.)

İhtirazi Kayıt

5 Eylül 1961 tarih ve 10898 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin onaylanması Hakkında Kanununun 2. maddesi şöyledir: “2. madde: Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair sözleşmenin 42. maddesinin bahsettiği imkana uygun olarak, onaylama anında aşağıdaki ihtirazi kayıt kabul edilmiştir: Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye’de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.”

Kaynak: TBMM

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf>

Convention Relating to the Status of Refugees

HUMAN RIGHTS LIBRARY

Adopted on 28 July 1951 by the United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons convened under General Assembly resolution 429 (V) of 14 December 1950

Entry into force: 22 April 1954, in accordance with article 43

Preamble

The High Contracting Parties,

Considering that the Charter of the United Nations and the Universal Declaration of Human Rights approved on 10 December 1948 by the General Assembly have affirmed the principle that human beings shall enjoy fundamental rights and freedoms without discrimination,

Considering that the United Nations has, on various occasions, manifested its profound concern for refugees and endeavoured to assure refugees the widest possible exercise of these fundamental rights and freedoms,

Considering that it is desirable to revise and consolidate previous international agreements relating to the status of refugees and to extend the scope of and the protection accorded by such instruments by means of a new agreement,

Considering that the grant of asylum may place unduly heavy burdens on certain countries, and that a satisfactory solution of a problem of which the United Nations has recognized the international scope and nature cannot therefore be achieved without international co-operation,

Expressing the wish that all States, recognizing the social and humanitarian nature of the problem of refugees, will do everything within their power to prevent this problem from becoming a cause of tension between States,

Noting that the United Nations High Commissioner for Refugees is charged with the task of supervising international conventions providing for the protection of refugees,

and recognizing that the effective co-ordination of measures taken to deal with this problem will depend upon the co-operation of States with the High Commissioner,

Have agreed as follows :

Chapter I

GENERAL PROVISIONS

Article 1 - Definition of the term “refugee”

A. For the purposes of the present Convention, the term “refugee” shall apply to any person who:

(1) Has been considered a refugee under the Arrangements of 12 May 1926 and 30 June 1928 or under the Conventions of 28 October 1933 and 10 February 1938, the Protocol of 14 September 1939 or the Constitution of the International Refugee Organization;

Decisions of non-eligibility taken by the International Refugee Organization during the period of its activities shall not prevent the status of refugee being accorded to persons who fulfil the conditions of paragraph 2 of this section;

(2) As a result of events occurring before 1 January 1951 and owing to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it.

In the case of a person who has more than one nationality, the term “the country of his nationality” shall mean each of the countries of which he is a national, and a person shall not be deemed to be lacking the protection of the country of his nationality if, without any valid reason based on well-founded fear, he has not availed himself of the protection of one of the countries of which he is a national.

B. (1) For the purposes of this Convention, the words “events occurring before 1 January 1951” in article 1, section A, shall be understood to mean either (a) “events occurring in Europe before 1 January 1951”; or (b) “events occurring in Europe or elsewhere before 1 January 1951”; and each Contracting State shall make a declaration at the time of signature, ratification or accession, specifying which of these meanings it applies for the purpose of its obligations under this Convention.

(2) Any Contracting State which has adopted alternative (a) may at any time extend its obligations by adopting alternative (b) by means of a notification addressed to the Secretary-General of the United Nations.

C. This Convention shall cease to apply to any person falling under the terms of section A if:

- (1) He has voluntarily re-availed himself of the protection of the country of his nationality; or
- (2) Having lost his nationality, he has voluntarily reacquired it; or
- (3) He has acquired a new nationality, and enjoys the protection of the country of his new nationality; or
- (4) He has voluntarily re-established himself in the country which he left or outside which he remained owing to fear of persecution; or
- (5) He can no longer, because the circumstances in connection with which he has been recognized as a refugee have ceased to exist, continue to refuse to avail himself of the protection of the country of his nationality;

Provided that this paragraph shall not apply to a refugee falling under section A (1) of this article who is able to invoke compelling reasons arising out of previous persecution for refusing to avail himself of the protection of the country of nationality;

- (6) Being a person who has no nationality he is, because the circumstances in connection with which he has been recognized as a refugee have ceased to exist, able to return to the country of his former habitual residence;

Provided that this paragraph shall not apply to a refugee falling under section A (1) of this article who is able to invoke compelling reasons arising out of previous persecution for refusing to return to the country of his former habitual residence.

D. This Convention shall not apply to persons who are at present receiving from organs or agencies of the United Nations other than the United Nations High Commissioner for Refugees protection or assistance.

When such protection or assistance has ceased for any reason, without the position of such persons being definitively settled in accordance with the relevant resolutions adopted by the General Assembly of the United Nations, these persons shall ipso facto be entitled to the benefits of this Convention.

E. This Convention shall not apply to a person who is recognized by the competent authorities of the country in which he has taken residence as having the rights and obligations which are attached to the possession of the nationality of that country.

F. The provisions of this Convention shall not apply to any person with respect to whom there are serious reasons for considering that:

- (a) He has committed a crime against peace, a war crime, or a crime against humanity, as defined in the international instruments drawn up to make provision in respect of such crimes;

(b) He has committed a serious non-political crime outside the country of refuge prior to his admission to that country as a refugee;

(c) He has been guilty of acts contrary to the purposes and principles of the United Nations.

Article 2 - General obligations

Every refugee has duties to the country in which he finds himself, which require in particular that he conform to its laws and regulations as well as to measures taken for the maintenance of public order.

Article 3 - Non-discrimination

The Contracting States shall apply the provisions of this Convention to refugees without discrimination as to race, religion or country of origin.

Article 4 - Religion

The Contracting States shall accord to refugees within their territories treatment at least as favourable as that accorded to their nationals with respect to freedom to practise their religion and freedom as regards the religious education of their children.

Article 5 - Rights granted apart from this Convention

Nothing in this Convention shall be deemed to impair any rights and benefits granted by a Contracting State to refugees apart from this Convention.

Article 6 - The term “in the same circumstances”

For the purposes of this Convention, the term “in the same circumstances” implies that any requirements (including requirements as to length and conditions of sojourn or residence) which the particular individual would have to fulfil for the enjoyment of the right in question, if he were not a refugee, must be fulfilled by him, with the exception of requirements which by their nature a refugee is incapable of fulfilling.

Article 7 - Exemption from reciprocity

1. Except where this Convention contains more favourable provisions, a Contracting State shall accord to refugees the same treatment as is accorded to aliens generally.

2. After a period of three years' residence, all refugees shall enjoy exemption from legislative reciprocity in the territory of the Contracting States.

3. Each Contracting State shall continue to accord to refugees the rights and benefits to which they were already entitled, in the absence of reciprocity, at the date of entry into force of this Convention for that State.

4. The Contracting States shall consider favourably the possibility of according to refugees, in the absence of reciprocity, rights and benefits beyond those to which

they are entitled according to paragraphs 2 and 3, and to extending exemption from reciprocity to refugees who do not fulfil the conditions provided for in paragraphs 2 and 3.

5. The provisions of paragraphs 2 and 3 apply both to the rights and benefits referred to in articles 13, 18, 19, 21 and 22 of this Convention and to rights and benefits for which this Convention does not provide.

Article 8 - Exemption from exceptional measures

With regard to exceptional measures which may be taken against the person, property or interests of nationals of a foreign State, the Contracting States shall not apply such measures to a refugee who is formally a national of the said State solely on account of such nationality. Contracting States which, under their legislation, are prevented from applying the general principle expressed in this article, shall, in appropriate cases, grant exemptions in favour of such refugees.

Article 9 - Provisional measures

Nothing in this Convention shall prevent a Contracting State, in time of war or other grave and exceptional circumstances, from taking provisionally measures which it considers to be essential to the national security in the case of a particular person, pending a determination by the Contracting State that that person is in fact a refugee and that the continuance of such measures is necessary in his case in the interests of national security.

Article 10 - Continuity of residence

1. Where a refugee has been forcibly displaced during the Second World War and removed to the territory of a Contracting State, and is resident there, the period of such enforced sojourn shall be considered to have been lawful residence within that territory.

2. Where a refugee has been forcibly displaced during the Second World War from the territory of a Contracting State and has, prior to the date of entry into force of this Convention, returned there for the purpose of taking up residence, the period of residence before and after such enforced displacement shall be regarded as one uninterrupted period for any purposes for which uninterrupted residence is required.

Article 11 - Refugee seamen

In the case of refugees regularly serving as crew members on board a ship flying the flag of a Contracting State, that State shall give sympathetic consideration to their establishment on its territory and the issue of travel documents to them or their temporary admission to its territory particularly with a view to facilitating their establishment in another country.

Chapter II

JURIDICAL STATUS

Article 12 - Personal status

1. The personal status of a refugee shall be governed by the law of the country of his domicile or, if he has no domicile, by the law of the country of his residence.
2. Rights previously acquired by a refugee and dependent on personal status, more particularly rights attaching to marriage, shall be respected by a Contracting State, subject to compliance, if this be necessary, with the formalities required by the law of that State, provided that the right in question is one which would have been recognized by the law of that State had he not become a refugee.

Article 13 - Movable and immovable property

The Contracting States shall accord to a refugee treatment as favourable as possible and, in any event, not less favourable than that accorded to aliens generally in the same circumstances, as regards the acquisition of movable and immovable property and other rights pertaining thereto, and to leases and other contracts relating to movable and immovable property.

Article 14 - Artistic rights and industrial property

In respect of the protection of industrial property, such as inventions, designs or models, trade marks, trade names, and of rights in literary, artistic and scientific works, a refugee shall be accorded in the country in which he has his habitual residence the same protection as is accorded to nationals of that country. In the territory of any other Contracting States, he shall be accorded the same protection as is accorded in that territory to nationals of the country in which he has his habitual residence.

Article 15 - Right of association

As regards non-political and non-profit-making associations and trade unions the Contracting States shall accord to refugees lawfully staying in their territory the most favourable treatment accorded to nationals of a foreign country, in the same circumstances.

Article 16 - Access to courts

1. A refugee shall have free access to the courts of law on the territory of all Contracting States.
2. A refugee shall enjoy in the Contracting State in which he has his habitual residence the same treatment as a national in matters pertaining to access to the courts, including legal assistance and exemption from *cautio judicatum solvi*.

3. A refugee shall be accorded in the matters referred to in paragraph 2 in countries other than that in which he has his habitual residence the treatment granted to a national of the country of his habitual residence.

Chapter III

GAINFUL EMPLOYMENT

Article 17 - Wage-earning employment

1. The Contracting States shall accord to refugees lawfully staying in their territory the most favourable treatment accorded to nationals of a foreign country in the same circumstances, as regards the right to engage in wage-earning employment.

2. In any case, restrictive measures imposed on aliens or the employment of aliens for the protection of the national labour market shall not be applied to a refugee who was already exempt from them at the date of entry into force of this Convention for the Contracting State concerned, or who fulfils one of the following conditions:

(a) He has completed three years' residence in the country;

(b) He has a spouse possessing the nationality of the country of residence. A refugee may not invoke the benefit of this provision if he has abandoned his spouse;

(c) He has one or more children possessing the nationality of the country of residence.

3. The Contracting States shall give sympathetic consideration to assimilating the rights of all refugees with regard to wage-earning employment to those of nationals, and in particular of those refugees who have entered their territory pursuant to programmes of labour recruitment or under immigration schemes.

Article 18 - Self-employment

The Contracting States shall accord to a refugee lawfully in their territory treatment as favourable as possible and, in any event, not less favourable than that accorded to aliens generally in the same circumstances, as regards the right to engage on his own account in agriculture, industry, handicrafts and commerce and to establish commercial and industrial companies.

Article 19 - Liberal professions

1. Each Contracting State shall accord to refugees lawfully staying in their territory who hold diplomas recognized by the competent authorities of that State, and who are desirous of practising a liberal profession, treatment as favourable as possible and, in any event, not less favourable than that accorded to aliens generally in the same circumstances.

2. The Contracting States shall use their best endeavours consistently with their laws and constitutions to secure the settlement of such refugees in the territories, other than the metropolitan territory, for whose international relations they are responsible.

Chapter IV

WELFARE

Article 20 - Rationing

Where a rationing system exists, which applies to the population at large and regulates the general distribution of products in short supply, refugees shall be accorded the same treatment as nationals.

Article 21 - Housing

As regards housing, the Contracting States, in so far as the matter is regulated by laws or regulations or is subject to the control of public authorities, shall accord to refugees lawfully staying in their territory treatment as favourable as possible and, in any event, not less favourable than that accorded to aliens generally in the same circumstances.

Article 22 - Public education

1. The Contracting States shall accord to refugees the same treatment as is accorded to nationals with respect to elementary education.

2. The Contracting States shall accord to refugees treatment as favourable as possible, and, in any event, not less favourable than that accorded to aliens generally in the same circumstances, with respect to education other than elementary education and, in particular, as regards access to studies, the recognition of foreign school certificates, diplomas and degrees, the remission of fees and charges and the award of scholarships.

Article 23 - Public relief

The Contracting States shall accord to refugees lawfully staying in their territory the same treatment with respect to public relief and assistance as is accorded to their nationals.

Article 24 - Labour legislation and social security

1. The Contracting States shall accord to refugees lawfully staying in their territory the same treatment as is accorded to nationals in respect of the following matters;

(a) In so far as such matters are governed by laws or regulations or are subject to the control of administrative authorities: remuneration, including family allowances where these form part of remuneration, hours of work, overtime arrangements, holidays with pay, restrictions on work, minimum age of employment, apprenticeship and training, women's work and the work of young persons, and the enjoyment of the benefits of collective bargaining;

(b) Social security (legal provisions in respect of employment injury, occupational diseases, maternity, sickness, disability, old age, death, unemployment, family responsibilities and any other contingency which, according to national laws

or regulations, is covered by a social security scheme), subject to the following limitations:

(i) There may be appropriate arrangements for the maintenance of acquired rights and rights in course of acquisition;

(ii) National laws or regulations of the country of residence may prescribe special arrangements concerning benefits or portions of benefits which are payable wholly out of public funds, and concerning allowances paid to persons who do not fulfil the contribution conditions prescribed for the award of a normal pension.

2. The right to compensation for the death of a refugee resulting from employment injury or from occupational disease shall not be affected by the fact that the residence of the beneficiary is outside the territory of the Contracting State.

3. The Contracting States shall extend to refugees the benefits of agreements concluded between them, or which may be concluded between them in the future, concerning the maintenance of acquired rights and rights in the process of acquisition in regard to social security, subject only to the conditions which apply to nationals of the States signatory to the agreements in question.

4. The Contracting States will give sympathetic consideration to extending to refugees so far as possible the benefits of similar agreements which may at any time be in force between such Contracting States and non-contracting States.

Chapter V

ADMINISTRATIVE MEASURES

Article 25 - Administrative assistance

1. When the exercise of a right by a refugee would normally require the assistance of authorities of a foreign country to whom he cannot have recourse, the Contracting States in whose territory he is residing shall arrange that such assistance be afforded to him by their own authorities or by an international authority.

2. The authority or authorities mentioned in paragraph 1 shall deliver or cause to be delivered under their supervision to refugees such documents or certifications as would normally be delivered to aliens by or through their national authorities.

3. Documents or certifications so delivered shall stand in the stead of the official instruments delivered to aliens by or through their national authorities, and shall be given credence in the absence of proof to the contrary.

4. Subject to such exceptional treatment as may be granted to indigent persons, fees may be charged for the services mentioned herein, but such fees shall be moderate and commensurate with those charged to nationals for similar services.

5. The provisions of this article shall be without prejudice to articles 27 and 28.

Article 26 - Freedom of movement

Each Contracting State shall accord to refugees lawfully in its territory the right to choose their place of residence and to move freely within its territory subject to any regulations applicable to aliens generally in the same circumstances.

Article 27 - Identity papers

The Contracting States shall issue identity papers to any refugee in their territory who does not possess a valid travel document.

Article 28 - Travel documents

1. The Contracting States shall issue to refugees lawfully staying in their territory travel documents for the purpose of travel outside their territory, unless compelling reasons of national security or public order otherwise require, and the provisions of the Schedule to this Convention shall apply with respect to such documents. The Contracting States may issue such a travel document to any other refugee in their territory; they shall in particular give sympathetic consideration to the issue of such a travel document to refugees in their territory who are unable to obtain a travel document from the country of their lawful residence.

2. Travel documents issued to refugees under previous international agreements by Parties thereto shall be recognized and treated by the Contracting States in the same way as if they had been issued pursuant to this article.

Article 29 - Fiscal charges

1. The Contracting States shall not impose upon refugees duties, charges or taxes, of any description whatsoever, other or higher than those which are or may be levied on their nationals in similar situations.

2. Nothing in the above paragraph shall prevent the application to refugees of the laws and regulations concerning charges in respect of the issue to aliens of administrative documents including identity papers.

Article 30 - Transfer of assets

1. A Contracting State shall, in conformity with its laws and regulations, permit refugees to transfer assets which they have brought into its territory, to another country where they have been admitted for the purposes of resettlement.

2. A Contracting State shall give sympathetic consideration to the application of refugees for permission to transfer assets wherever they may be and which are necessary for their resettlement in another country to which they have been admitted.

Article 31 - Refugees unlawfully in the country of refuge

1. The Contracting States shall not impose penalties, on account of their illegal entry or presence, on refugees who, coming directly from a territory where their life or freedom was threatened in the sense of article 1, enter or are present in their

territory without authorization, provided they present themselves without delay to the authorities and show good cause for their illegal entry or presence.

2. The Contracting States shall not apply to the movements of such refugees restrictions other than those which are necessary and such restrictions shall only be applied until their status in the country is regularized or they obtain admission into another country. The Contracting States shall allow such refugees a reasonable period and all the necessary facilities to obtain admission into another country.

Article 32 - Expulsion

1. The Contracting States shall not expel a refugee lawfully in their territory save on grounds of national security or public order.

2. The expulsion of such a refugee shall be only in pursuance of a decision reached in accordance with due process of law. Except where compelling reasons of national security otherwise require, the refugee shall be allowed to submit evidence to clear himself, and to appeal to and be represented for the purpose before competent authority or a person or persons specially designated by the competent authority.

3. The Contracting States shall allow such a refugee a reasonable period within which to seek legal admission into another country. The Contracting States reserve the right to apply during that period such internal measures as they may deem necessary.

Article 33 - Prohibition of expulsion or return (“refoulement”)

1. No Contracting State shall expel or return (“refouler”) a refugee in any manner whatsoever to the frontiers of territories where his life or freedom would be threatened on account of his race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion.

2. The benefit of the present provision may not, however, be claimed by a refugee whom there are reasonable grounds for regarding as a danger to the security of the country in which he is, or who, having been convicted by a final judgement of a particularly serious crime, constitutes a danger to the community of that country.

Article 34 - Naturalization

The Contracting States shall as far as possible facilitate the assimilation and naturalization of refugees. They shall in particular make every effort to expedite naturalization proceedings and to reduce as far as possible the charges and costs of such proceedings.

Chapter VI

EXECUTORY AND TRANSITORY PROVISIONS

Article 35 - Co-operation of the national authorities with the United Nations

1. The Contracting States undertake to co-operate with the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, or any other agency of the United Nations

which may succeed it, in the exercise of its functions, and shall in particular facilitate its duty of supervising the application of the provisions of this Convention.

2. In order to enable the Office of the High Commissioner or any other agency of the United Nations which may succeed it, to make reports to the competent organs of the United Nations, the Contracting States undertake to provide them in the appropriate form with information and statistical data requested concerning:

- (a) The condition of refugees,
- (b) The implementation of this Convention, and
- (c) Laws, regulations and decrees which are, or may hereafter be, in force relating to refugees.

Article 36 - Information on national legislation

The Contracting States shall communicate to the Secretary-General of the United Nations the laws and regulations which they may adopt to ensure the application of this Convention.

Article 37 - Relation to previous conventions

Without prejudice to article 28, paragraph 2, of this Convention, this Convention replaces, as between Parties to it, the Arrangements of 5 July 1922, 31 May 1924, 12 May 1926, 30 June 1928 and 30 July 1935, the Conventions of 28 October 1933 and 10 February 1938, the Protocol of 14 September 1939 and the Agreement of 15 October 1946.

Chapter VII

FINAL CLAUSES

Article 38 - Settlement of disputes

Any dispute between Parties to this Convention relating to its interpretation or application, which cannot be settled by other means, shall be referred to the International Court of Justice at the request of any one of the parties to the dispute.

Article 39 - Signature, ratification and accession

1. This Convention shall be opened for signature at Geneva on 28 July 1951 and shall thereafter be deposited with the Secretary-General of the United Nations. It shall be open for signature at the European Office of the United Nations from 28 July to 31 August 1951 and shall be re-opened for signature at the Headquarters of the United Nations from 17 September 1951 to 31 December 1952.

2. This Convention shall be open for signature on behalf of all States Members of the United Nations, and also on behalf of any other State invited to attend the Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons or to which an invitation to sign will have been addressed by the General Assembly.

It shall be ratified and the instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. This Convention shall be open from 28 July 1951 for accession by the States referred to in paragraph 2 of this article. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.

Article 40 - Territorial application clause

1. Any State may, at the time of signature, ratification or accession, declare that this Convention shall extend to all or any of the territories for the international relations of which it is responsible. Such a declaration shall take effect when the Convention enters into force for the State concerned.

2. At any time thereafter any such extension shall be made by notification addressed to the Secretary-General of the United Nations and shall take effect as from the ninetieth day after the day of receipt by the Secretary-General of the United Nations of this notification, or as from the date of entry into force of the Convention for the State concerned, whichever is the later.

3. With respect to those territories to which this Convention is not extended at the time of signature, ratification or accession, each State concerned shall consider the possibility of taking the necessary steps in order to extend the application of this Convention to such territories, subject, where necessary for constitutional reasons, to the consent of the Governments of such territories.

Article 41 - Federal clause

In the case of a Federal or non-unitary State, the following provisions shall apply:

(a) With respect to those articles of this Convention that come within the legislative jurisdiction of the federal legislative authority, the obligations of the Federal Government shall to this extent be the same as those of parties which are not Federal States;

(b) With respect to those articles of this Convention that come within the legislative jurisdiction of constituent States, provinces or cantons which are not, under the constitutional system of the Federation, bound to take legislative action, the Federal Government shall bring such articles with a favourable recommendation to the notice of the appropriate authorities of States, provinces or cantons at the earliest possible moment;

(c) A Federal State Party to this Convention shall, at the request of any other Contracting State transmitted through the Secretary-General of the United Nations, supply a statement of the law and practice of the Federation and its constituent units in regard to any particular provision of the Convention showing the extent to which effect has been given to that provision by legislative or other action.

Article 42 - Reservations

1. At the time of signature, ratification or accession, any State may make reservations to articles of the Convention other than to articles 1, 3, 4, 16 (1), 33, 36-46 inclusive.
2. Any State making a reservation in accordance with paragraph 1 of this article may at any time withdraw the reservation by a communication to that effect addressed to the Secretary-General of the United Nations.

Article 43 - Entry into force

1. This Convention shall come into force on the ninetieth day following the day of deposit of the sixth instrument of ratification or accession.
2. For each State ratifying or acceding to the Convention after the deposit of the sixth instrument of ratification or accession, the Convention shall enter into force on the ninetieth day following the date of deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

Article 44 - Denunciation

1. Any Contracting State may denounce this Convention at any time by a notification addressed to the Secretary-General of the United Nations.
2. Such denunciation shall take effect for the Contracting State concerned one year from the date upon which it is received by the Secretary-General of the United Nations.
3. Any State which has made a declaration or notification under article 40 may, at any time thereafter, by a notification to the Secretary-General of the United Nations, declare that the Convention shall cease to extend to such territory one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

Article 45 - Revision

1. Any Contracting State may request revision of this Convention at any time by a notification addressed to the Secretary-General of the United Nations.
2. The General Assembly of the United Nations shall recommend the steps, if any, to be taken in respect of such request.

Article 46 - Notifications by the Secretary-General of the United Nations

The Secretary-General of the United Nations shall inform all Members of the United Nations and non-member States referred to in article 39:

- (a) Of declarations and notifications in accordance with section B of article 1;
- (b) Of signatures, ratifications and accessions in accordance with article 39;
- (c) Of declarations and notifications in accordance with article 40;

- (d) Of reservations and withdrawals in accordance with article 42;
- (e) Of the date on which this Convention will come into force in accordance with article 43;
- (f) Of denunciations and notifications in accordance with article 44;
- (g) Of requests for revision in accordance with article 45.

In faith whereof the undersigned, duly authorized, have signed this Convention on behalf of their respective Governments.

Done at Geneva, this twenty-eighth day of July, one thousand nine hundred and fifty-one, in a single copy, of which the English and French texts are equally authentic and which shall remain deposited in the archives of the United Nations, and certified true copies of which shall be delivered to all Members of the United Nations and to the non-member States referred to in article 39.

Source: United Nations

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfRefugees.aspx>